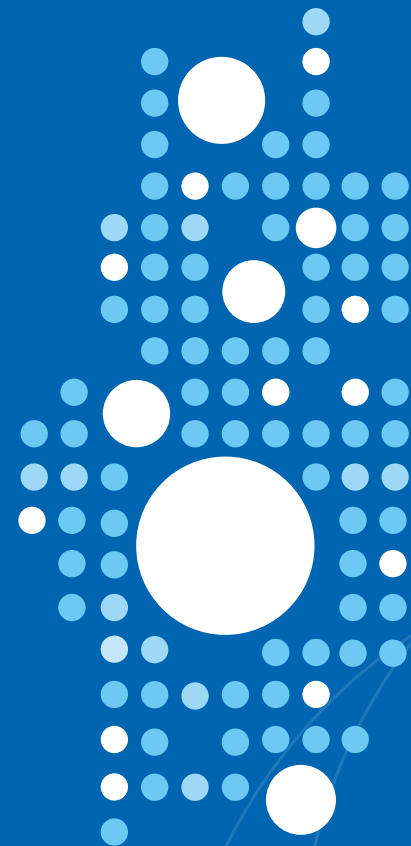

top 3

Economische
toplocatie van
Nederland

regio zwolle monitor 2013

Hoe identiteit en samenwerking
een impuls geven aan een topregio

MONITOR 2013

REGIO
ZWOLLE

VOORWOORD

HET BESTUUR VAN DE STICHTING METROPOOL ZWOLLE HEEFT HET GENOEGEN OM DE REGIO ZWOLLE MONITOR 2013 AAN U TE MOGEN PRESENTEREN.

De Stichting Metropool Zwolle is op initiatief van het bedrijfsleven opgericht en zet zich in voor de identiteit van de Regio Zwolle en de interne en de externe samenwerking met betrekking tot deze regio. Het instrumentarium bestaat uit de Regio Zwolle Monitor en het Regio Zwolle Congres waarbij deze monitor wordt gepresenteerd.

Kenmerkend voor de Regio Zwolle is de hechte samenwerking tussen de 4 O's: Ondernemers, Overheid en Onderwijs en Onderzoek. Voor wat betreft de economische agenda staan de Ondernemers aan het roer, zijn Onderwijs en Onderzoek faciliterend en is de Overheid ondersteunend. Dat geldt ook voor de Stichting Metropool Zwolle: het bestuur bestaat uit ondernemers en de 4 O's zijn allen vertegenwoordigd binnen de founding partners, het onderzoeksteam voor de monitor, de werkgroep voor het congres en de klankbordgroep.

Gezamenlijk hebben al deze afgevaardigden met groot enthousiasme en inzet zorg gedragen voor het eindproduct dat nu voor u ligt. Speciale dank gaat uit naar het onderzoeksteam en meer in het bijzonder ook naar projectleider Marijn Molema en lector Willem Buunk van het Windesheim-lectoraat Area Development. Zonder de andere leden van het onderzoeksteam tekort te willen doen, verdienen ook Aljona Wertheim-Davygora (provincie Overijssel, team Beleidsinformatie), Jaap Jansen (Kamer van Koophandel Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum) en Willem van der Velden (Aldus-Willem, namens Rabobank IJsseldelta) het hier te worden genoemd.

Uitgangspunt bij het onderzoek dat ten grondslag ligt aan de Regio Zwolle Monitor is de economische realiteit: een sterke regio mag zichzelf kritisch tegen het licht houden. De monitor is daarmee geen verlengstuk van economisch beleid. Dit maakt het mogelijk onbevangen economisch beleid aan de hand van de economische realiteit te toetsen. Zo kan beleid worden bestendigd, aangescherpt en/of nieuw worden gevormd. Ook bevat de Regio Zwolle Monitor veel praktisch bruikbare informatie voor het bedrijfsleven.

Tijdens het Regio Zwolle Congres worden de thema's uit de Regio Zwolle Monitor op inspirerende wijze aan de orde gesteld door toonaangevende key note sprekers. Centraal staat daarbij de kracht van de Regio Zwolle. Eenmaal per jaar worden op deze wijze de schijnwerpers exclusief op de regio geplaatst om zo jaarlijks een krachtige impuls aan identiteit en samenwerking te geven.

De Stichting Metropool Zwolle hoopt dat deze informatie en perspectieven voor u als lezer van de monitor en als gast van het congres een bron van inspiratie zijn. Voor bestendiging en aanscherping van bestaand beleid, voor de vorming van nieuw beleid en voor uw dagelijkse bedrijfsvoering.

Het bestuur:

Harke Plas, voorzitter

Pierre Satink, secretaris

Ronald Knoll, penningmeester

*Werken, wetten, maatregelen,
waarin een voortbrengende kiem van nieuw leven
vervat is, zijn het die mij bovenal aantrekken*

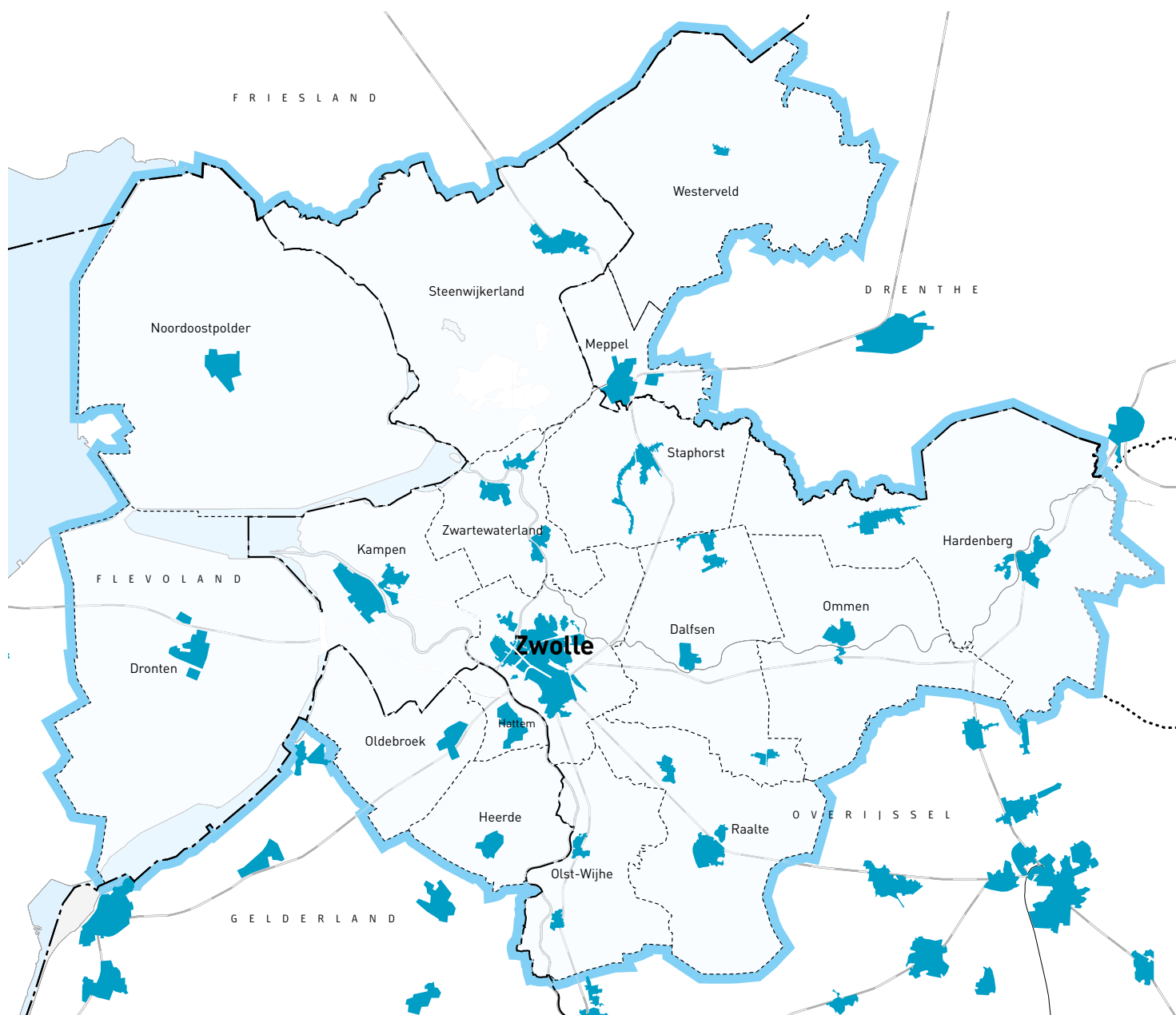
- Johan Rudolf Thorbecke -

Regio Zwolle

— grens Regio Zwolle

..... provinciegrens

- - - gemeentegrens

UITDAGENDE TIJD VOOR DE REGIO ZWOLLE

Lastige marktomstandigheden vormen een uitdaging voor bedrijven in de Regio Zwolle. De werkloosheid loopt op, de winsten staan onder druk en de groei van productie is bescheiden. Toch lijkt de robuuste structuur van de regionale economie niet te worden aangetast. Er zijn in de regio volop kansen voor nieuwe ontwikkelingen, maar de gevolgen van de aanhoudende economische crisis worden zichtbaar in de cijfers van de economische ontwikkeling. Ondernemers investeerden in 2012 minder in vergelijking tot het jaar daarvoor en de groeicijfers zijn kleiner. De winstgroei over 2012 is afgenomen en bedraagt 0,6%. Daarmee is er nog steeds een kleine groei van de winst.

Het realiseren van een winstgroei, hoe klein ook, is in het huidige economische klimaat een prestatie. Ook de omvang van de regionale economie, gemeten in alle toegevoegde waarde, nam licht toe tot 17,3 miljard euro. De productiewaarde groeide met 0,7% eveneens licht, ook al is dat minder dan in het voorgaande jaar.

De Regio Zwolle Monitor 2013 omvat drie pijlers: de 'staat van het bedrijfsleven' (1), 'sociaaleconomische index' (2) en 'human capital in beeld' (3). Elke pijler rust op zes indicatoren. Een indicator is een maatstaf waarmee een deel van de regionaal-economische ontwikkeling met statistische hulpmiddelen wordt onderzocht. Het inzicht in de economische structuur is verdiept voor topsectoren en familiebedrijven. Het menselijk kapitaal van de regio is uitgelicht als basis voor nieuwe groei.

Economisch klimaat daagt Regio Zwolle uit

- Ondernemers verwachtten een afname van omzet en personeelssterkte
- De Regio Zwolle telde medio 2013 bijna 20.000 werklozen – dat is 7,1% van de beroepsbevolking
- 20% van de groep werklozen is ouder dan 55

De cijfers maken duidelijk dat de Regio Zwolle niet immuun is voor de nationale en internationale economische crisis. Ondernemers hebben minder gunstige verwachtingen van de economische ontwikkeling. Bedrijfsresultaten zijn verminderd en het regionale werkloosheids-

percentage groeide in één jaar tijd van 5,1% naar 7,1% (juni-meting). Dat is hoog, maar minder hoog dan het landelijke percentage van 8,1%. Meest zorgelijk is dat 1 op de 5 werklozen 55 jaar of ouder is. Oudere werkzoekenden hebben een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt.

Het Centraal Plan Bureau ziet voor Nederland lichtpuntjes. In de Macro Economische Verkenningen voor 2014 wordt een nationaal economische groei van 0,5% voor 2014 verwacht, tegenover een krimp van 1,25% voor 2013. De groei van de werkloosheid zal stagneren. Kernprobleem blijft het lage consumentenvertrouwen, waardoor minder producten en diensten geproduceerd worden. Mede door toedoen van een groeiende wereldhandel zou de omslag dichterbij kunnen zijn dan de meeste consumenten en producenten durven geloven. Deze lichtpuntjes voor ontwikkeling van de landelijke economie biedt ook kansen voor de Regio Zwolle.

De Regio Zwolle heeft een fijnmazige economische structuur rond topsectoren

- Veel bedrijven in de Regio Zwolle behoren tot de topsectoren
- Agro & Food is de grootste regionale topsector
- Logistiek is goed voor 10% van de toegevoegde waarde
- 3 op 4 ondernemingen zijn familiebedrijven

De veelzijdige structuur van het bedrijfsleven in de Regio Zwolle is een kansrijk aanknopingspunt in het versterken van regionale innovatie. Het nationale en regionale economische beleid is gericht op topsectoren. Topsectoren zijn een verzameling (cluster) van kennisintensieve branches waarin Nederland wereldwijd sterk is en die relatief kansrijk zijn. Gemeten naar het aantal vestigingen zijn de topsectoren bovengemiddeld vertegenwoordigd in de Regio Zwolle. Gemeten naar het aantal arbeidsplaatsen is 'Agro & Food' dé regionale topsector. Daarnaast kennen ook de topsectoren 'High Tech Systems en Materialen' en 'Transport & Opslag' een sterk regionaal cluster. Ten aanzien van die laatste topsector is het veelzeggend dat de logistieke sector verantwoordelijk is voor 10% van de totale toegevoegde waarde in alle sectoren in de regio (direct door zelf te produceren en indirect door goederen/diensten bij derden af te nemen).

Net als in andere regio's heeft de Regio Zwolle een overweldigende meerderheid van de ondernemingen met minder dan 16 werknemers in dienst. Veel van deze kleinere bedrijven zijn familiebedrijven. Uit een enquête uitgezet in de Regio Zwolle blijkt dat 76% van alle bedrijven in de Regio Zwolle bestaat uit familiebedrijven. Dit ligt boven de 69% die landelijk gemeten is voor het aandeel familiebedrijven.

De Regio Zwolle heeft een ambitieuze beroepsbevolking

- Steeds meer mensen tussen 15-65 jaar zijn toegetreden tot het arbeidsproces: de arbeidsparticipatie steeg in 5 jaar tijd met ruim 4%
- In dezelfde periode steeg het percentage hoger opgeleiden van 26% naar 29%
- Veel werknemers in de Regio Zwolle zijn zelfredzaam in het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden
- Veel werkgevers ondersteunen hun werknemers hierin

Een sterke beroepsbevolking, die aansluit bij de behoefte van het bedrijfsleven en overige werkgevers, is belangrijk voor de veerkracht van de Regio Zwolle. Het thema *human capital* staat hoog op de agenda van beleidsmakers in de regio. Samen met ondernemers en kennisinstellingen wordt geïnvesteerd in gekwalificeerd personeel. Menselijk kapitaal bestaat uit de inwoners van de Regio Zwolle en de werknemers van elders waarvoor de regio aantrekkelijk is. Het inwonertal groeide in tien jaar met 5%, tot bijna 606.000 mensen. De bevolking is jong, maar twintigers en dertigers zijn ondervertegenwoordigd vergeleken met landelijke gemiddelden. Het gaat niet om grote verschillen, maar de aantrekkelijkheid van de Regio Zwolle als vestigingsregio voor jong talent lijkt onderbelicht. De instroom van jonge mensen wordt juist vaak gezien als belangrijk voor frisse ideeën en nieuwe initiatieven, die impulsen geven aan de regionale economie. De stad Zwolle vormt overigens een uitzondering: deze gemeente heeft jaarlijks een positief vestigingssaldo.

De kracht van het menselijk kapitaal zit in de scholen en bedrijven, waar gewerkt wordt aan het vergroten van kennis en vaardigheden. De Regio Zwolle heeft een breed en gevarieerd studielandschap, met een goede spreiding van instellingen die opleidingen verzorgen in het middelbaar

en hoger beroepsonderwijs. Er is gekeken naar de toekomstige vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Voor zover hier betrouwbare gegevens over zijn, lijkt het aanbod van economisch en sociaal-culturele geschoolden ruim voldoende te zijn. Er wordt een grotere vraag naar technici en zorgverleners verwacht. Het aanbod van pas afgestudeerde technici en zorgverleners lijkt zich goed te ontwikkelen. Op HBO maar vooral op MBO niveau zien we een stevige instroom in deze studierichtingen. In de monitor is tenslotte een regionale vertaling gemaakt van landelijk onderzoek naar 'vakmanschap nieuwe stijl'. Hierin wordt duidelijk dat werknemers en werkgevers in de Regio Zwolle zich zeer bewust zijn van de noodzaak van een voortdurende *training-on-the-job*. Werknemers hebben zichzelf de maat genomen voor wat betreft hun eigen leer- en werkhouding. De hoogste scores (op een schaal van 0 tot 5) krijgen resultaatgerichtheid (3,8), oordeelvorming (3,7) en doeltreffendheid of effectiviteit (3,7). Minder goed gaat het met het plannen en organiseren: hier is de score 2,9. Het vakmanschap blijkt verder uit innovatief werkgedrag. Volgens medewerkers zelf doen zij vaker voorstellen om te innoveren (3,6) dan dat ze innovaties werkelijk helpen implementeren (3,1). Werknemers in de Regio Zwolle werken doeltreffend en resultaatgericht mee aan innovatie binnen hun eigen bedrijf.

Samenwerken aan regionale veerkracht

De Regio Zwolle Monitor 2012 schetste het beeld van een vitale en hechte regio met hardwerkende mensen. Dit beeld beklijft in 2013 en is verdiept door beter naar de economische structuur te kijken. Vele kleine en middelgrote (familie)bedrijven vormen de basis van de regionale economie. Vele ondernemingen zijn innovatief en duwen de regionale economie voorwaarts. Samen met het rijke landschap aan onderwijsinstellingen draagt dit bij aan een sterke en succesvolle Regio Zwolle. Bedrijven worden niettemin uitgedaagd door het economische klimaat. Het aantal faillissementen en de werkloosheid is gestegen ten opzichte van vorig jaar. Mede hierdoor is het onderscheidende vermogen van de Regio Zwolle minder groot geworden. Er is geen voorsprong meer als het gaat om bijvoorbeeld de groei van winsten en productie. Deze constatering is een signaal dat de Regio Zwolle niet vanzelfsprekend een topregio blijft. Het is een signaal dat bijdraagt aan de gevoel van urgentie waarmee ondernemers, overheden en kennisinstellingen samen werken aan een sterke regionale economie.

VERANTWOORDING

De Monitor brengt de economische ontwikkeling in beeld van de Regio Zwolle. Statistieken worden zoveel als mogelijk gepresenteerd voor het gebied van zeventien samenwerkende gemeenten. Er zijn beperkingen in de beschikbaarheid van data, die niet zelden alleen voor Noord-Overijssel en andere COROP-regio's, arbeidsmarkt-regio's en provincies beschikbaar zijn. Voor een aantal indicatoren heeft het onderzoeksteam zelf data verzameld. In de figuren staat zo goed als mogelijk vermeld op welk schaalniveau de cijfers betrekking hebben. De monitor besteedt aandacht aan de overeenkomsten en waar nodig ook aan de verschillen tussen de zeventien gemeenten. De indicatoren in deze monitor zijn weloverwogen geselecteerd, maar vormen noodzakelijkerwijs een momentopname die geen antwoord geeft op alle vragen. Het geeft wel een rijk geschakeerd pallet aan inzichten, waarmee de discussie over de ontwikkeling van de Regio Zwolle met kennis wordt gevoed. Voor inhoudelijke opmerkingen en suggesties houdt het onderzoeksteam zich aanbevolen.

ONDERZOEK

Het onderzoeksteam bestaat voornamelijk uit onderzoekers uit de Regio Zwolle en wordt gecoördineerd door het lectoraat Area Development van de Hogeschool Windesheim. Het onderzoek staat onder supervisie van lector dr. ir. Willem Buunk – Lector Area Development. De projectleiding is in handen van dr. Marijn Molema – onderzoeker regionale economie bij het gelijknamige lectoraat. Inhoudelijke opmerkingen en/of suggesties kunt u mailen naar am.molema@windesheim.nl

Aan het onderzoek werkten mee:

Drs. Erwin Bezembinder en Marloes van der Weide Msc. (Hogeschool Windesheim, lectoraat Area Development); drs. Laurent de Borman en drs. Aljona Wertheim-Davygora (provincie Overijssel, team Beleidsinformatie); Jaap Jansen MSc (KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum); dr. Ilse Matser en dr. Coen Rigtering (Hogeschool Windesheim, lectoraat Familieberoepen); dr. Gerben van der Velde (Hogeschool Windesheim, lectoraat Accounting & Finance); Willem van der Velden (Aldus-Willem, namens Rabobank IJsseldelta).

Opmaak: Advice reclame-adviesbureau

INHOUD

pagina

Pijler 1 in vogelvlucht - Staat van het bedrijfsleven

12

1.1 Economische prestaties

13

1.2 Economische ontwikkeling

16

1.3 Topsectoren

20

1.4 Familiebedrijven

25

1.5 Bedrijfs- en consumentrelaties

30

1.6 Bedrijfsdynamiek

33

Pijler 2 in vogelvlucht - Demografische en sociaaleconomische index

36

2.1 Demografie

37

2.2 Migratie

39

2.3 Vastgoed

41

2.4 Werkloosheid

43

2.5 Inkomen

47

2.6 Woon/werkverkeer

48

Pijler 3 in vogelvlucht - Human capital in beeld

52

3.1 Beroepsbevolking

53

3.2 Structuur van de arbeidsmarkt

55

3.3 Beschikbaarheid van werknemers

56

3.4 Beroepsonderwijs

59

3.5 Vraagzijde van de arbeidsmarkt

65

3.6 Vakman Nieuwe Stijl

68

STAAT VAN HET BEDRIJFSLEVEN

Zowel winst als verlies voor de Regio Zwolle

- In 2012 groeide de winst met 0,6% ten opzichte van 2011
- De omvang van de toegevoegde waarde steeg licht naar € 17,3 miljard
- Ondernemers hebben over de regionale economie minder gunstige verwachtingen
- Dit geldt bijvoorbeeld voor de omzetontwikkeling en de personeelssterkte
- Verwachtingen over het economisch klimaat vertonen een stijgende trend

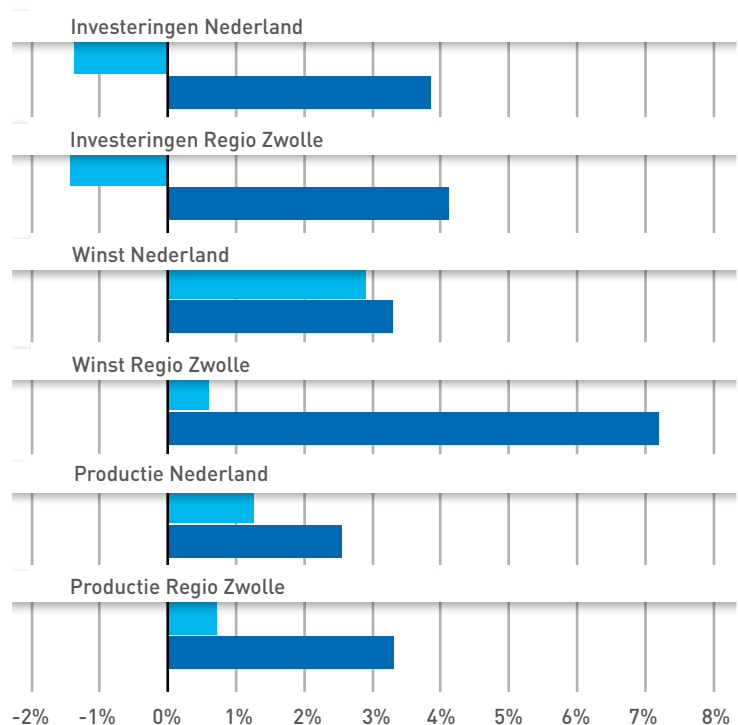
Het regionale bedrijfsleven kent een fijnmazige structuur

- 94% van het aantal bedrijven heeft 15 of minder werknemers in dienst
- 3 op de 4 ondernemingen zijn familiebedrijven
- Agro & Food is de grootste regionale topsector
- Topsector creatieve industrie is ondervertegenwoordigd in de regio, maar bovengemiddeld vertegenwoordigd in de stad Zwolle

Hechte relaties tussen sectoren

- De regionale industrie kent sterke relaties in de sfeer van *business-to-business relaties* (B2B)
- 10% van alle toegevoegde waarde in de Regio Zwolle is te danken aan directe en indirecte toegevoegde waarde binnen de logistieke sector

Figuur 1.1a

Groecijfers voor 2012 (ten opzichte van 2011, waardeontwikkeling)

- 2012
- 2011

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank Nederland (bewerking: onderzoeksbureau Aldus Willem).

1.1 Economische prestaties

De moeilijke marktomstandigheden van 2012 hebben ook op de Regio Zwolle invloed gehad. Op zowel de groei van de investeringen en de winst als de groei van productie presteerde de Regio Zwolle minder goed dan in 2011. Voor geheel Nederland zagen we een gelijkgerichte beweging, maar de teruggang is daar minder sterk geweest dan in de Regio Zwolle.

Productiegroei

Toch groeide de economie in absolute cijfers. Gemeten naar productie, oftewel de bruto toegevoegde waarde (grofweg de verkoopwaarde minus de inkoopwaarde van de bedrijven) bedroeg de omvang van de regionale

economie in 2012 € 17,3 miljard, iets meer dan de 17,2 miljard die in 2011 behaald werd. In relatieve zin presteert de regionale economie echter minder goed. Van 2012 op 2011 bedroeg de procentuele groei van de productie 0,7%. Hierbij moet aangetekend worden dat het de waardeontwikkeling betreft. Als we rekenen met een gemiddelde inflatie van 2,5%, dan is het productievolume in de regio met 1,8% gedaald en landelijk met 1,2%. De groecijfers van de productie zijn dus afgenomen in vergelijking met 2011. Van het jaar 2010 op 2011 werd een productie-groei van 3,3% behaald. Het regionale bedrijfsleven heeft de groeilijn dus niet kunnen vasthouden.

Winstgroei

Het ligt voor de hand dat de winstontwikkeling een zelfde patroon vertoont als de productiegroei. Juist in deze tijd zien we echter uiteenlopende ontwikkelingen. Ondernemers sturen nu immers scherp op kosten. We zien dat vooral op de arbeidsmarkt. Voor ondernemers kan het schrappen van arbeidsplaatsen betekenen dat het winstniveau op redelijk peil kan blijven. In 2012 bedroeg de winst van het bedrijfsleven in de Regio Zwolle € 2,8 miljard. Gegeven de lastige conjunctuur lijkt dat op zich geen slechte prestatie. We zien echter wel, dat het gehele Nederlandse bedrijfsleven een sterker winstherstel heeft weten te realiseren. De Regio Zwolle wist een winstgroei van 0,6% ten opzichte van 2011 te realiseren. Landelijk was dit percentage fors hoger; het gaat om 2,9% winstgroei ten opzichte van 2011. Een eenduidige verklaring kan hiervoor niet worden gegeven. Winstcijfers hebben met de ontwikkelingen bij individuele bedrijven te maken. Als we een laag dieper analyseren, op het niveau van sectoren, dan zien we dat met name de bouw, groothandel en zakelijke dienstverlening (incl. ICT) in de Regio Zwolle een lagere winstgroei hebben gehad dan landelijk het geval was.

Investerings

Investerings vertonen in de tijd vaak een grilliger patroon dan de productie. Zij worden vooral bepaald door het ondernemersvertrouwen en – in tijden van hoogconjunctuur – de bezettingsgraad van de bedrijfsmiddelen. Het regionale bedrijfsleven heeft in 2012 voor € 3,7 miljard geïnvesteerd, 1,4% minder dan in het voorgaande jaar. Vergeleken met 2011 (+4,1%) is sprake van een duidelijke min. Landelijk zagen we een min of meer gelijke ontwikkeling.

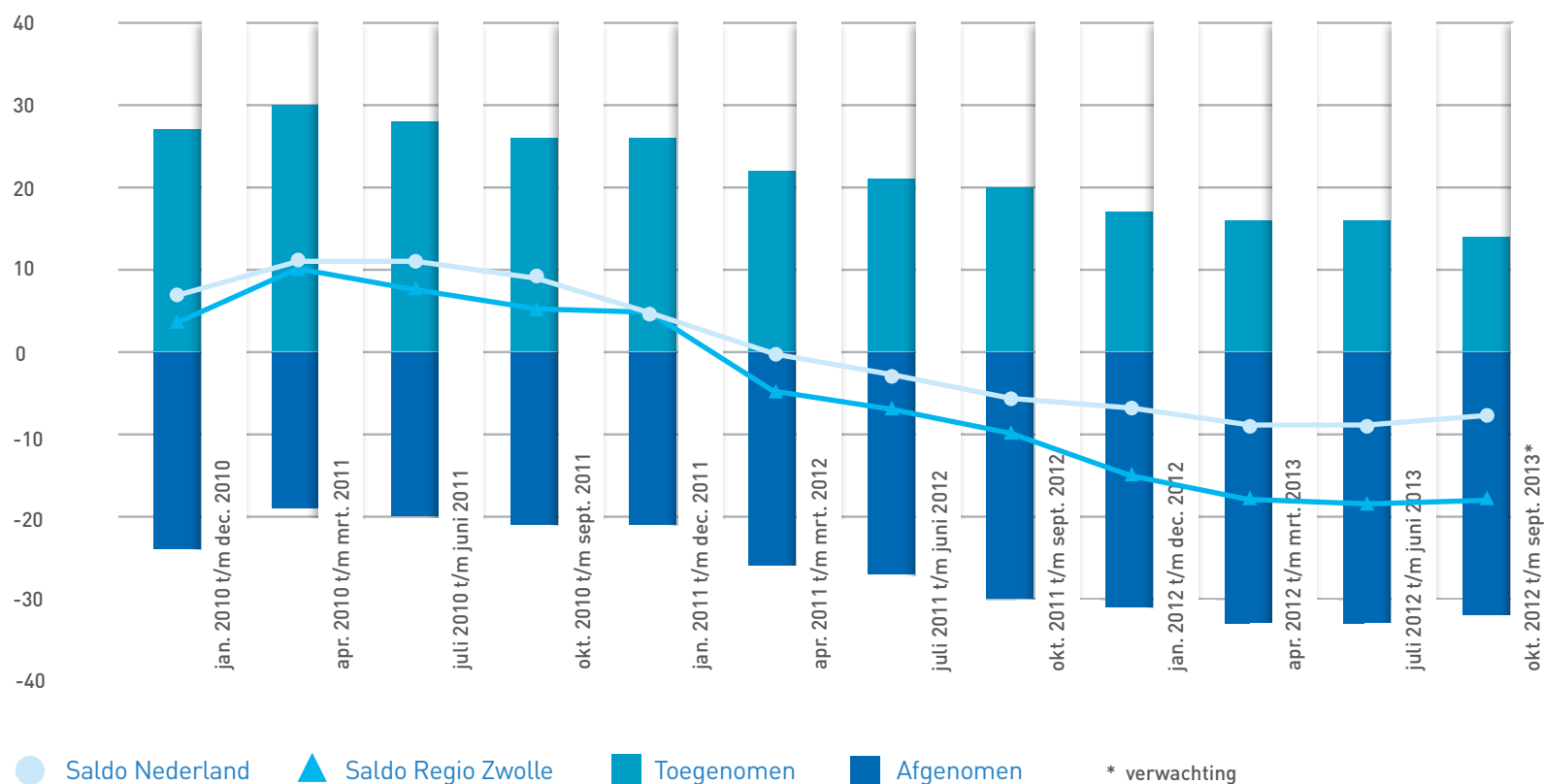
Conjunctuurenquête Nederland (COEN)

De COEN brengt de verwachtingen en oordelen van Nederlandse ondernemers in kaart. In deze enquête worden ieder kwartaal ongeveer 5.000 ondernemers in Nederland bevraagd op indicatoren die relevant zijn voor de ontwikkeling van de conjunctuur.¹ Zij krijgen bijvoorbeeld de vraag of hun omzet het afgelopen kwartaal is gestegen, gedaald of gelijk gebleven is ten opzichte van het kwartaal daarvoor. Op deze manier ontstaat een regio-specifiek beeld van de verwachting van economische ontwikkeling. In verband met de regionale onderverdeling gelden de COEN-gegevens alleen voor de tien Noord-Overijsselse gemeenten. De gemeenten Dronten, Noordoostpolder, Hattem, Heerde, Oldebroek, Meppel en Westerveld zijn dus niet in deze indicator meegenomen.

¹ Meer informatie over de COEN is te vinden op <http://bit.ly/190eWRX>

Figuur 1.1b

Ontwikkeling omzetverwachting Regio Zwolle ⁽¹⁰⁾

Bron: Conjunctuurenquête Nederland COEN (bewerking: Kamer van Koophandel Oost Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Omzetprestaties afgenomen

Als we kijken naar de ondernemersverwachtingen in plaats van de groeicijfers voor 2012, wordt duidelijk dat de economische tegenwind niet aan de Regio Zwolle voorbij gaat. Dat is onder andere te zien aan de ontwikkeling van de omzet. Al vanaf half 2011 zijn ondernemers hoofdzakelijk negatief gestemd over de omzet. Sindsdien is de visie van ondernemers op hun omzet alleen maar negatiever geworden. Over de periode oktober 2012 t/m september 2013 verwachtte 32% van de ondernemers in deze regio dat de omzet zou krimpen. Daartegenover

stond 14% van de ondernemers dat een positieve verwachting had over de omzetgroei. Dat betekent dat het aantal ondernemers dat negatief is over de omzet 18 procentpunt groter is dan het aantal ondernemers dat nog een groeiende omzet signaleert. Ter vergelijking: landelijk overheersen wat betreft de omzet ook de negatieve gevoelens, maar is het verschil tussen ondernemers met een omzetgroei en ondernemers met een omzetsdaling kleiner: 8 procentpunt. Dat betekent dat ondernemers in Regio Zwolle een slechtere omzetontwikkeling verwachten dan landelijk.

1.2 Economische ontwikkeling

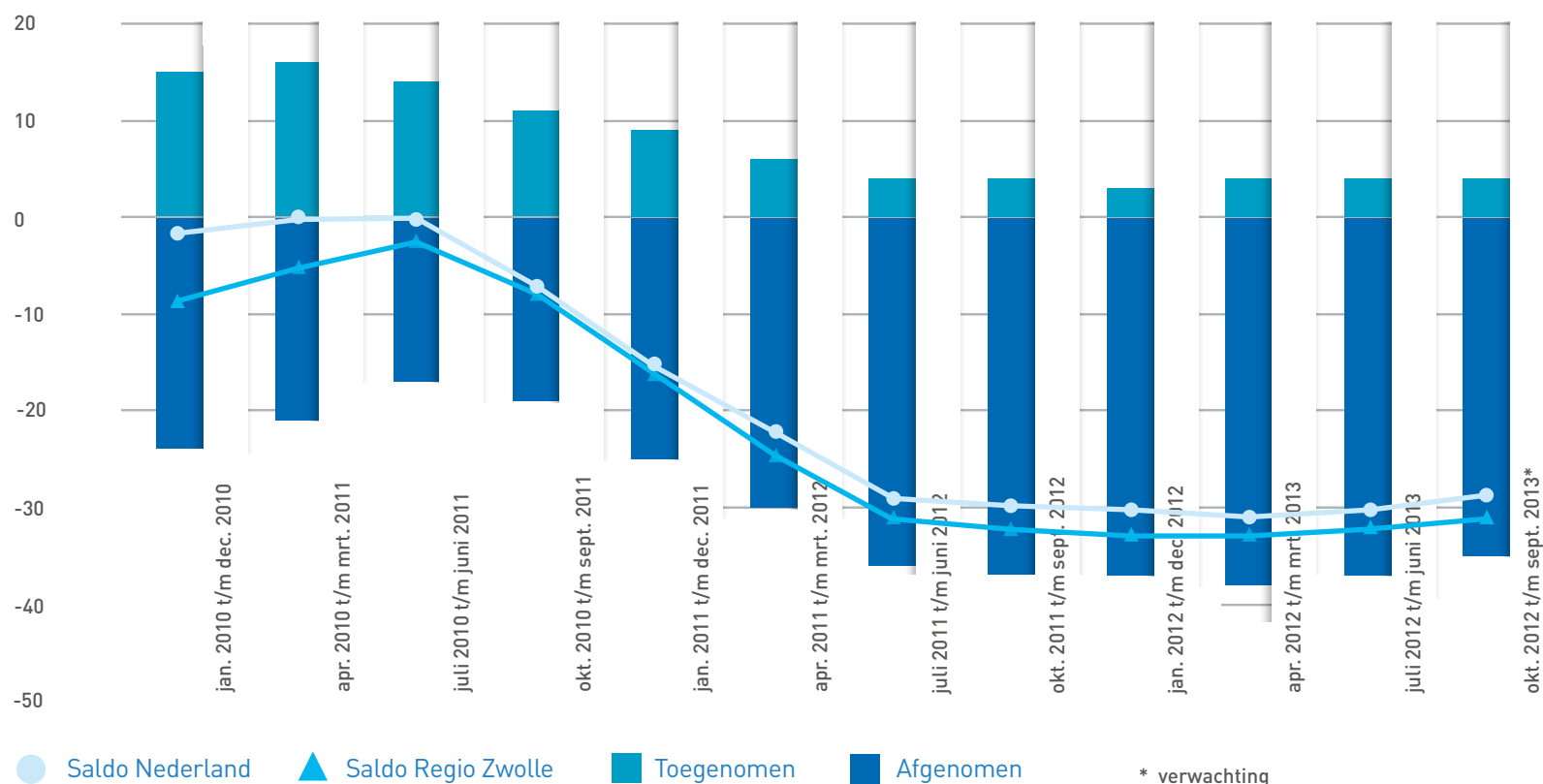
De economische ontwikkelingen zijn van groot belang voor de ontwikkeling van andere aspecten in de regio. Als de economie zich positief ontwikkelt, ontstaat er meer welvaart. Daardoor neemt de vraag naar producten en diensten weer toe. Dan ontstaan er kansen voor nieuwe producten en diensten, die vervolgens weer een impuls kunnen geven aan de werkgelegenheid, waardoor de welvaart nog verder toeneemt. Op die manier ontstaat een zichzelf versterkend effect. Omgekeerd geldt dat natuurlijk ook: als de economie zich negatief ontwikkelt, neemt de vraag naar producten juist af, waardoor de werkgelegenheid verder

afneemt, etc. Helaas is duidelijk dat de neerwaartse spiraal op dit moment van toepassing is op de Nederlandse economie. Ook de Regio Zwolle ontkomt daar niet aan.

In dit hoofdstuk wordt gemeten hoe de regio ervoor staat en hoe dit zich verhoudt tot Nederland als geheel. Daarvoor is onderzocht hoe ondernemers tegen de economische ontwikkelingen aankijken. De stemming van ondernemers is namelijk een goede graadmeter voor de economische situatie. Hiervoor is gebruik gemaakt van enkele indicatoren uit de Conjunctuurenquête Nederland (COEN).

Figuur 1.2a

Ontwikkeling economisch klimaat Regio Zwolle ⁽¹⁰⁾

Bron: Conjunctuur Enquête Nederland (bewerking KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum)

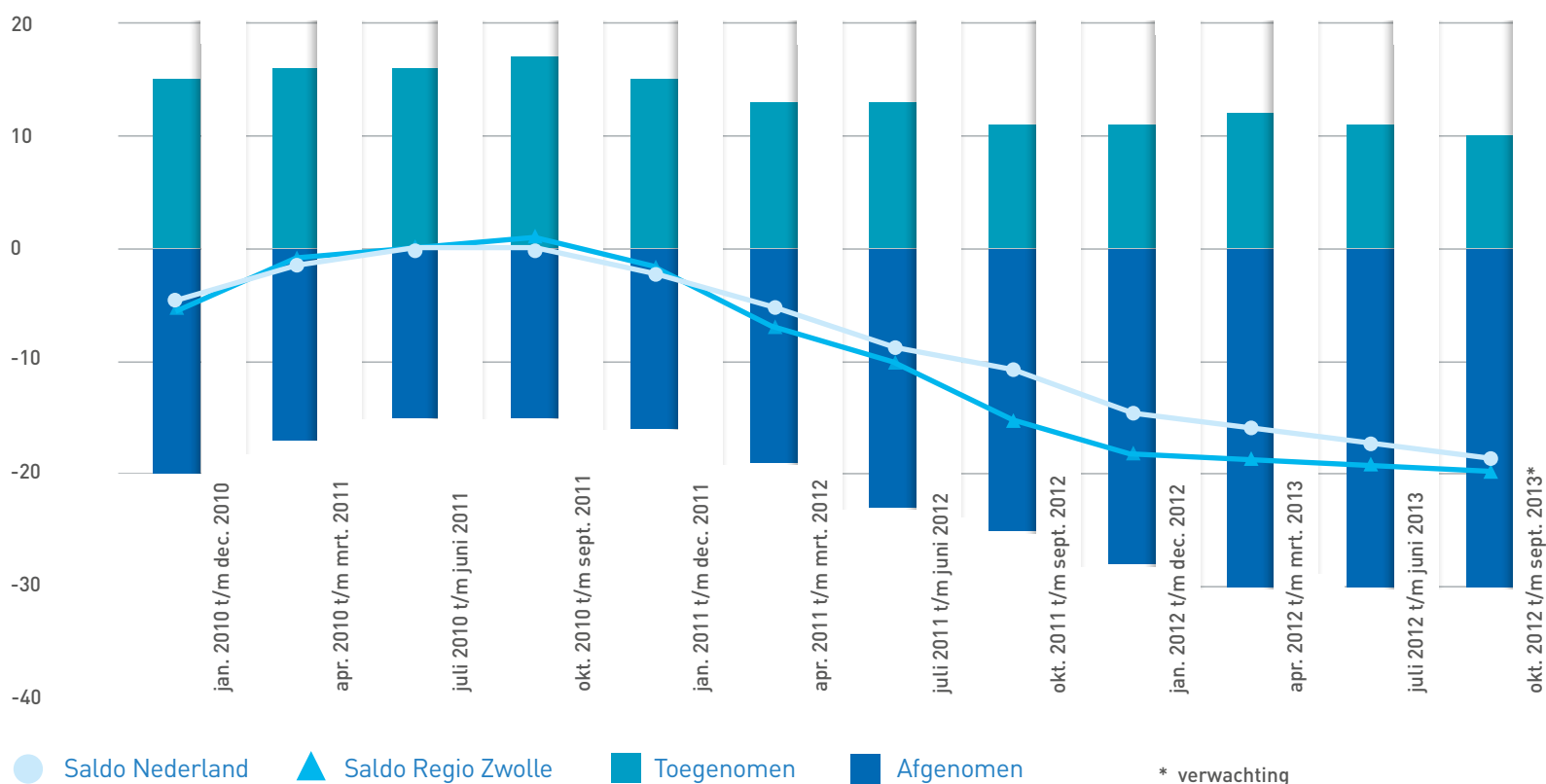
Economisch klimaat

Ondernemers in de Regio Zwolle-10 zijn ronduit negatief over het economisch klimaat. Dat geldt niet alleen voor deze regio, maar dat geldt voor heel Nederland. Uit de COEN blijkt wel dat ondernemers in Regio Zwolle-10 nog iets negatiever tegen het economisch klimaat aankijken dan landelijk het geval is. Ten opzichte van het begin van 2013 lijkt er wel een heel klein lichtpuntje te zijn. In het begin van dit jaar verwachtte 38% van de ondernemers dat het economisch klimaat zou verslechteren. In de meest recente metingen is dat iets afgenomen: nu verwacht 35% van de ondernemers in Regio Zwolle-10 dat het economisch klimaat zal verslechteren. Het begin van herstel?

Ondernemers staan niet alleen in hun negatieve kijk op het economisch klimaat. Het Centraal Planbureau (CPB) voorspelt in de Macro Economische Verkenningen dat het bruto binnenlands product (BBP) in 2013 krimpt met 1,25 %. Met zulke cijfers is het niet vreemd dat ondernemers in de regio ook negatief zijn over het economisch klimaat. Toch zijn er lichtpuntjes. De laatste COEN-metingen lijken te suggereren dat er sprake is van een opwaartse lijn. Het CBS constateerde een groei in het derde kwartaal van 2013 met 0,1 procent ten opzichte van het tweede kwartaal 2013.² Overigens kunnen we hieruit nog geen definitieve trendbreuk afleiden. Analisten verwachten een langere periode waarin kwartalen van (lichte) groei worden afgewisseld met kwartalen van (lichte) krimp.

Figuur 1.2b

Ontwikkeling personeelssterkte Regio Zwolle ⁽¹⁰⁾

Bron: Conjunctuur Enquête Nederland (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Personeelssterkte

De negatieve ontwikkeling van het economisch klimaat is ook terug te zien in de personeelssterkte. Enkele jaren geleden deden veel ondernemers hun best om hun personeelsbestand op peil te houden, maar door de aanhoudende crisis is dat voor de meeste ondernemers onmogelijk geworden. Het aantal ondernemers dat een krimp in de personeelssterkte verwacht, neemt toe. Dit terwijl het aantal ondernemers dat een groei in de personeelssterkte verwacht, steeds verder afneemt. Inmiddels verwacht per saldo 20% van de ondernemers in de Regio Zwolle-10 dat het personeelsbestand zal krimpen. Landelijk is dat 18%. Ook hieraan is te zien dat Regio Zwolle-10 zich ongeveer gelijk ontwikkelt aan het landelijke beeld, maar dat de ondernemers in Regio Zwolle-10 net iets negatiever zijn dan landelijk. Uit indicator 2.4 blijkt verder dat het aantal werklozen in de Regio Zwolle-10 snel toeneemt. Dat is een onmiddellijk gevolg van het inkrimpen van de personeelsbestanden.

Productiebelemmeringen

Wat ervaren ondernemers als hun grootste productiebelemmering? Ook op deze vraag geven ondernemers antwoord in de conjunctuurenquête. Hieruit blijkt duidelijk dat het schort aan de vraagkant van de economie. In Regio Zwolle-10 geeft 36% van de ondernemers aan dat dit momenteel hun grootste probleem is. Ook landelijk is dit de meest genoemde productiebelemmering. Landelijk speelt dit een iets kleinere rol, maar het verschil is klein. In heel Nederland geeft 34% van de ondernemers aan dat onvoldoende vraag de belangrijkste productiebelemmering is.

In deze tijd van oplopende werkloosheid en krimpende personeelsbestanden is het begrijpelijk dat slechts 3% van de ondernemers aangeeft last te hebben van een tekort aan personeel. Hierin wijkt Zwolle niet af van Nederland als geheel.

Export Noord-Overijssel belangrijk

In deze tijd waarin de vraag op de binnenlandse markt maar niet wil aantrekken, is de export mogelijk het enige lichtpuntje. Voor de Monitor is onderzocht hoe de export in Regio Zwolle zich heeft ontwikkeld vanaf 2008 tot en met 2012. Is de export in deze regio sneller gegroeid dan landelijk? Hoe zit het met de groei van de export afgezet tegen Twente, de andere belangrijke Overijsselse regio? Helaas is deze informatie niet per gemeente beschikbaar, maar alleen per COROP-gebied. Daarom is naar alle COROP-gebieden gekeken waar Regio Zwolle onder valt.

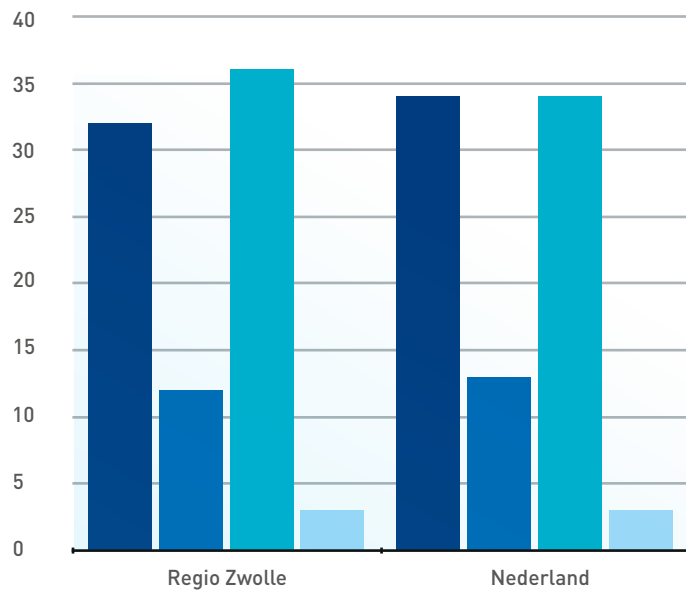
In 2012 bedraagt het percentage export van de totale omzet in Noord-Overijssel 24%. Dit deel van de omzet is te danken aan de buitenlandse markt. In Zuidwest Drenthe, waar de gemeenten Meppel en Westerveld onder vallen, is dit 29%. Een verklaring voor dit verschil kan met het monitor-onderzoek niet gegeven worden. Mogelijk houden de hogere exportcijfers in Zuidwest-Drenthe samen met de Agro & Food sector die goed vertegenwoordigd is in Meppel. De andere COROP-gebieden zitten daar tussenin. Landelijk is 26% van de omzet bestemd voor de buitenlandse markt. Hoewel Noord-Overijssel onder het landelijk gemiddelde scoort, is de buitenlandse vraag toch een belangrijke factor, omdat het verantwoordelijk is voor een kwart van de omzet.

Exportgroei blijft achter

Om de groei van de export op middellange termijn te kunnen beoordelen, kan het groeipercentage berekend worden met 2008 als beginjaar. Hierdoor wordt het groeipercentage met een interval van vijf jaar gemeten. In de COROP-regio die het grootste deel van Regio Zwolle beslaat, Noord-Overijssel, is de export nagenoeg gelijk aan die van 2008. Daarbij blijft het achter ten opzichte van andere regio's, zoals het COROP-gebied Veluwe waar de export sinds 2008 met maar liefst 13% groeide. De gemeenten Hattem, Heerde en Oldebroek vallen onder deze regio. Aangezien deze COROP-regio zich uitstrekt tot aan Wageningen, zegt dit groeicijfer weinig over het gedeelte dat valt binnen de Regio Zwolle. Landelijk was de export in 2012 6% hoger dan in 2008.

De belangrijkste exportsector in de Regio Zwolle is de chemische, rubber- en kunststofindustrie. In Noord-Overijssel neemt deze sector 26% van de export voor zijn rekening. Voorbeelden van grote bedrijven in deze branche in de regio zijn Wavin, Abbott Biologicals, DSM en Dyka.

Figuur 1.2c

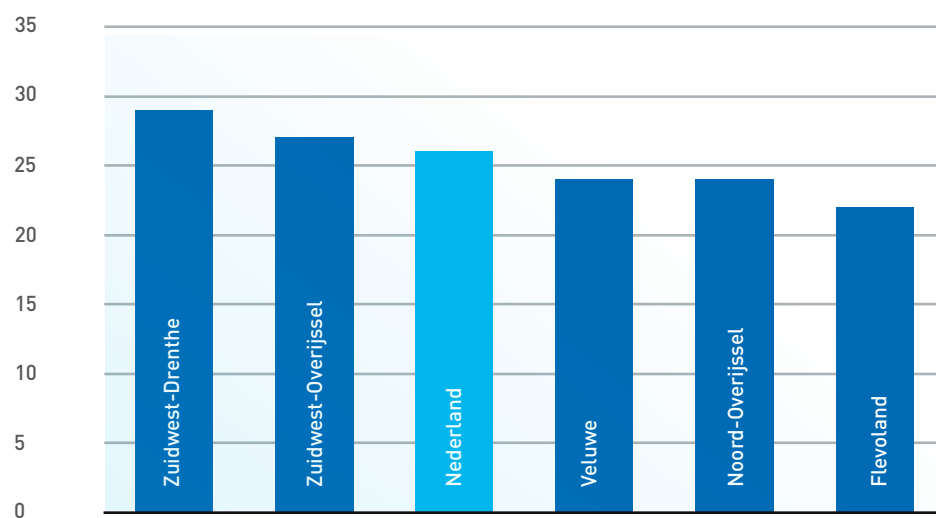

Productiebelemmeringen Regio Zwolle ⁽¹⁰⁾ in 2013

- Geen belemmeringen
- Financiële beperking
- Onvoldoende vraag
- Tekort aan arbeidskrachten

Bron: Conjunctuur Enquête Nederland
(bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Figuur 1.2d

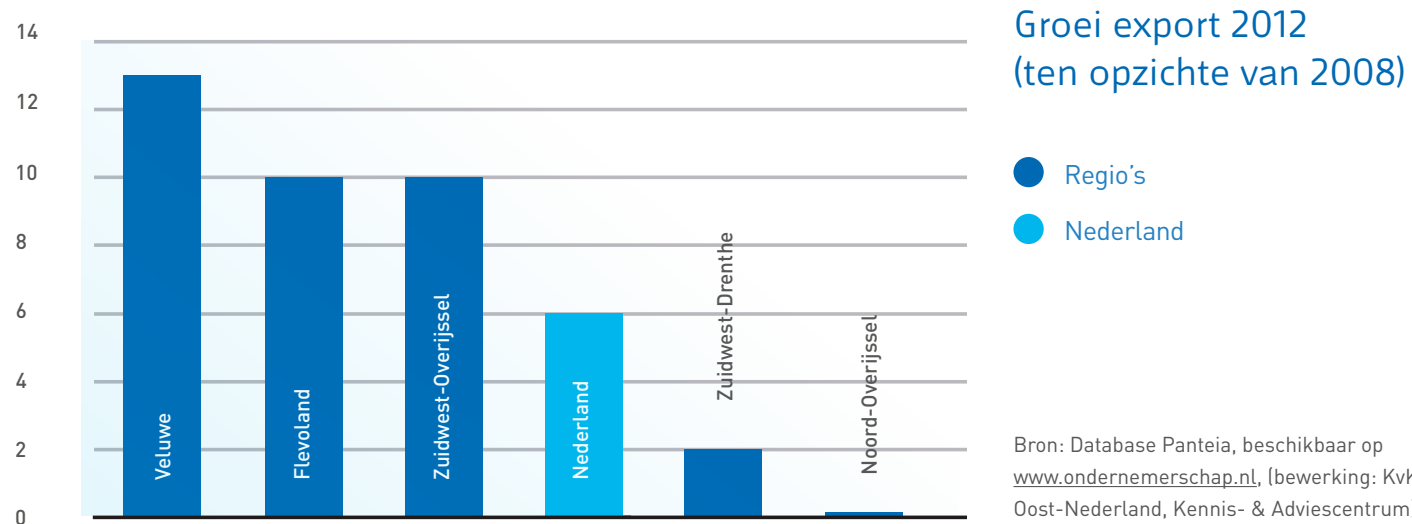

Export als percentage van de omzet (2012)

- Regio's
- Nederland

Bron: Database Panteia, beschikbaar op www.ondernemerschap.nl, (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Figuur 1.2e

² Persbericht CBS, 14 november 2013, <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/conjunctuur/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-070-pb.htm>, geraadpleegd 22 november 2013.

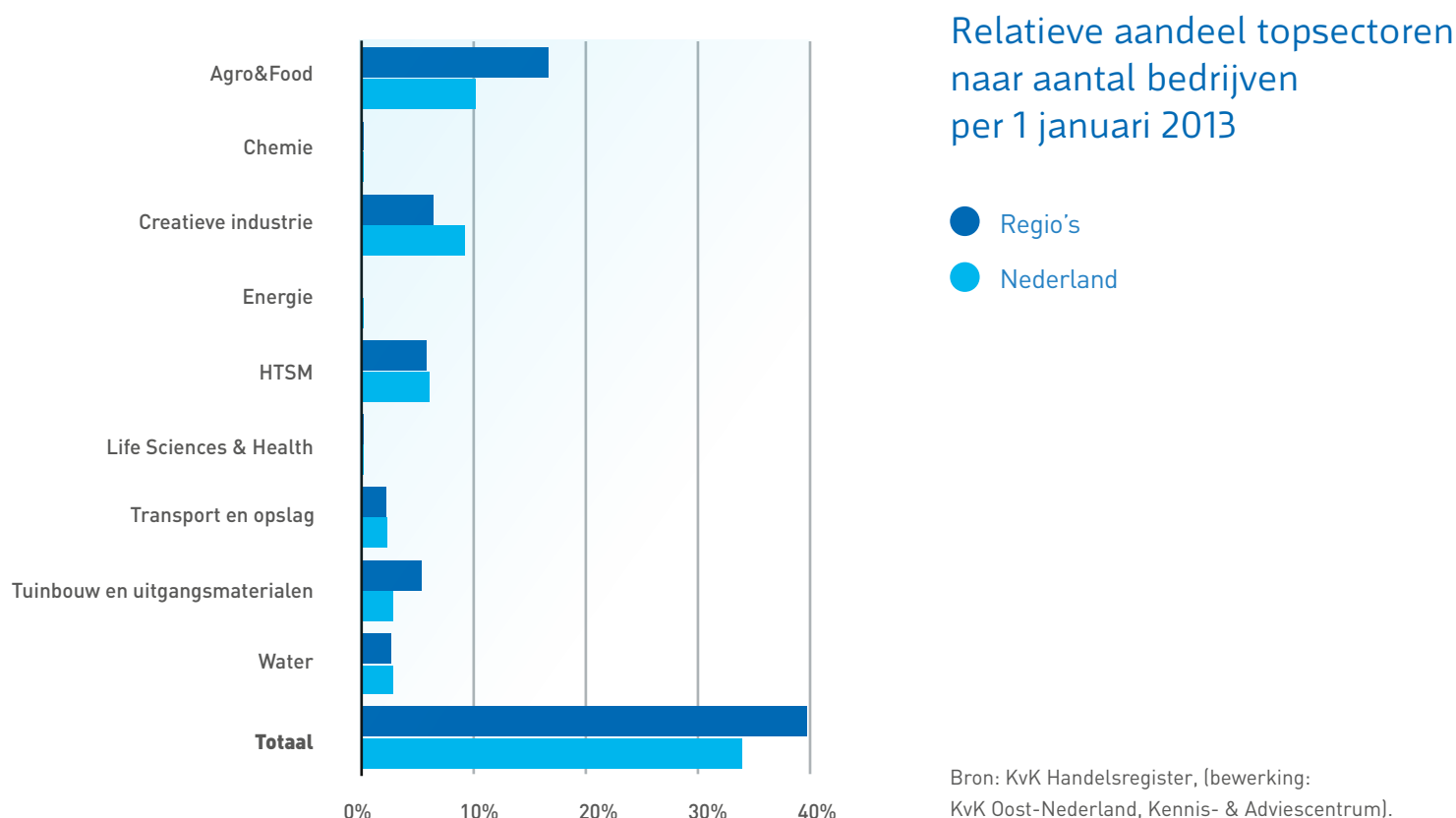
1.3 Topsectoren

Begin 2011 zijn landelijk negen topsectoren door de overheid en het bedrijfsleven aangewezen als speerpunt voor het economische beleid. Topsectoren zijn kennisintensieve sectoren waarin Nederland wereldwijd sterk is, die relatief kansrijk zijn en waarvoor vanuit de overheid extra aandacht is. Volgens de regering kenmerken topsectoren zich 'door een sterke markt- en exportpositie, een stevige kennisintensiteit, intensieve samenwerking tussen ondernemers en kennisinstellingen en de potentie een innovatieve bijdrage aan maatschappelijke uitdagingen te leveren'.³ De negen landelijke topsectoren zijn: agro & food (1); chemie (2); creatieve industrie (3); energie (4); hightech systemen en materialen (5); life sciences en health (6); logistiek (7); tuinbouw en uitgangsmaterialen (8) en water (9).

Nationale topsectoren en regionaal initiatief

Bij de lancering van het topsectorenbeleid waren de topsectoren nog niet afgebakend met statistische definities. Dit is later gebeurd, door het Centraal Bureau voor de Statistiek.⁴ Met behulp van deze afbakening is het ook mogelijk om uitspraken te doen over de regionale topsectoren. Deze uitspraken beperken zich tot de omvang van de topsectoren gemeten naar aantallen bedrijven en aantallen werknemers. Helaas is het niet mogelijk om de regionale topsectoren op toegevoegde waarde te monitoren. Vooraf moet een belangrijke kanttekening gemaakt worden. De landelijke indeling van topsectoren en de economische speerpunten die in de Regio Zwolle zijn aangewezen sluiten op elkaar aan, maar kennen wel elk een eigen definitie passend bij het schaalniveau. Waar nodig zal deze indicator aandacht besteden aan de regionale situatie en bijzonderheden.

Figuur 1.3a

³ Ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie, 'Naar de top: de hoofdlijnen van het nieuwe bedrijfslevenbeleid', Gedrukte Stukken Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, nr. 32637, ondernr. 1 ('s-Gravenhage, 4 februari 2011) blz. 4.

⁴ CBS, Monitor topsectoren. Methodebeschrijving en tabellenset ('s-Gravenhage 2012).

'Groene' topsectoren sterk vertegenwoordigd

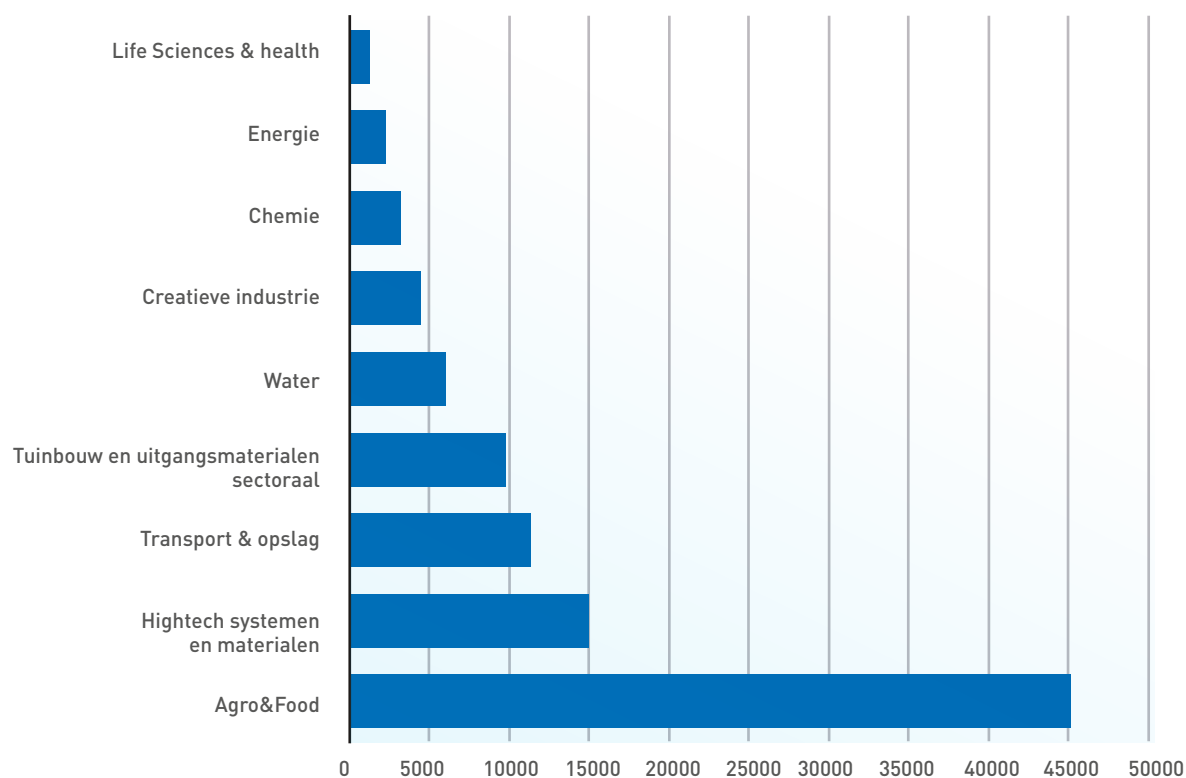
De topsector met de meeste bedrijven in Regio Zwolle is Agro & Food. Daarbij gaat het om bijna 9.200 bedrijfsvestigingen. Landelijk is dit ook de grootste topsector qua aantal bedrijven, maar in Regio Zwolle neemt deze sector een substantieel grotere plaats in. Bijna 17% van alle bedrijven in Regio Zwolle valt onder deze topsector. Landelijk is dat ongeveer 10%. Agro & Food is de grootste werkgever voor de regio met meer dan 45.000 banen (zie figuur 1.3c). Dit komt deels door de sterke positie van de landbouw. Maar het zijn niet de traditionele 'groene' activiteiten die de topsector zo groot maken. Het zijn vooral de daarmee verbonden activiteiten als de voedingsmiddelenindustrie, groothandel en machinebouw. De nauw aan de Agro & Food gerelateerde topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen is ook sterk vertegenwoordigd in de Regio Zwolle. Ruim 5% van de ondernemingen in de regio valt onder

deze topsector. Landelijk is dat bijna 3%. Tuinbouw & Uitgangsmaterialen is goed voor een kleine 10.000 banen. Een belangrijke concentratie hiervan is het glastuinbouwcomplex in de Koekoekspolder in IJsselmuiden in de gemeente Kampen. De grote vertegenwoordiging van deze sectoren zit met name in de gemeenten rondom Zwolle en niet zozeer in de gemeente Zwolle zelf.

Chemie en Health: klein maar krachtig

De topsectoren Chemie en Health zijn volgens de CBS indeling van bedrijfscategorieën niet omvangrijk, maar krijgen vanwege hun sterke innovatieve profiel veel aandacht in landelijk en regionaal beleid. De topsector Chemie is belangrijk voor de Regio Zwolle, in het bijzonder omdat de kunststofindustrie onderdeel uitmaakt van de topsector Chemie. Van de in totaal 129 vestigingen in de Regio Zwolle die tot deze

Figuur 1.3b

Absolute werkgelegenheid per landelijke topsector in de Regio Zwolle per april 2012

● Regio Zwolle

Bron: Provincies Overijssel (BIRO); Gelderland (PWE); Flevoland (VR); Drenthe (DWE), bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie.

topsector gerekend kunnen worden, behoren 80 tot de rubber- en kunststofindustrie. Daarvan legt het grootste aantal (20) zich toe op de vervaardiging van kunststofproducten voor de bouw. De afgelopen jaren hebben ondernemers, overheden en kennisinstellingen samengewerkt om de sterke positie in de kunststofsector verder uit te bouwen. Dit heeft geresulteerd in het *Polymer Science Park* (PSP), een innovatiecentrum op het gebied van kunststoftechnologie. Het PSP kun je weliswaar

koppelen aan de nationale topsector Chemie, maar komt voort uit regionale initiatieven. In de Regio Zwolle is Health & Care aangewezen als regionaal speerpunt. Mede geïnspireerd op het succes van PSP wordt gewerkt aan een *Health Innovation Park* (HIP), dat in 2014 wordt geopend – eveneens in Zwolle. Het regionale cluster Health & Care en het daaruit voortvloeiende HIP heeft een bredere focus dan de landelijke topsector Life Science & Health.

Tabel 1.3c

Uitsplitsing topsector HTSM Regio Zwolle (17)

Gemeente	Vervaardiging van transport-middelen	Metaal-industrie	Vervaardiging van machines en apparaten	Software	Ontwerp en advies	Keuring	Onderzoek	Totaal
Dalfsen	6	14	35	31	56	3	1	145
Dronten	12	27	53	77	83	3	1	256
Hardenberg	6	44	58	47	92	8	2	257
Hattem	3	7	11	16	24	-	1	62
Heerde	1	11	19	23	38	2	1	95
Kampen	4	46	46	56	88	-	-	240
Meppel	7	13	29	44	63	2	5	163
Noordoostpolder	11	37	88	54	84	3	6	283
Oldebroek	2	12	21	19	43	2	-	99
Olst-Wijhe	2	3	14	26	34	2	1	82
Ommen	1	6	14	18	32	1	2	74
Raalte	4	18	33	41	68	6	1	171
Staphorst	4	29	28	16	27	2	3	109
Steenwijkerland	7	24	55	64	96	6	2	254
Westerveld	3	11	20	21	48	1	1	105
Zwartewaterland	4	16	29	23	42	1	-	115
Zwolle	4	39	76	290	227	12	5	653
Totaal	81	357	629	866	1145	54	32	3164

Bron: KvK Handelsregister, (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

De landelijke topsector wordt afgebakend door de subsectoren farmacie, medische instrumenten en onderzoek – in de Regio Zwolle tellen deze subsectoren respectievelijk 15, 75 en 14 bedrijven. Artsen noch verplegend personeel wordt in de topsector meegeteld. Dit verklaard mede waarom de Regio Zwolle, gemeten naar de landelijke topsector-indeling, niet veel werkgelegenheid kent in deze topsector (zie figuur 1.3c). Vanuit een andere statistische indeling kunnen we echter constateren, dat de zorgsector in de Regio Zwolle 48.000 banen omvat (zie figuur 3.2b). De Regio Zwolle steekt met het cluster Health & Care daarom ook breder in. De regio wil zich niet alleen richten op medicijnen en de ontwikkeling van apparatuur, maar op zorginnovaties en zorgondernemers in de brede zin van het woord.

De creatieve industrie als bijzonder topsector

Een bijzondere topsector is de Creatieve industrie. Deze topsector lijkt ondervertegenwoordigd in de Regio Zwolle, waar de Creatieve industrie 6,4% van het aantal bedrijfsvestigingen in de regio omvat. Landelijk omvat deze sector 9,2% van het aantal vestigingen. Wanneer wordt gekeken naar de vertegenwoordiging van deze topsector in de gemeenten binnen de regio, dan valt op dat in de gemeente Zwolle maar liefst 12,0% van het aantal vestigingen onder de creatieve industrie valt. Bedrijven in de Creatieve industrie zijn over het algemeen vooral in stedelijke gebieden gevestigd. Met een ruime aanwezigheid van creatieve bedrijven in de stad Zwolle heeft de regio toch een sterke verbinding met deze topsector. In totaal is de regionale topsector goed voor bijna 4.500 banen.

High Tech Systems en Materialen

Opvallend is de sterke positie van High Tech Systems en Materialen (HTSM). Ondanks een lichte ondervertegenwoordiging ten opzichte van de landelijke topsector HTSM, is de topsector goed voor bijna 15.000 banen. Daarom is voor deze sector een uitsplitsing gemaakt van de subsectoren, gemeten naar aantallen bedrijven en onderverdeeld naar gemeente. Hiermee wordt voor één topsector een systematische verdiepingsslag gemaakt.

Uit tabel 1.3c blijkt dat iets meer dan een derde van de bedrijven valt onder de subsector ontwerp en advies. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om ingenieursbureaus en technische adviesbureaus. Een andere belangrijke groep zijn softwarebedrijven. In de gemeente Zwolle is dit zelfs de grootste groep bedrijven. Over het algemeen lijken de subsectoren waarin echt producten gefabriceerd worden wat achter te blijven. Dit heeft ermee te maken dat maakbedrijven over het algemeen wat grotere bedrijven zijn, waar de drempel voor het starten van een bedrijf hoger ligt. De gemeenten Staphorst en Noordoostpolder vormen een uitzondering. Hier zijn respectievelijk de metaalindustrie en de vervaardiging van machines en apparaten de grootste subsectoren in aantallen bedrijfsvestigingen. Onder de vervaardiging van transportmiddelen vallen ook bedrijfsactiviteiten waarin kunststoffen verwerkt worden. Het feit dat er iets minder productiebedrijven in deze topsector zitten, wil niet zeggen dat ze van minder betekenis zijn voor deze topsector. Wordt gekeken naar de aantallen werkzame personen dan zijn dit juist de belangrijke subsectoren.

1. 4 Familiebedrijven

'Familiebedrijven laven sterk door woelige tijden', kopt het Economisch Onderzoeksbureau van de ING Bank in april 2013.⁵ De bedrijfsprestaties van familiebedrijven tijdens de huidige financiële en economische crisis zijn niet onopgemerkt gebleven. Waar familiebedrijven eerst vooral werden bestempeld als behoudend, worden zij nu geroemd om hun stabiele financiële prestaties en wordt het belang van familiebedrijven voor economische groei en welvaart onderstreept. In de beeldvorming onderscheiden familiebedrijven zich niet alleen door hun omvang en een andere eigendomsstructuur, maar met name door gericht te zijn op de lange termijn, een strategische focus op niet-economische doelen en stabiele bedrijfsvoering. Een eerste indicatie van het familiebedrijf geeft figuur 1.4a, waaruit blijkt dat het overgrote deel van de bedrijven (uitgezonderd eenmanszaken) in de Regio Zwolle tussen de 2 en 10 werknemers kent. Bedrijven van deze grootte zijn vaak familiebedrijven.

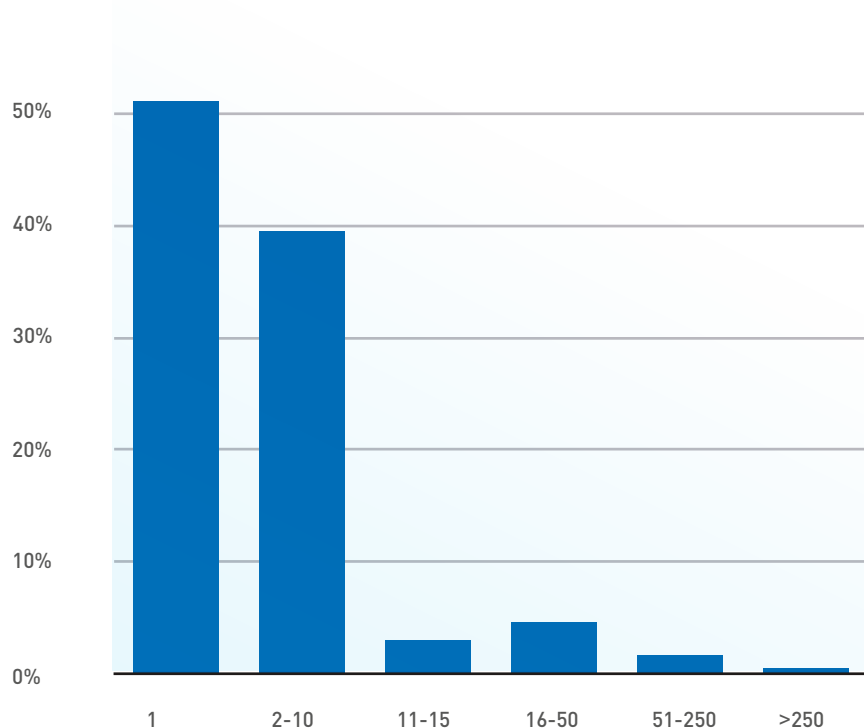
Groecijfers kleinbedrijf

De economische prestaties van familiebedrijven kan verduidelijkt worden wanneer naar de groecijfers binnen het kleinbedrijf gekeken wordt. Het kleinbedrijf wordt hier gemeten op basis van het aantal ondernemingen met maximaal tien werknemers in dienst. Niet altijd, maar wel in veel gevallen zijn kleinbedrijven familiebedrijven. Figuur 1.4b toont de cijfers inclusief eenmanszaken.

Het kleinbedrijf speelt een belangrijke rol in de regionale economie. Gemeten in toegevoegde waarde is het kleinbedrijf in de Regio Zwolle goed voor een bijdrage van € 3,6 miljard, 20,5% van de totale regionale economie. Dit aandeel ligt duidelijk hoger dan landelijk (17,4%).

Ook voor het kleinbedrijf was 2012 een lastig jaar. De regionale productie kromp met 1%.⁶ In 2011 zagen we nog een groei met 2,4%. Op alle indicatoren scoort het kleinbedrijf in de regio wat lager dan de gehele

Figuur 1.4a

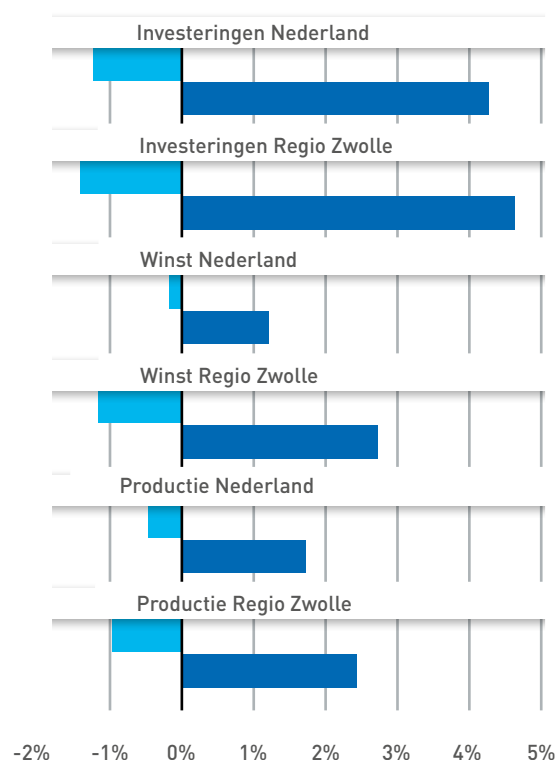

Percentage bedrijven naar aantal werknemers in de Regio Zwolle per april 2012

● Regio Zwolle

Bron: LISA, PWE-Gelderland 2012
(bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

Figuur 1.4b

Groeicijfers kleinbedrijf voor 2011 en 2012, waardeontwikkeling

Bron: Regionaal Economische Thermometer, Rabobank Nederland
(bewerking: onderzoeksbureau Aldus Willem).

⁵ Jongkind, D. (2013) Strategie en kansen in het familiebedrijf, ING Economisch Bureau, April 2013.

⁶ Inclusief prijseffect van ca. 2,5%, dus een volumedaling van ca. 3,5%

regionale economie (zie ook 1.1a). Opvallend is dat zowel het landelijke als regionale kleinbedrijf het in termen van productie en winst het in 2012 moeilijker heeft gehad dan het gehele bedrijfsleven. Mogelijk is de oorzaak hiervan dat het kleinbedrijf vooral op de binnenlandse markt is gericht, die in 2012 het meest op slot zat.

De productiekrimp heeft zich in de regio ook vertaald in een duidelijke afname van de winst met 1,2% tot € 1,1 miljard. Landelijk beperkte de

winstgroei van het kleinbedrijf zich tot een marginale 0,2%. Ogenscheinlijk doet het kleinbedrijf het met dergelijke cijfers relatief goed: in de regio bedroeg de winst van het kleinbedrijf 32% van de toegevoegde waarde, voor het gehele bedrijfsleven was dit 16%. Hierbij moet echter aangetekend worden dat veel kleine ondernemingen geen rechtspersoon (B.V.) zullen zijn. Dat betekent dat het ondernemersloon uit de winst moet komen, terwijl het in geval van een B.V. reeds in de kosten zit. Ook voor wat betreft de investeringen werd het kleinbedrijf met krimp

geconfronteerd. Zowel landelijk als in de regio Zwolle namen de investeringen van het kleinbedrijf af met 1,2%, respectievelijk 1,4%. De investeringen van het kleinbedrijf in de Regio bedroegen in 2012 ongeveer € 1,0 miljard. Dat komt overeen met 28% van de toegevoegde waarde. Voor het gehele bedrijfsleven in de Regio Zwolle lag dit kengetal op 21%. Het kleinbedrijf is dus niet alleen qua toegevoegde waarde een belangrijke factor in de regionale economie, het is ook nog eens een belangrijke investeringsmotor, waarvan ongetwijfeld regionale toe-leve-ranciers weer kunnen profiteren.

Gemiddeld meer familiebedrijven in Regio Zwolle

Van de 160 ondernemingen geven 122 (76,3 %) ondernemingen aan dat het eigendom voor meer dan 50% in handen is van een familie waarvan de familieleden actief betrokken zijn bij de bedrijfsvoering. Dit is dus hoger dan het landelijke percentage (69% volgens Nyenrode) en ondersteunt het beeld dat de Regio Zwolle veel familiebedrijven rijk is.

Voelen familiebedrijf-ondernemers zich daadwerkelijk een onderdeel van een familiebedrijf? Profileren zij zich actief als familiebedrijf? Het imago dat familiebedrijven betrouwbaar zijn en niet alleen maar winst op de korte termijn nastreven, kan immers gebruikt worden om het

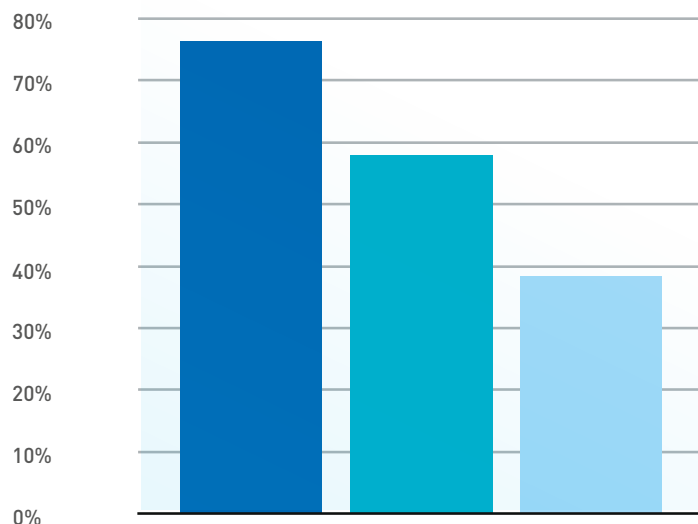
bedrijf te profileren als een betrouwbare handelspartner.⁹ 58,1% van de familiebedrijven in de steekproef voelt zich daadwerkelijk een familie-bedrijf. Hieruit blijkt een duidelijk verschil tussen formele definities en de beleving van de ondernemers zelf.

Een kwestie van opvolging

Familiebedrijven worden gezien als een economische factor van betekenis voor de regio. Het vraagstuk van bedrijfsovername is daarmee eveneens relevant. Bedrijfsovername is voor familiebedrijven namelijk een lang en complex proces, waardoor 1 op de 5 familiebedrijven bezig is met de overdracht van hun bedrijf.¹⁰ Eigenaren van familiebedrijven zijn gemiddeld twintig jaar actief, waarna het bedrijf wordt overgenomen, verkocht of gestaakt. Indien dit proces stroef verloopt heeft dit, in veel gevallen, een directe uitwerking op de bedrijfsprestaties doordat het overnameproces veel tijd en aandacht van de ondernemer vergt. Het niet kunnen vinden van een geschikte opvolger kan er zelfs toe leiden dat 'gezonde' ondernemingen hun bedrijfsactiviteiten staken.

De gemiddelde leeftijd van de ondernemers in de steekproef is 47,4 jaar en ruim 25% van de ondervraagden geeft aan dat bedrijfsopvolging binnen nu en vijf jaar gaat plaatsvinden. Nog urgenter is het aantal

Figuur 1.4c

Percentage familiebedrijven in de Regio Zwolle

- Is familiebedrijf
- Voelt zich familiebedrijf
- Percentage tweede of latere generatie familiebedrijven

Bron: Familiebedrijven enquête 2013, (bewerking: Windesheim-lectoraat Familiebedrijven).

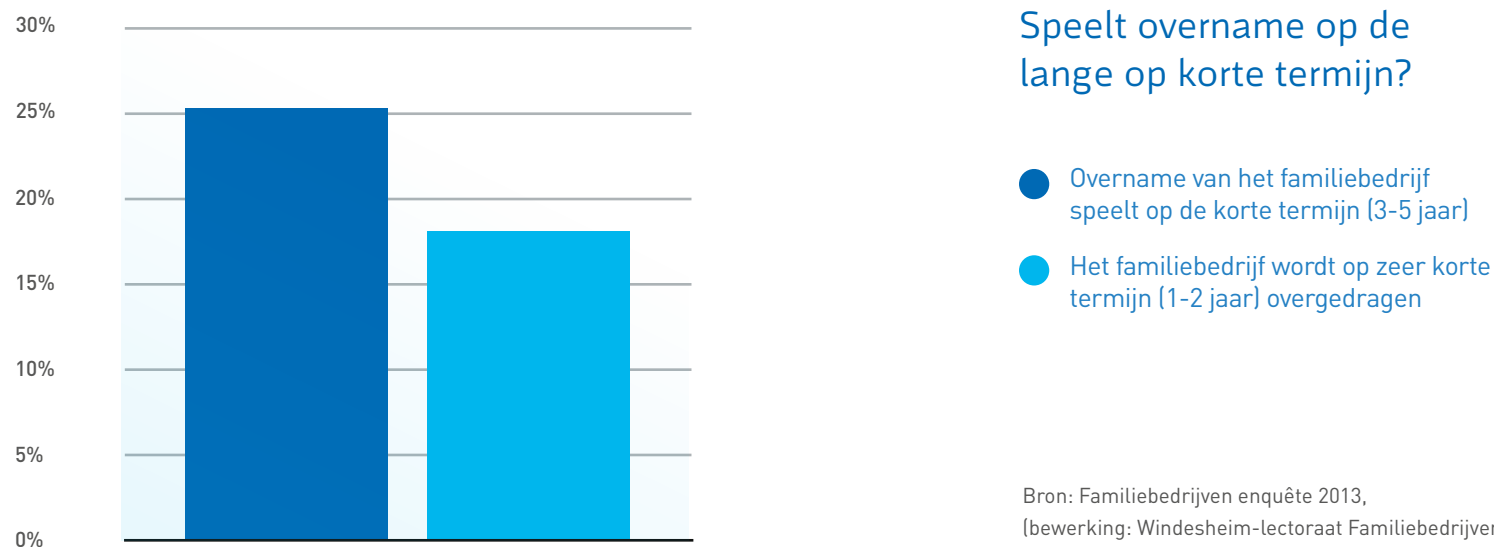
Onderzoek naar familiebedrijven

De economische prestaties in het kleinbedrijf objectiveren het belang van familiebedrijven en verantwoorden de keuze om een verdiepende indicator in deze monitor op te nemen. Conform de definitie van de Europese Commissie is een onderneming een familiebedrijf wanneer meer dan de helft van het eigendom in handen is van één familie die actief betrokken is bij de bedrijfsvoering van de onderneming.⁷ Dit is een brede definitie en in de praktijk ervaren veel zelfstandige ondernemers niet dat zij in een familiebedrijf werken. Het unieke karakter van familiebedrijven kan dan ook het beste worden beschreven door te kijken naar de interactie tussen het bedrijfs-, eigendoms- en familiesysteem. Indien meerdere familieleden betrokken zijn bij de bedrijfsvoering, mede-eigenaar zijn of invloed uitoefenen op de koers van een onderneming, is er pas echt sprake van een familiebedrijf. Dit is onder meer het geval wanneer meerdere familieleden werkzaam zijn binnen de onderneming of wanneer het familiebedrijf in handen is van de tweede, derde of latere generatie familieleden.

Omdat er verschillende definities gehanteerd worden, lopen de schattingen van het landelijke percentage familiebedrijven sterk uiteen. Onderzoek van Nyenrode Business Universiteit op basis van de Europese definitie laat echter zien dat er circa 260.000 familiebedrijven zijn in Nederland. Dit komt neer op ongeveer 69% van het Nederlandse bedrijfsleven (exclusief eenmanszaken en coöperaties).⁸ Familiebedrijven worden dan ook niet voor niets 'de ruggengraat van het Nederlandse bedrijfsleven' genoemd. Ook binnen deze monitor wordt tevens de definitie van de Europese Commissie gehanteerd om te bepalen of een onderneming een familiebedrijf is. Om het percentage familiebedrijven binnen de regio te vergelijken met landelijke cijfers worden eenmanszaken en coöperaties buiten beschouwing gelaten.

Zouden de prestaties van het bedrijfsleven in de Regio Zwolle verklaard kunnen worden door een relatief hoog percentage familiebedrijven binnen de regio? Het is binnen de kaders van één indicator niet mogelijk om een echt antwoord op deze vraag te formuleren. Toch is het wel wenselijk om meer inzicht te krijgen in de relaties tussen familiebedrijven en de Regio Zwolle. Daarom is een enquête uitgezet onder 2.237 ondernemingen in de Regio Zwolle. Ruim 10% van de respondenten heeft de vragenlijst ingevuld. Het verwijderen van alle coöperaties en eenmanszaken, waaronder ook veel ZZP'ers, brengt het aantal bruikbare vragenlijsten op 160.

Figuur 1.4d

Bron: Familiebedrijven enquête 2013,
(bewerking: Windesheim-lectoraat Familiebedrijven).

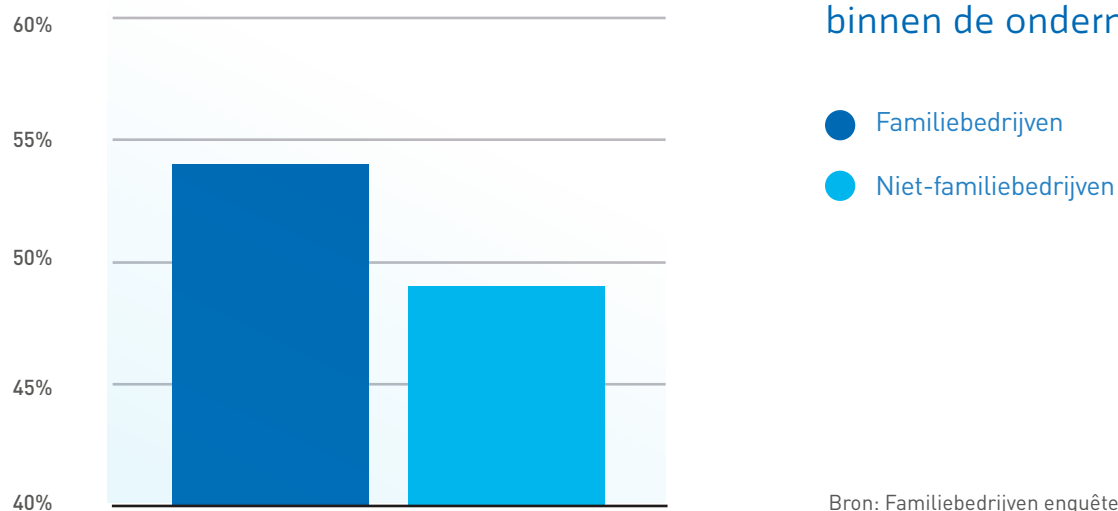
⁷ European Commission (2007) Family Business Definition, Lissabon, 29th of October 2007.

⁸ Flören, R.H., Uhlaner, L.M. & Schulze, W. (2010) Family business in the Netherlands: Characteristics and success factors. Nyenrode Business Universiteit, Breukelen.

⁹ Harris, D., Martinez, J.I., Ward, J.L. (1994) Is Strategy Different for the Family Owned Business. Family Business Review, 7(2), pp. 159-174.

¹⁰ Langman Economen (2005) Bedrijfsverdracht in het MKB, moeilijk of makkelijk? Ondernemerschap in Perspectief, ING en MKB Nederland, Amsterdam.

Figuur 1.4e

Bron: Familiebedrijven enquête 2013, Windesheim-lectoraat Familiebedrijven

bedrijven dat op de korte termijn overgedragen gaat of dient te worden. 18,1% van de respondenten geeft aan dat overdracht van de onderneming binnen nu en twee jaar zal plaatsvinden. Uit de enquête blijkt verder dat 51% van familiebedrijven het liefst zien dat één van de familieleden het bedrijf op den duur overneemt. Na opvolging door familieleden is een overname of fusie tevens een populaire vorm van bedrijfsopdracht binnen familiebedrijven (33%). Een management buy-out (15%), of het staken van de bedrijfsactiviteiten (9%) wordt minder vaak in overweging genomen. Deze voorkeur voor overdracht wordt weerspiegeld in de financieringsstructuur van familiebedrijven.

De financieringsstructuur van familiebedrijven

Het solide imago van familiebedrijven is voor een groot gedeelte gebaseerd op de conservatieve manier waarop veel familiebedrijven zijn gefinancierd. Familiebedrijven kiezen er vaak voor, in tegenstelling tot niet-familiebedrijven, om een relatief groot gedeelte van de winst te herinvesteren in de onderneming. Daarnaast zijn familiebedrijven vaak terughoudender met het aantrekken van externe financiers en lenen van

vreemd vermogen. Deze combinatie zorgt ervoor dat familiebedrijven relatief veel eigen vermogen opbouwen en dat zij grotere financiële buffers hebben ten tijde van economische tegenspoed. De keerzijde is dat externe financiering en het aantrekken van vreemd vermogen vaak nodig is om snel te kunnen groeien of om zeer ambitieuze projecten aan te kunnen nemen. In tijden van een crisis is dus de verwachting dat familiebedrijven relatief goed presteren, terwijl zij iets minder hard groeien in tijden van economische voorspoed.

De verschillen in termen van financieringsstructuur tussen familiebedrijven en niet-familiebedrijven in de Regio Zwolle sluiten aan bij de algemene verwachtingen. Familiebedrijven zijn gemiddeld meer gefinancierd met eigen vermogen (54%) dan niet-familiebedrijven (49% eigen vermogen), al is het verschil niet bijzonder groot. Coöperaties, eenmanszaken en ZZP'ers maken geen onderdeel uit van deze statistieken. Het hoge percentage familiebedrijven, in combinatie met de meer behoudende financieringsstructuur van deze ondernemingen, is een mogelijke verklaring voor de prestaties van de Regio Zwolle gedurende de afgelopen jaren.

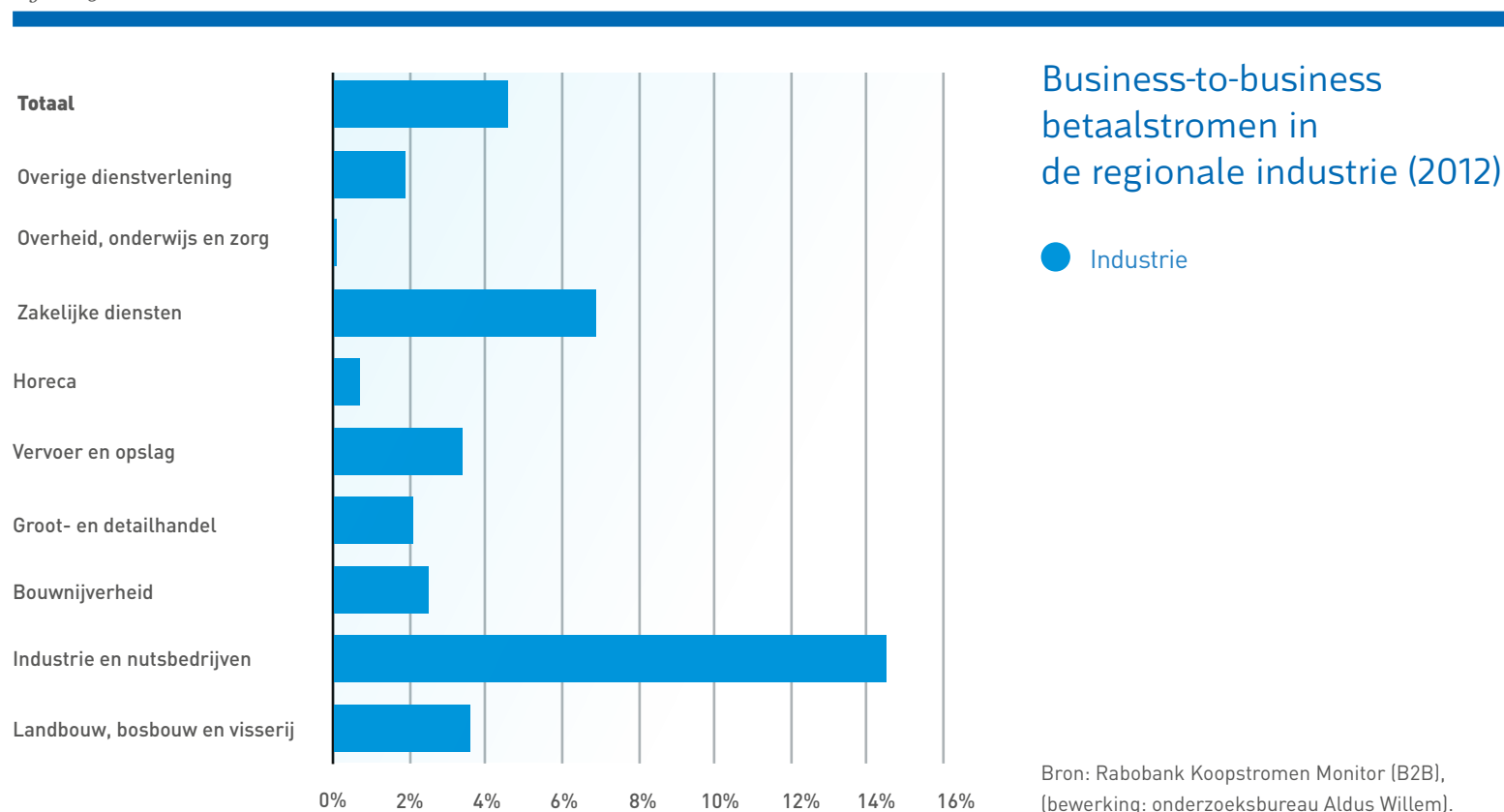
1.5 Bedrijfs- en consumentrelaties

In de Regio Zwolle Monitor 2012 werd een grote interne samenhang geconstateerd in het bedrijfsleven van de Regio Zwolle. Dat bleek onder andere uit een analyse van business-to-business relaties, oftewel de betaalstromen tussen bedrijven onderling. Van de totale omvang van alle transacties afgehandeld tussen bedrijven uit de Regio Zwolle en andere bedrijven, vindt 62% plaats met bedrijven in diezelfde Regio Zwolle. Inmiddels wordt de regio begrensd door zeventien gemeenten en is de tijd rijp voor verdieping op de onderlinge bedrijfsrelaties. Voor deze verdieping zijn twee sectoren geselecteerd. De industriële sector behoort tot de stuwende bedrijvigheid waarvan het belang wordt weerspiegeld in de topsector 'High Tech Systems en Materialen'. De logistieke sector behoort eveneens tot de landelijke topsectoren en wordt door regionale ondernemers en overheden vaak genoemd als kansrijk voor toekomstige ontwikkeling.

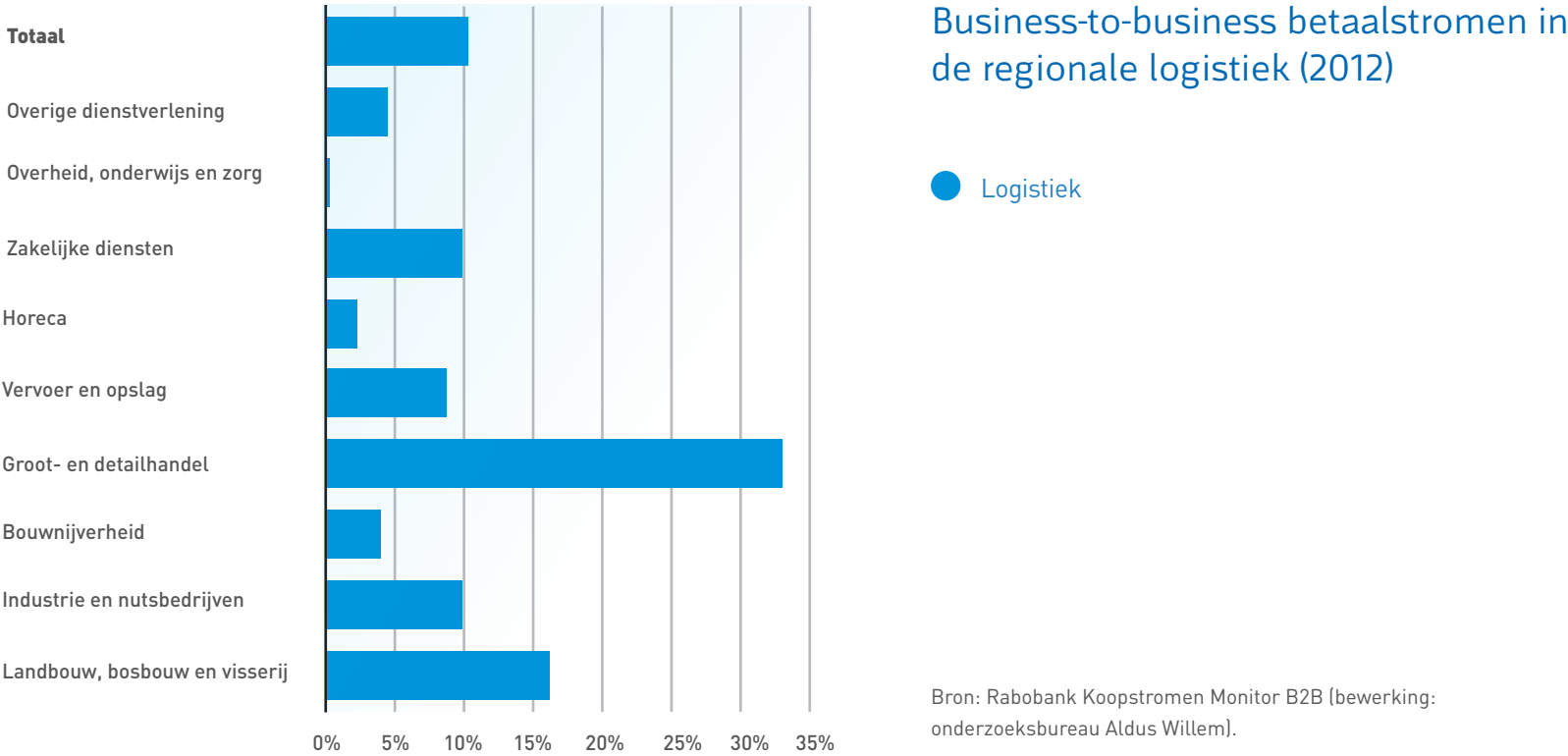
Het indirecte belang van de industrie

De industrie is voor de Regio Zwolle een belangrijke sector, met een toegevoegde waarde in 2012 van € 3,8 miljard. Dit komt ongeveer neer op 1/5 van de totale productie in de Regio Zwolle, 21,4% om precies te zijn. Deze waarde vertegenwoordigt alles wat industriële bedrijven aan hun grondstoffen en halffabricaten hebben toegevoegd – hieraan ontleent een bedrijf zijn directe belang voor de regionale economie. Maar binnen dezelfde regio fungeert een bedrijf ook als klant van andere bedrijven, voor bijvoorbeeld machines en verbruiksgoederen. Dit is het indirecte belang van een bedrijf voor de regio. Vanuit het perspectief van de regionale economie is het interessant om na te gaan, welk deel van de toegevoegde waarde in andere sectoren te danken is aan industriële bedrijven uit de Regio Zwolle. Dat kan met behulp van gegevens over business-to-business transacties van Rabobank Nederland (2012).

Figuur 1.5a

Figuur 1.5b

Figuur 1.5a laat zien welk deel van de (binnenlandse) toegevoegde waarde van negen sectoren in de Regio Zwolle te danken is aan de industriële sector binnen de Regio Zwolle. Bijvoorbeeld: van alle toegevoegde waarde die de zakelijke dienstensector in de Regio Zwolle heeft voortgebracht, is 6,9% te danken aan de industriële bedrijven van de Regio Zwolle. Zou de regionale industrie geheel verdwijnen (of alles buiten de eigen regio inkopen), dan zou de zakelijke dienstverlening 7% minder toegevoegde waarde produceren. De grootste uitschieter wordt gevormd door de sector ‘industrie en nutsbedrijven’. Het zal geen verbazing wekken. Industriële bedrijven zijn grote toeleveranciers van elkaar en helpen elkaar zodoende aan grote *business-to-business* leveranties. In totaliteit is 4,6% van de toegevoegde waarde geproduceerd door het bedrijfsleven in de Regio Zwolle te danken aan de inkoop van diensten en goederen van industriële bedrijven uit de Regio Zwolle.

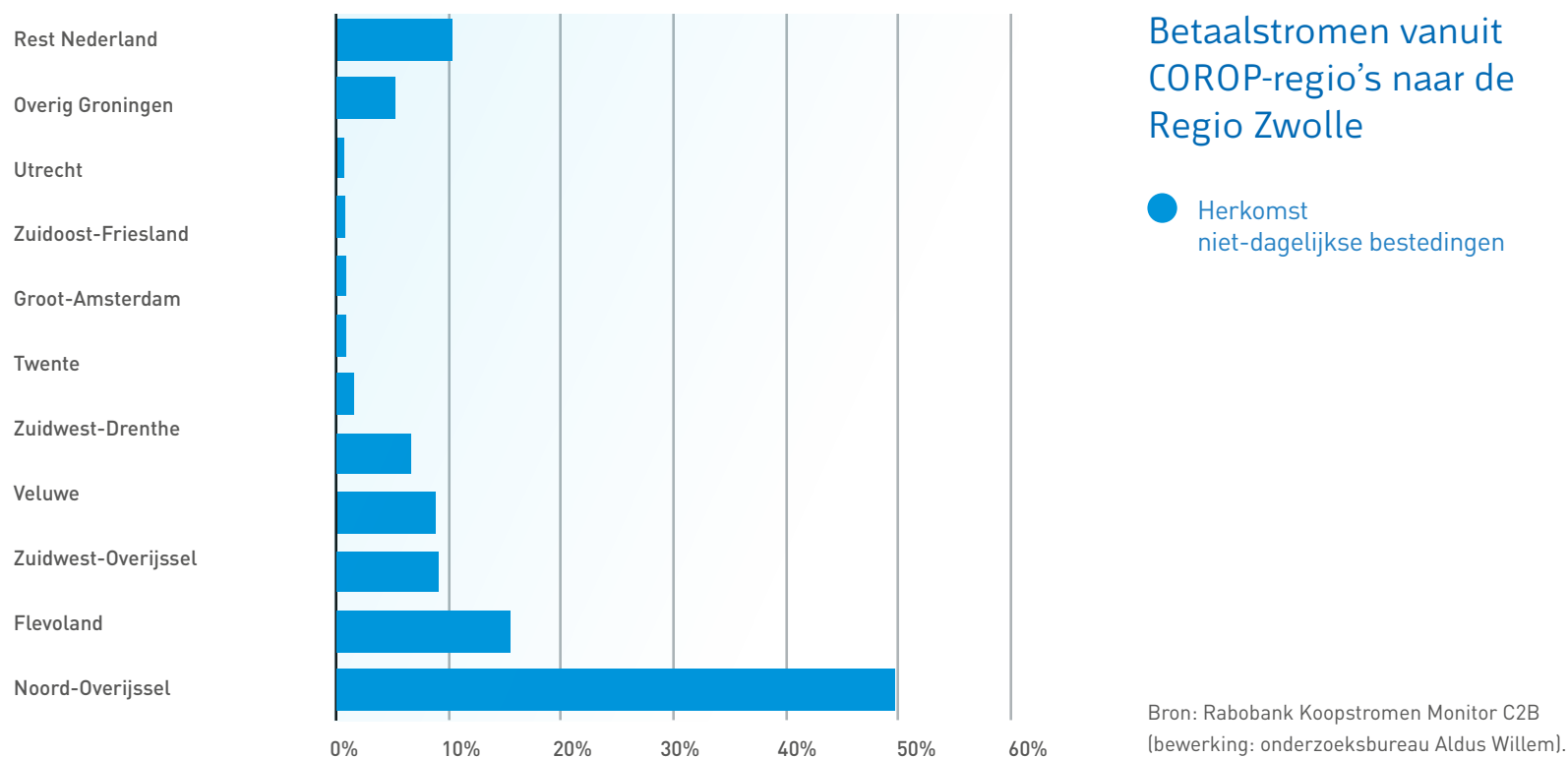
1 op de 10 euro’s wordt met logistieke orders verdiend

Figuur 1.5b toont een zelfde analyse voor de logistieke sector (vervoer en opslag) in de Regio Zwolle. Wat direct opvalt is dat de logistiek grote-

re percentages voor zijn rekening neemt in vergelijking met de industrie. Dat betekent dat de logistiek een belangrijker aandeel heeft in de toegevoegde waarde van andere sectoren in de Regio Zwolle. Neem wederom de zakelijke dienstverlening als voorbeeld. Van de totale toegevoegde waarde binnen deze sector is 10% te danken aan de opdrachten die zijn verleend door logistieke bedrijven. Verdwijnt de logistiek, of koopt zij volledig buiten de eigen regio in, dan zal de toegevoegde waarde van de zakelijke dienstverlening met 10% afnemen.

Zoals verwacht mag worden, heeft de logistiek hechte relaties met de groot- en detailhandel (en daarbinnen ongetwijfeld de groothandel): handel en logistiek vormen vaak onderdelen van dezelfde keten; 33% van de toegevoegde waarde van de groothandel in de regio is te danken aan de regionale logistiek. De primaire agrarische sector volgt met 16,2%. Dit zal te maken hebben met het vervoer van agrarische producten. Over het geheel genomen, kan geconcludeerd worden dat de logistiek in termen van toeleveringen meer aan de Regio Zwolle gebonden is dan de industrie. Op deze wijze gepresenteerd, is 10,3% van

Figuur 1,5c

de regionale toegevoegde waarde te danken aan logistieke bedrijven. Deze 10,3% is een optelsom van eigen productie en de indirecte toegevoegde waarde te danken aan business-to-business relaties.

Niet-dagelijkse bestedingen

In de Regio Zwolle Monitor van 2012 is gekeken naar de koopkrachtbinding per gemeente in het modesegment. Voor deze sector werd gekozen omdat mode inkopen een goede indicatie geven van de locatie waarin geconsumeerd wordt. Daaruit bleek voor de regio als geheel een koopkrachtbinding van 79%: bijna tachtig procent van de (mode-) aankopen van de lokale bevolking vindt plaats binnen de eigen Regio Zwolle. In deze editie kiezen we een andere invalshoek. We laten zien wat de belangrijkste herkomstregio's zijn voor de regio als geheel op

een landelijke schaal, waardoor ook inzicht ontstaat in de ruimtelijke patronen. Ook voor deze analyse is gebruik gemaakt van de Rabobank Koopstromenmonitor en het betreft de gehele groep 'niet dagelijkse bestedingen', waarvan 'mode' een onderdeel is.

Het zal niet verbazen dat de eigen regio's (in dit geval Noord-Overijssel en Flevoland) de belangrijkste herkomstregio's zijn van de bestedingen aan niet-dagelijkse artikelen. Vanwege de ligging kan dit per gemeente wel wat variëren. Zo is Epe (Veluwe) een relatief belangrijke herkomstgemeente voor Heerde en Deventer (Zuidwest-Overijssel) voor Olst-Wijhe en Raalte. Maar per saldo is er een tamelijk groot afstandsverval: naarmate een regio verder weg is gelegen, neemt het belang als herkomstregio snel af, ook voor bestedingen aan niet-dagelijkse goederen.

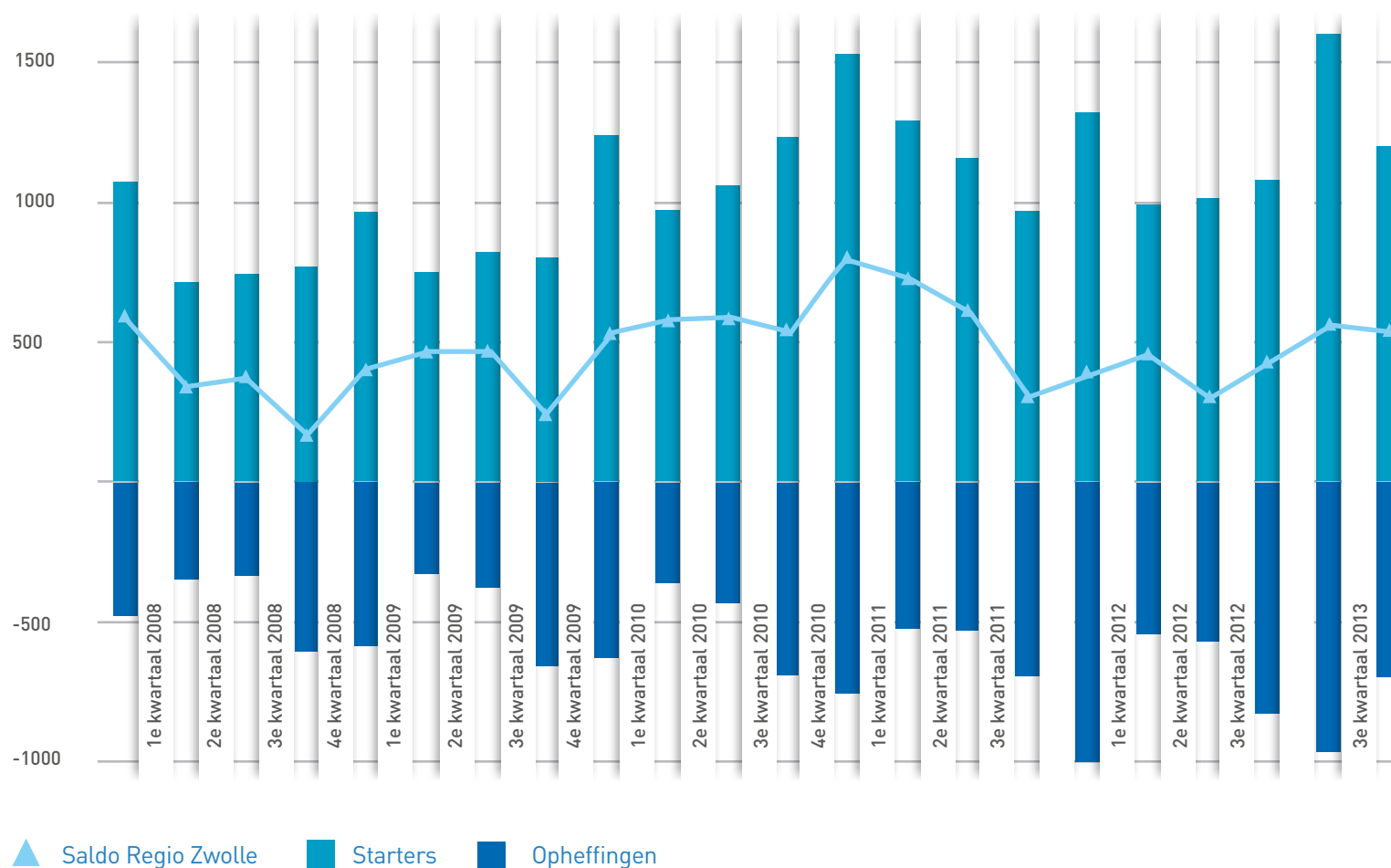
1.6 Bedrijfsdynamiek

De bedrijfsdynamiek van een regio bestaat uit het aantal nieuw opgerichte bedrijfsvestigingen en het aantal bedrijfsvestigingen die opgeheven worden. Vanaf 2008 groeide het aantal starters in Regio Zwolle gestaag van 3.300 in 2008 naar 4.900 in 2011. In 2012 daalde het aantal starters tot 4.400. Op basis van de eerste twee kwartalen van 2013 wordt voor dit jaar weer een groei van het aantal nieuwe bedrijfsvestigingen verwacht. Verwacht wordt dat het aantal starters in de regio in dit jaar voor het eerst boven de 5.000 uitkomt.

Het aantal opheffingen is vanaf 2008 in alle jaren toegenomen, ook in 2012. In 2008 was er sprake van 1.800 bedrijfsopheffingen, in 2012 was dat gegroeid naar 2.900. Op basis van de eerste twee kwartalen van 2013 wordt verwacht dat het aantal opheffingen in dit jaar boven de 3.000 uitkomt. Om te zien hoe het aantal ondernemingen groeit als gevolg van de bedrijfsdynamiek wordt het aantal opheffingen afgetrokken van het aantal oprichtingen. Dat saldo kwam in 2011 uit op ongeveer 2.400. Omdat het aantal starters in 2012 flink afnam en het aantal opheffingen

Figuur 1.6a

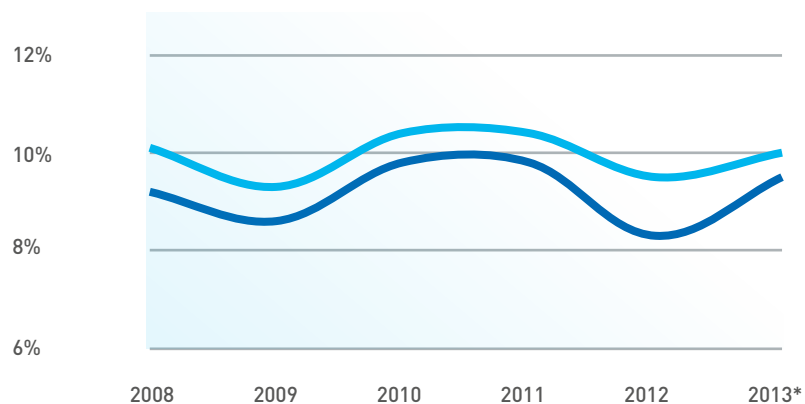
Oprichtingen en opheffingen in de Regio Zwolle

Bron: KvK Handelsregister (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Figuur 1.6b

Aantal starters per 100 vestigingen

door bleef groeien, kwam de groei van het aantal ondernemingen als gevolg van de dynamiek in 2012 uit op slechts 1.500. Voor 2013 wordt een saldo van ongeveer 1.900 verwacht.

Regionale en landelijke dynamiek

De dynamiek in de Regio Zwolle kan vergeleken worden met de landelijke bedrijfsdynamiek door te kijken naar de dynamiek per 100 bestaande vestigingen. Dat is gedaan voor Regio Zwolle. Daaruit blijkt dat de ontwikkeling van starters en opheffingen in de Regio Zwolle in de pas loopt met de ontwikkelingen in Nederland als geheel. Ook blijkt dat het relatieve aantal starters en opheffingen in de Regio Zwolle consequent iets lager ligt dan landelijk. Het is algemeen bekend dat de dynamiek in stedelijke gebieden groter is dan in landelijke gebieden. Aangezien de Regio Zwolle voor het grootste deel bestaat uit plattelandsgemeenten, is het niet verwonderlijk dat de dynamiek in de regio lager ligt dan landelijk.

Faillissementen

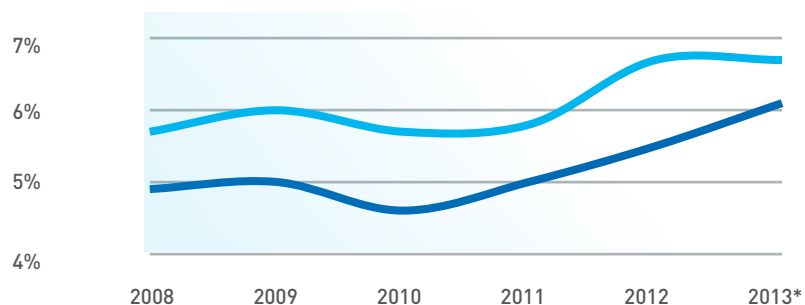
Een specifieke reden waarom bedrijven opgeheven worden is door een faillissement. In de laatste jaren is het aantal faillissementen flink gestegen, zowel in heel Nederland als in de Regio Zwolle. In de Regio Zwolle waren er in 2010 en 2011 gemiddeld 36 faillissementen per kwartaal. In 2012 en de eerste twee kwartalen van 2013 gingen er gemiddeld 55 bedrijven per kwartaal failliet.

De meeste faillissementen vonden plaats in de bouwsector. In de eerste twee kwartalen van 2013 gingen er 25 bouwbedrijven in de regio failliet. In heel 2012 waren er 49 faillissementen in de bouw. Ook in de detailhandel ligt het aantal faillissementen bijzonder hoog: in de eerste helft van 2013 waren het er 19, in heel 2012 waren het er 36.

De toename van het aantal faillissementen kan grotendeels worden toegeschreven aan de economische crisis van de laatste jaren. Bedrijven hebben steeds meer moeite om het hoofd boven water te houden. Toch is enige nuance hier op zijn plaats. De overgrote meerderheid van het aantal opheffingen betreft geen faillissement. In de eerste helft van 2013 waren er 55 faillissementen en was het totaal aantal opheffingen bijna 1.700.

Figuur 1.6c

Aantal opheffingen per 100 vestigingen

● Regio Zwolle

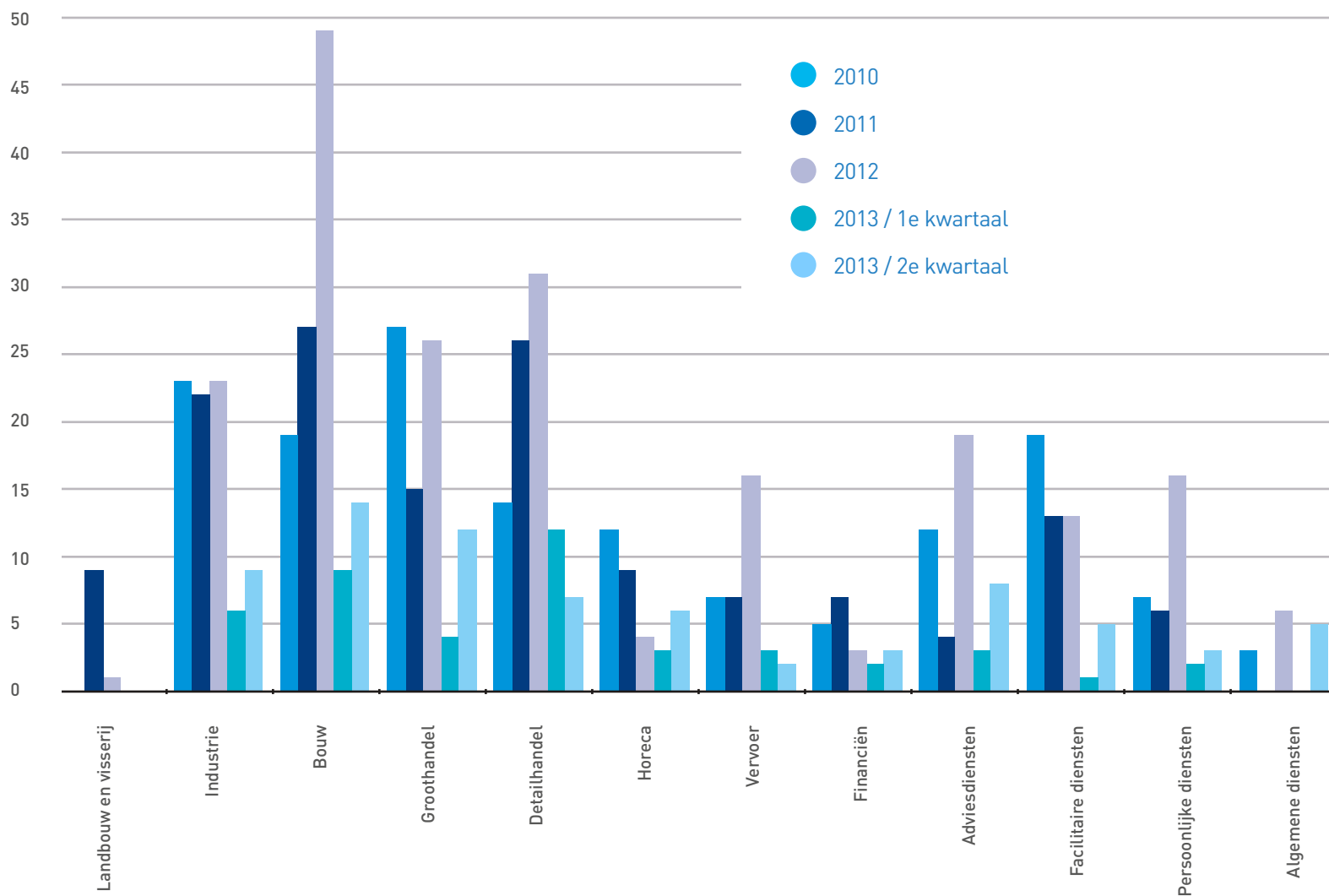
● Nederland

* Schatting op basis van eerste halfjaar

Bron: KvK Handelsregister (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

Figuur 1.6d

Aantal opheffingen met als oorzaak faillissement in de Regio Zwolle

Bron: KvK (bewerking: KvK Oost-Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

DEMOGRAFISCHE EN SOCIAALECONOMISCHE INDEX

Bevolking groeit op eigen kracht

- In de Regio Zwolle woonden op 1 januari 2013 om precies te zijn 605.765 mensen
- In tien jaar tijd is de bevolking met 5% gegroeid, 2% meer dan landelijk
- De bevolkingsgroei Regio Zwolle komt voort uit natuurlijke aanwas
- 3 op de 4 werknemers in de Regio Zwolle woont in de Regio Zwolle

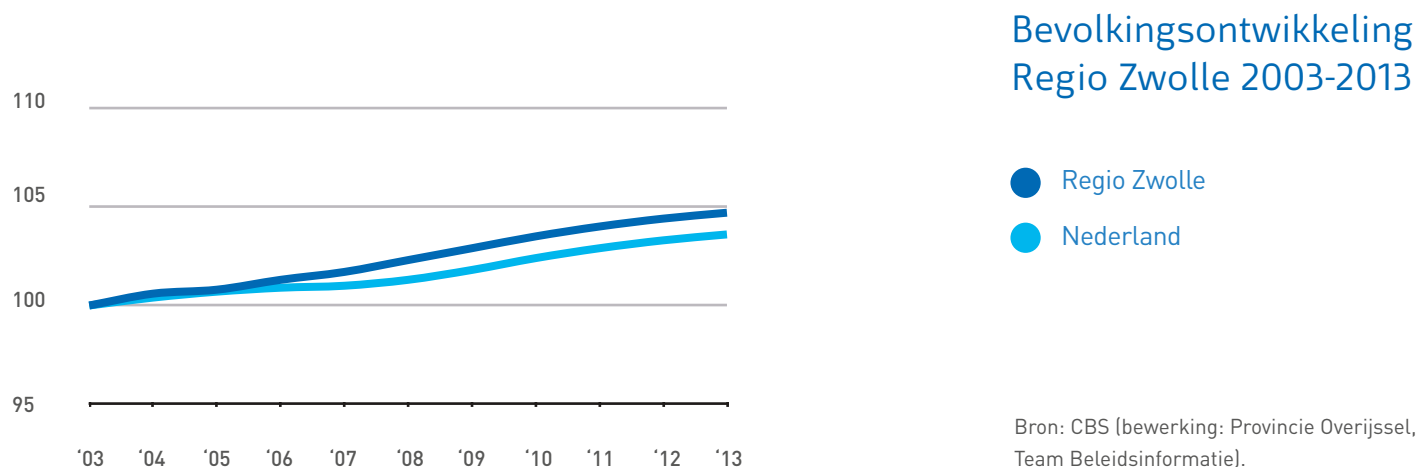
Arbeidsmarkt onder druk

- De werkloosheid is in 1 jaar gestegen van 5,1% naar 7,1%
- Dat komt neer op een kleine 20.000 werkzoekenden
- 22% van de werkzoekenden is ouder dan 55 jaar
- De jeugdwerkloosheid is flink gestegen

Groei en stagnatie op vastgoedmarkt

- Het areaal bedrijventerreinen is de afgelopen jaren gestaag blijven groeien
- In de Regio Zwolle staat 6% van het winkeloppervlak leeg
- De gemiddelde WOZ waarde in de Regio Zwolle daalde in 2012 met 2,1% ten opzichte van 2011

Figuur 2.1a

2.1 Demografie

Het zijn alle bewoners samen die van de zeventien gemeenten de Regio Zwolle maken. Statistisch inzicht is geboden om een idee te krijgen van de omvang en samenstelling van de bevolking. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verzamelt aan het begin van ieder jaar enkele demografische kerngegevens. Onderstaande gegevens zijn daarop gebaseerd: steeds is 1 januari 2012 het uitgangspunt.

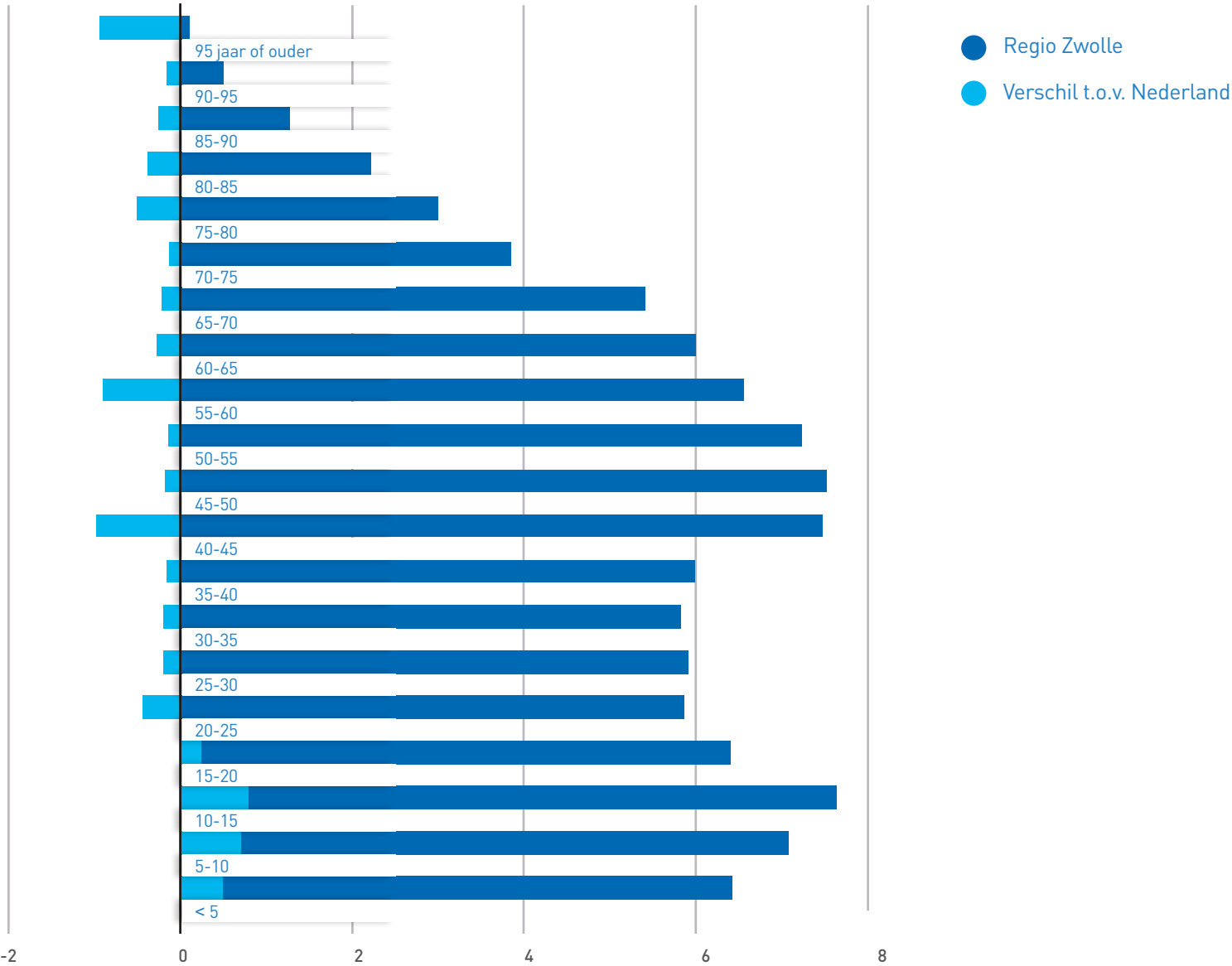
In de Regio Zwolle woonden op 1 januari 2013 om precies te zijn 605.765 mensen. De Regio Zwolle telt daarmee 3,6% van de Nederlandse bevolking. Vorig jaar werd in de Regio Zwolle Monitor geconstateerd dat de Regio Zwolle een continue bevolkingsgroei kent, hetgeen vooral door natuurlijke aanwas komt. Het saldo van de geboren minus de overledenen in de regio is voortdurend positief. In figuur 2.1a wordt een vergelijking getrokken met de Nederlandse bevolkingsgroei. Met het bevolkingscijfer van 2003 als indexcijfer 100, zie we de regionale bevolking tot indexcijfer 105 groeien, terwijl het Nederlands gemiddelde blijft steken tot net boven indexcijfer 103.

Bevolkingsopbouw

In de monitor van 2012 werd tevens geconcludeerd dat de Regio Zwolle een jonge regio is: 26% van de bevolking was in 2012 jonger dan 20 jaar tegenover landelijk 23%. In de monitor van 2013 kijken we iets dieper naar de leeftijdsopbouw. Inderdaad ligt het aantal jongeren, vooral in de leeftijdscategorie van 5-10 en 10-15 jaar, boven het gemiddelde. Jongeren van 20-25 jaar en in de daarop volgende categorieën zijn echter ondervertegenwoordigd. Het verschil is niet groot, maar uit de staafdiagram moet geconcludeerd worden dat een bescheiden deel van de groep twintigers uit de Regio Zwolle weg trekt. Deze conclusie zorgt voor een nuance op het beeld van een jonge regio, dat niettemin overeind blijft.

Figuur 2.1b

Leeftijdopbouw bevolking Regio Zwolle in 2013

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

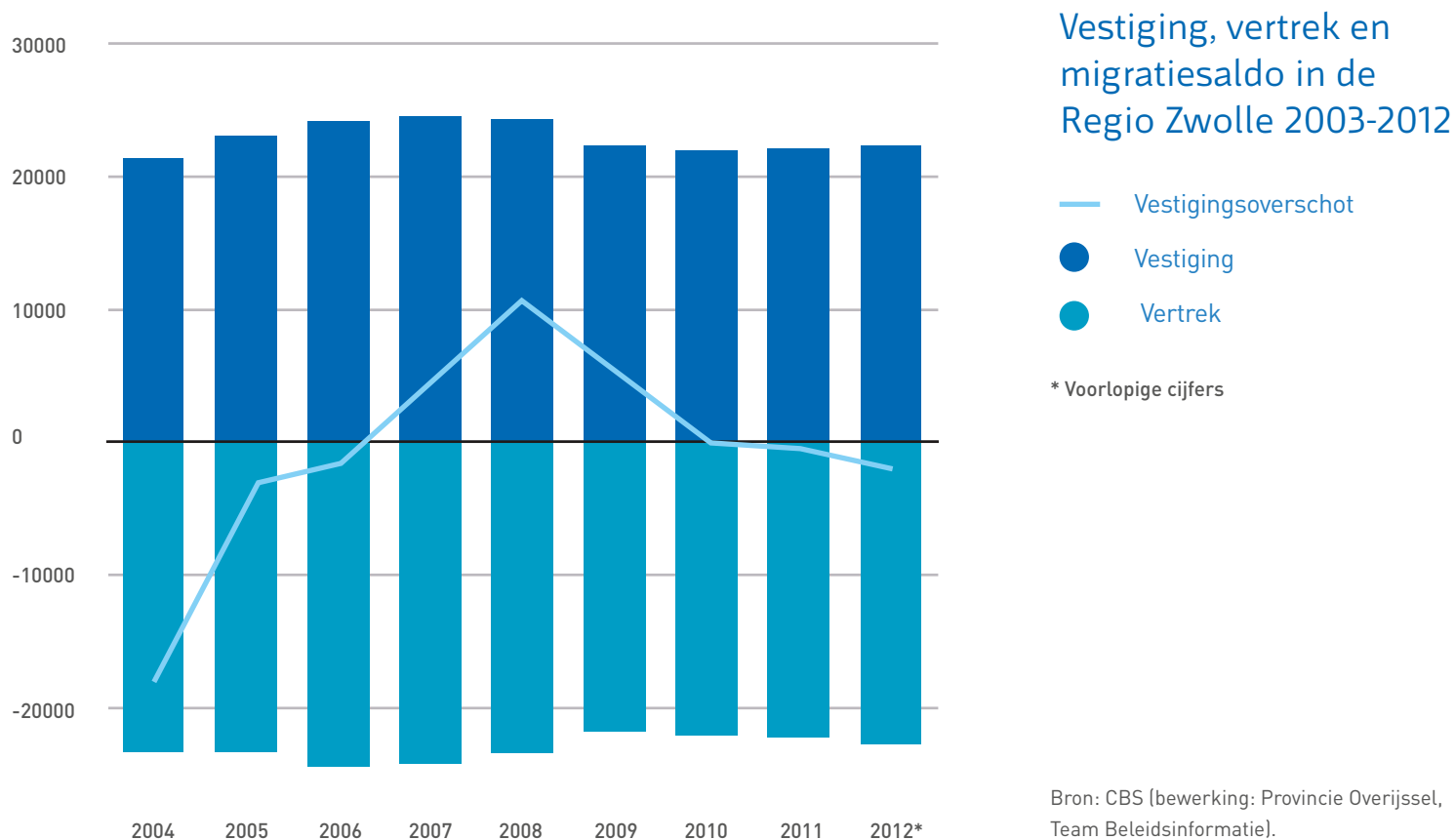
2.2 Migratie

Bij de demografische kerncijfers bleek een continue bevolkingsaanwas, waarbij vooral de natuurlijke aanwas (geboorte- minus sterftecijfer) als achterliggende reden werd gegeven. Maar hoe zit dat met de vestiging en het vertrek van bewoners? Zorgt het migratiesaldo ook voor de bevolkingsgroei? Een analyse van tien jaar migratiecijfers leert dat de Regio Zwolle geen sterke vestigingsregio voor nieuwkomers is. Tussen 2007 en 2009 was er een kortstondige periode van een fors overschot, maar voor de overige jaartallen is het migratiecijfer negatief. Dit betekent dat de Regio Zwolle over een langere periode bekeken geen vestigingsregio genoemd kan worden. Overigens is het zo dat de gemeente Zwolle in de onderzochte periode wel een positief vestigings-saldo kent. Het saldo schommelt tussen 118 extra inwoners (2012,

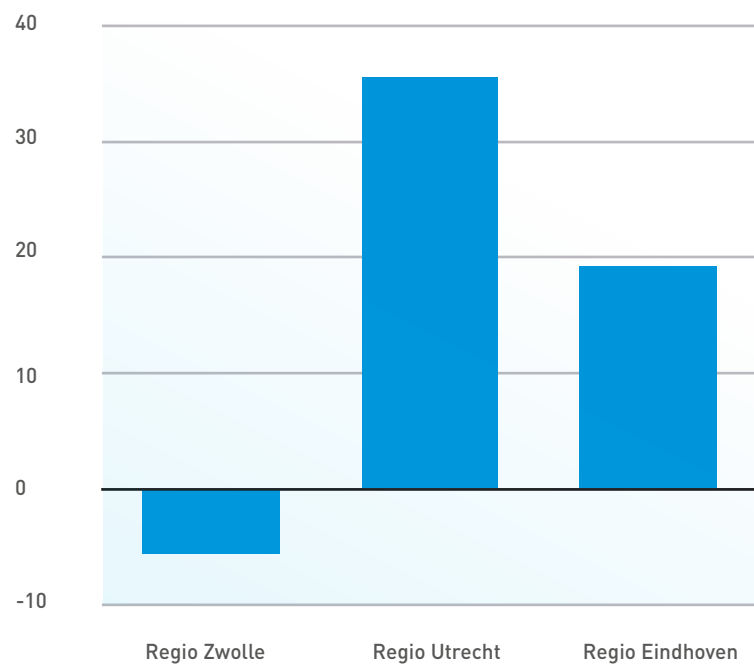
voorlopige cijfers) en 846 extra inwoners (2007).

Deze constatering wordt kracht bijgezet als een vergelijking getrokken wordt met twee regio's die net als de Regio Zwolle goed scoorden op de lijst van succesvolle gebieden van onderzoeksbureau Louter: de grootstedelijke regio's Utrecht en Eindhoven. In beide regio's zien we een substantieel grotere toevoer van nieuwe inwoners. In de Regio Zwolle is dit saldo juist negatief. Algemeen wordt erkend dat de komst van nieuwkomers een gunstig effect heeft op innovatieve activiteiten. Waar Utrecht en Eindhoven nieuwkomers in grote getallen mocht verwelkomen, is dat niet het geval in de Regio Zwolle. De stad Zwolle trekt juist wel weer extra inwoners.

Figuur 2.2a

Figuur 2.2b

Vergelijking tussen de aantrekkelijkheid van de Regio Zwolle en andere regio's voor 2012

● Vestigingsoverschot per 10.000 inwoner

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

2.3 Vastgoed

Vastgoed

De hoogtijdagen in de vastgoed zijn vooralsnog voorbij. In figuur 2.3a zijn de gemiddelde WOZ-waarden en de procentuele veranderingen van 2012 ten opzichte van 2011 opgenomen. De cijfers hebben betrekking op ongeveer 75% van het totaal aantal objecten. De overige 25% betreft combinatie van functies, die omwille van het overzicht uit de tabel gelaten zijn. De gemiddelde waarde van een woonhuis in de Regio Zwolle is € 230.000,-. Vergeleken met bedrijfsmatige objecten is de woningwaarde van huizen harder afgenomen, op 1 januari 2012 was er sprake van een daling van 2,2% ten opzichte van een jaar daarvoor. Gezien de grote leegstand is de geringe daling van de waarde van kantoorpanden opvallend, in vergelijking met andere typen vastgoed. De waardedaling bleef beperkt tot 1,4%.

Binnen de Regio Zwolle is het vastgoed van de gemeente Zwolle het minst hard getroffen. Hier nam de waarde van woningen met een halve procent af. In Oldebroek en Steenwijkerland was de daling van huizenprijzen het sterkst: 3,9% waardevermindering in 2012 ten opzichte van 2011.

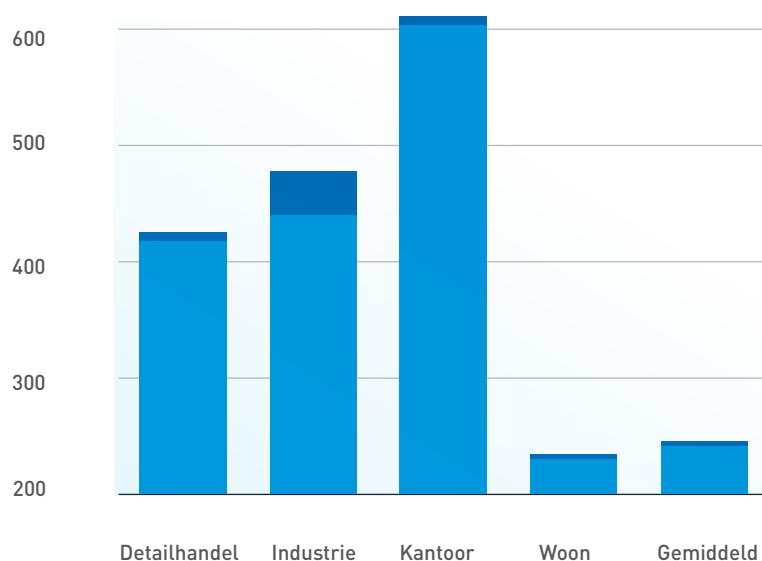
Winkelleegstand in Regio Zwolle iets onder landelijk gemiddelde

Naast de daling van de vastgoedwaarde wordt ook de leegstand van winkels breed bediscussieerd. De economische crisis en de opkomst van het internet-winkelen zorgt ervoor dat veel detailhandel verdwijnt uit dorpskernen en binnensteden. In de Regio Zwolle staat 5,5% van het totale winkelloppervlak leeg, dat is onder het landelijke gemiddelde van 6,9%. Absolute aantallen vierkante meters per plaats staan vermeld in figuur 2.3b. De stad Zwolle kent de meeste leegstand in absolute aantallen. Relatief gezien staat 6,2% van het oppervlakte leeg, boven het regionale maar onder het landelijke gemiddelde. Het grote aantal vierkante meters in de stad Zwolle vergeleken met bijvoorbeeld Staphorst en Hattem is begrijpelijk omdat de stad Zwolle een regionale verzorgingsfunctie heeft. Dezelfde redenering gaat op voor Dronten en Hardenberg, waar de relatieve leegstand 6,9% respectievelijk 7,9% bedraagt.

Uitgifte bedrijventerreinen gaat gestaag door

Een laatste figuur over de ontwikkeling van het vastgoed betreft het aantal hectare bedrijventerrein dat vanaf 2007 is uitgegeven binnen de Regio Zwolle. In de zeventien gemeenten is gedurende vijf jaar ruim 200 hectare nieuw uitgegeven. Vooral tussen 2008 en 2009 zien we een sterke stijging. In dit tijdsbestek werd ongeveer 100 hectare uitgegeven. Vanaf 2010 wordt ongeveer 25 hectare per jaar uitgegeven.

Figuur 2.3a

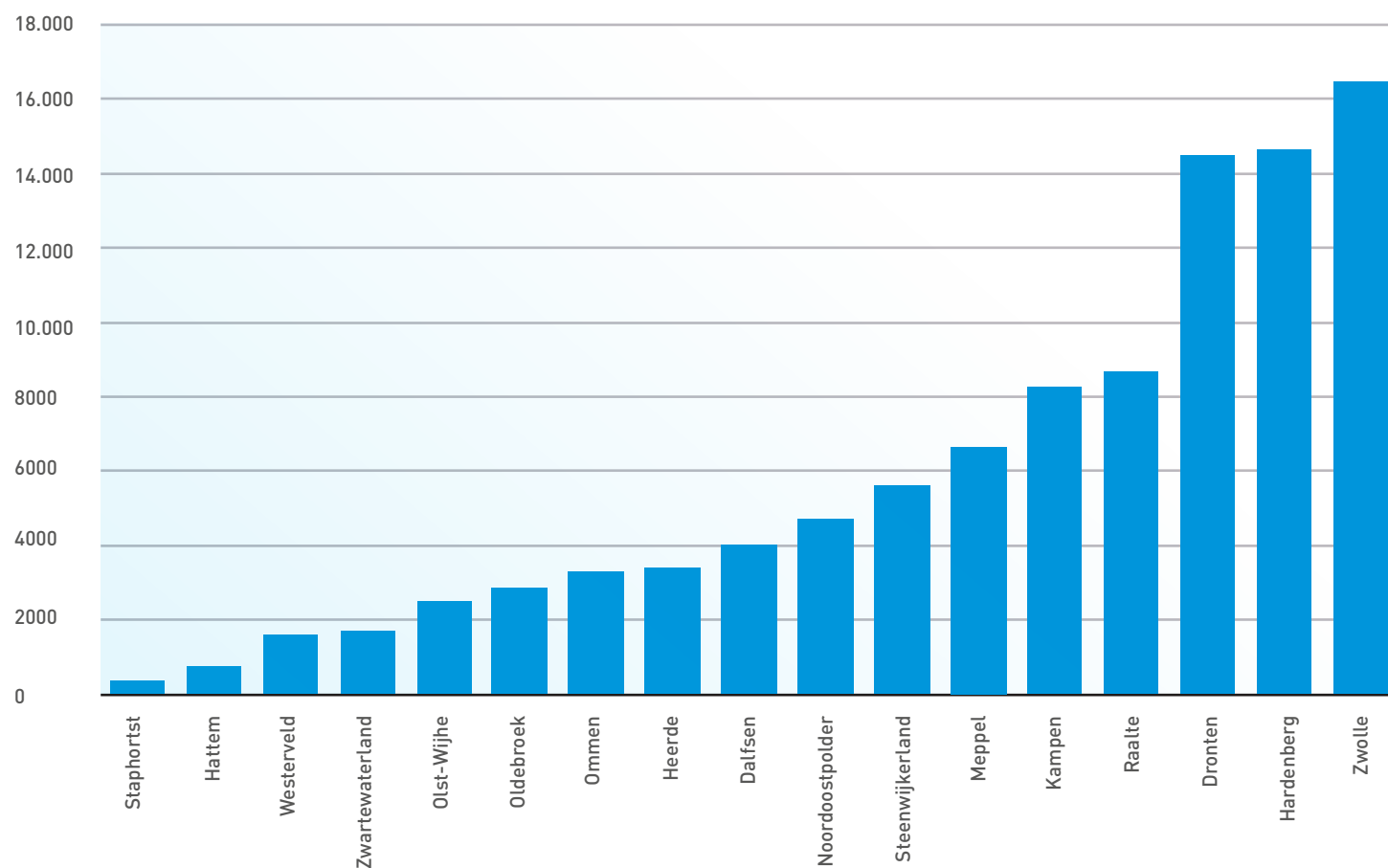
Vastgoed in de Regio Zwolle per 1 januari 2012

- Gemiddelde WOZ waarde x 1000 euro
- Afname t.o.v. 1-1-2011

Bron: Dataland (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

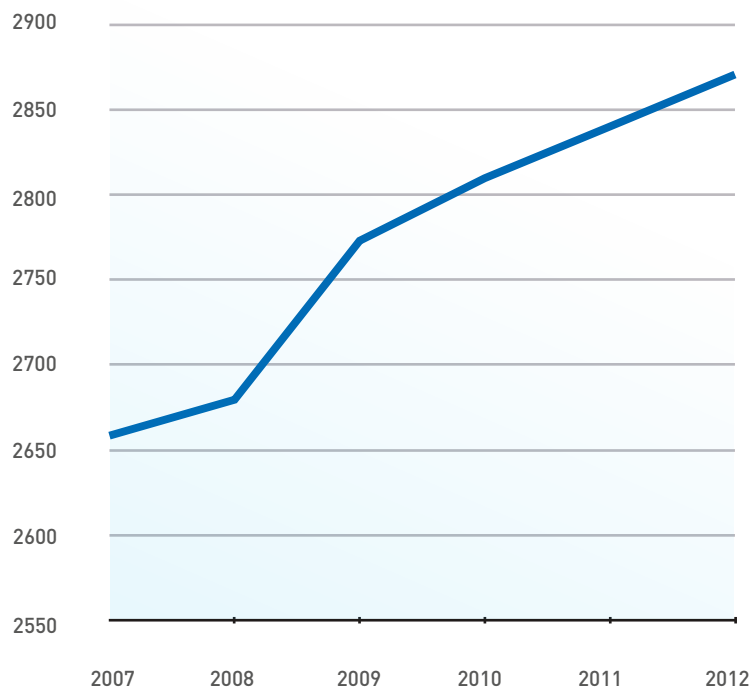
Figuur 2.3b

Leegstand winkelvloeroppervlak per 1 januari 2013 naar absolute aantallen vierkante meters

Bron: Locatus (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

Figuur 2.3c

Uitgifte ha bedrijventerrein 2007-2012 (cumulatief) Regio Zwolle

● Regio Zwolle

Bron: Provincie Overijssel
(bewerking: provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

2.4 Werkloosheid

De economische problemen van de laatste jaren krijgen steeds meer invloed op de werkgelegenheid. Inzicht in de ondernemersverwachtingen over economische ontwikkeling (indicator 1.2b) maakte al duidelijk dat ondernemers sterke negatieve verwachtingen hebben over de ontwikkeling van hun personeelsbestand. Veel ondernemers zien zich gedwongen om mensen te ontslaan. Als werknemers met pensioen gaan, worden zij steeds vaker niet vervangen en gaat de werkgever verder met een meer flexibele personeelsformatie. De ondernemersverwachtingen komen overeen met de werkloosheidscijfers, die het laatste jaar behoorlijk zijn toegenomen. Dat geldt zowel voor heel Nederland als voor Regio Zwolle. Tussen juni 2012 en juni 2013 is de werkloosheid gestegen van 5,1% naar 7,1%. Dat komt neer op een kleine 20.000 werklozen. Landelijk heeft een nog grotere stijging plaatsgevonden: van 5,9% naar 8,1%. Ondanks een flinke toename van de werkloosheid, is de werkloosheid in de regio toch kleiner dan landelijk.

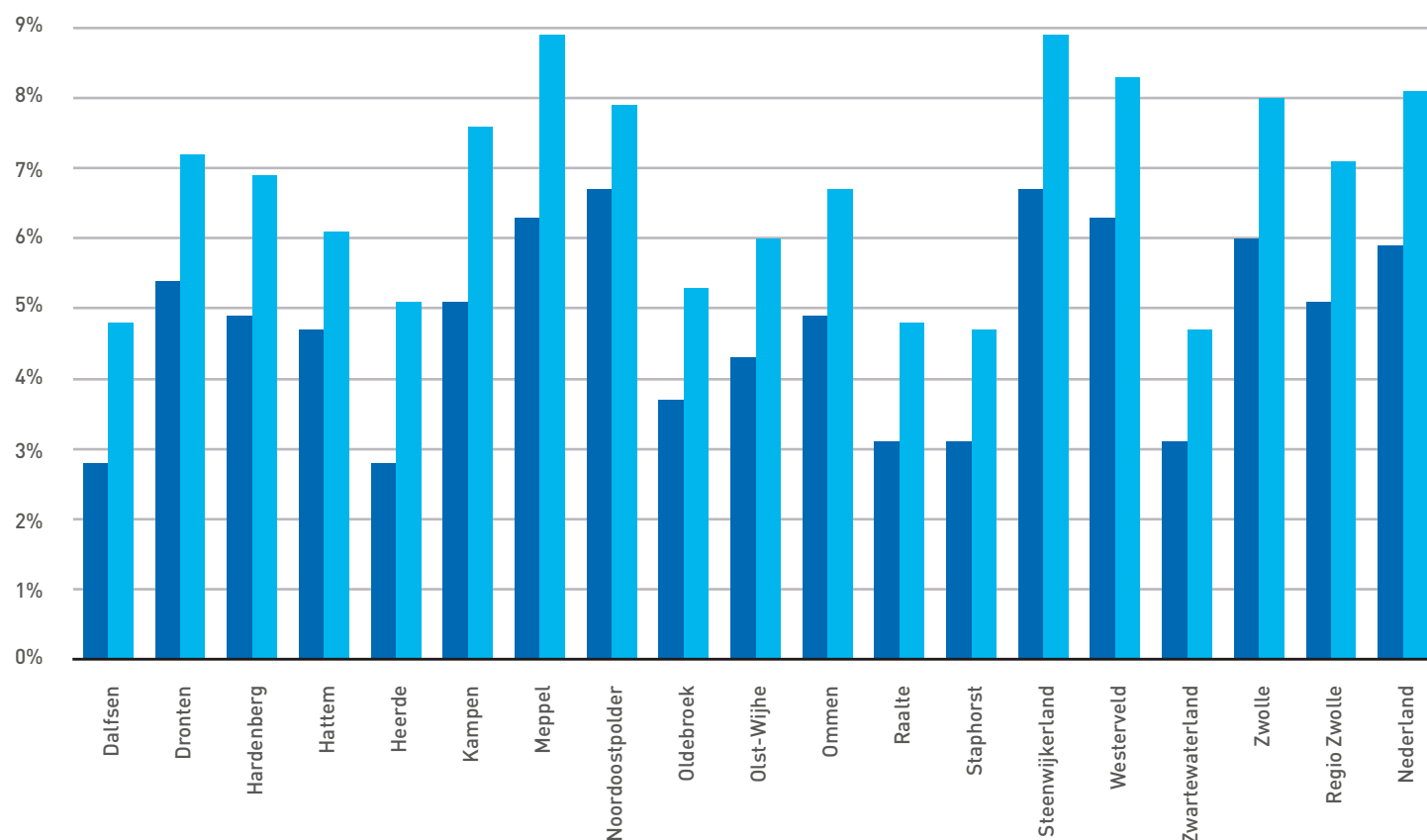
Niettemin is in iedere gemeente de werkloosheid gestegen. Binnen de Regio Zwolle bestaan wel grote verschillen in het werkloosheidspercentage. De gemeenten Meppel en Steenwijkerland hebben met een werkloosheidspercentage van 8,9% de hoogste werkloosheid in de regio. Gemeente Westerveld zit met een werkloosheid van 8,3% ook aan de hoge kant. Gemeente Zwolle staat op de vierde plaats met 8,0% - iets lager dan landelijk, maar voor de Regio Zwolle nog steeds behoorlijk hoog. De gemeenten Staphorst en Zwartewaterland hebben met 4,7% het laagste werkloosheidspercentage. Dit kan te maken hebben met het feit dat in deze gemeenten hechte gemeenschappen leven waar mensen elkaar aan werk helpen, en/of men terughoudend is in het ontslaan van mensen.

Jeugdwerkloosheid

Het is een slechte tijd voor schoolverlaters. Omdat er weinig vacatures zijn, reageren bijzonder veel kandidaten op vacatures. Kandidaten met ervaring hebben een streepje voor op kandidaten die net van school komen. Daarom maken schoolverlaters minder kans op een baan dan in de voorgaande jaren. Dat is te zien in de jeugdwerkloosheid. In figuur

Figuur 2.4a

Werkloosheidspercentages

● Juni 2012 ● Juni 2013

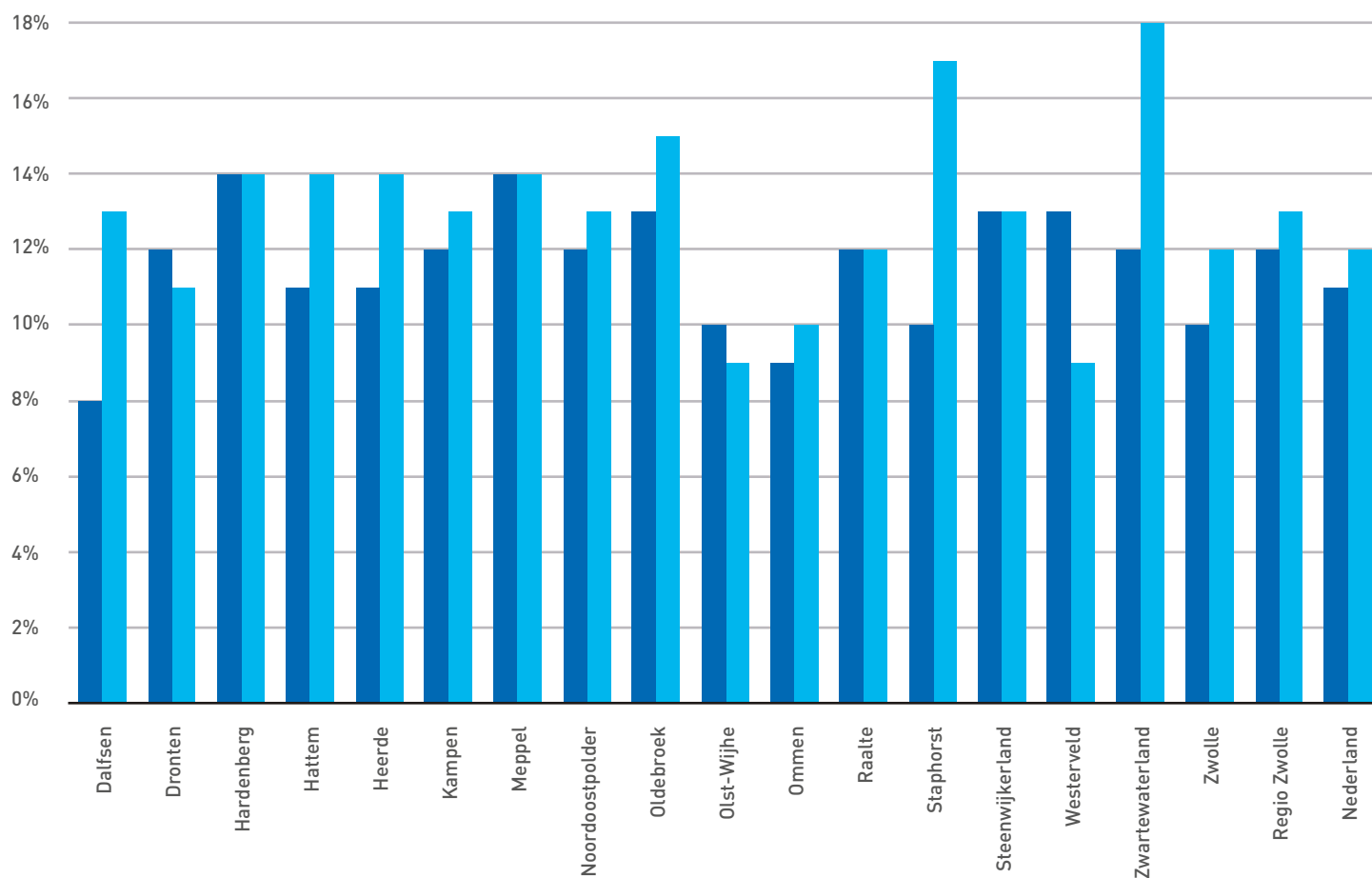
Bron: UWV en CBS (bewerking: KvK Oost Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

2.4b is te zien dat in veel gemeenten de werklozen onder de 27 jaar een steeds groter aandeel in het aantal werklozen vormen. Het absolute aantal werklozen onder 27 jaar is landelijk met 53% gegroeid tussen juni 2012 en juni 2013. In de Regio Zwolle was deze groei met 52% nagenoeg even hoog als landelijk. Het totaal aantal jeugdige werklozen bedroeg in juni ruim 2.500 jongeren. Deze groep maakt 13% uit van het totaal aantal werklozen. Landelijk bedroeg dit percentage 12%.

Waar het gaat om de groei van het aantal werkloze jongeren zijn de verschillen tussen de gemeenten in de regio groot. In gemeenten als Dalfsen, Zwartewaterland en Staphorst is de groei relatief hoog, omdat een jaargang schoolverlaters die niet direct aan het werk komt leidt tot een hoge procentuele stijging. Alleen in de gemeente Westerveld is het aantal werklozen onder de 27 jaar gedaald. Dit was in juni van dit jaar 10% lager dan in juni 2012.

Figuur 2.4b

Werkzoekenden tot 27 jaar als percentage van het totaal aantal werkzoekenden

● Juni 2012 ● Juni 2013

Bron: UWV en CBS (bewerking: KvK Oost Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

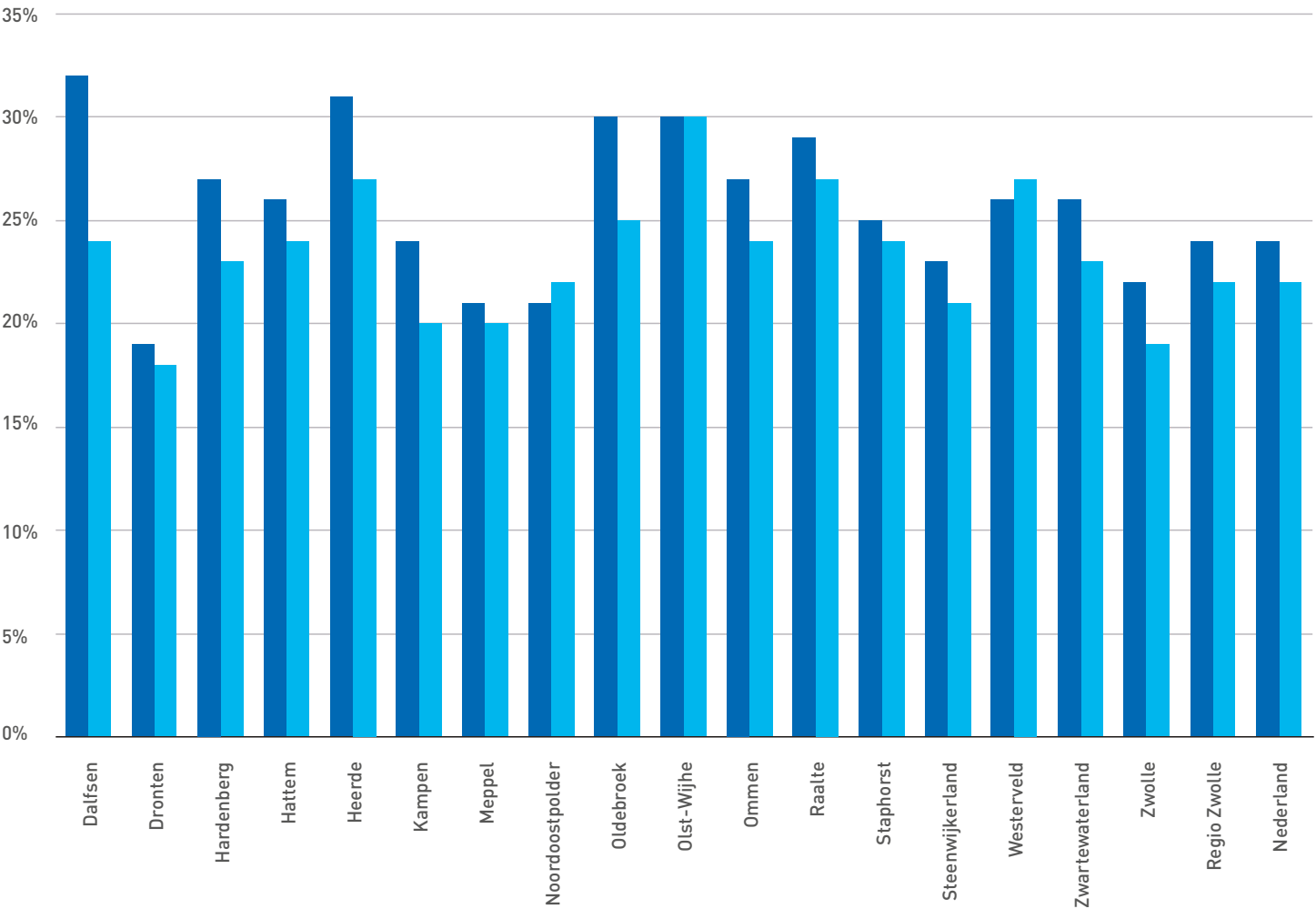
55-plussers

Ook het aantal niet-werkende werkzoekenden onder 55-plussers is toegenomen, maar minder snel dan de jeugdwerkloosheid. In de Regio Zwolle is dit tussen juni 2012 en juni 2013 in absolute aantallen met 20% toegenomen, van afgerond 3.400 naar 4.300. De groep 55+ bedraagt 22% van het totaal aantal werklozen, evenveel als het landelijk gemiddelde. Landelijk was de stijging 21%. De grootste toename in de regio was in

gemeente Heerde, waar het aantal werkloze 55-plussers met 36% toenam van 68 personen in juni 2012 naar 106 personen in juni 2013. In gemeente Zwolle nam dit aantal slechts met 14% toe van 776 tot 900.

Figuur 2.4c

Werkzoekenden vanaf 55 jaar als percentage van het totaal aantal werkzoekenden

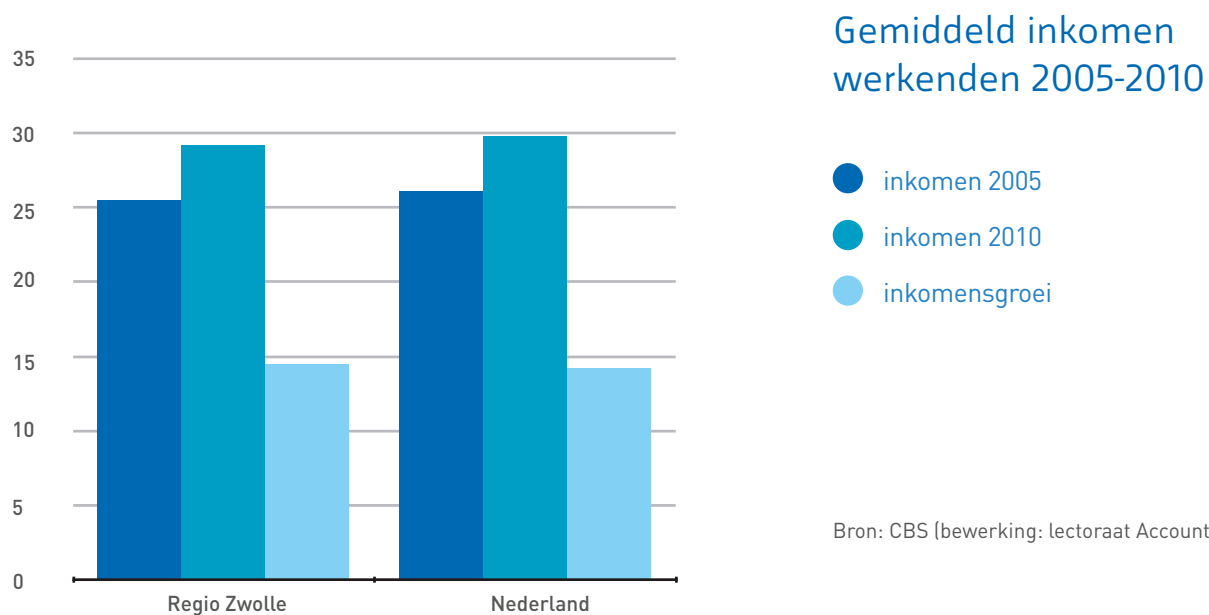
● Juni 2012 ● Juni 2013

Bron: UWV en CBS (bewerking: KvK Oost Nederland, Kennis- & Adviescentrum).

2.5 Inkomen

Het gemiddeld besteedbaar inkomen van inwoners uit de Regio Zwolle ligt iets beneden het landelijk gemiddelde. In figuur 2.5 staat het gemiddelde inkomen voor de jaren 2005 en (het meest actuele jaar voor wat betreft data-beschikbaarheid) 2010. Op de x-as staan het aantal duizendtallen dat het gemiddelde inkomen bedraagt. Voor 2010 bedroeg het gemiddeld inkomen 27.500 euro voor de Regio Zwolle, tegenover bijna 30.000 in Nederland. In de Regio Zwolle is het inkomen tussen 2005 en 2010 met 13,1% gegroeid. De gemiddelde groei in Nederland bedroeg voor die periode 14,2%.

Figuur 2.5

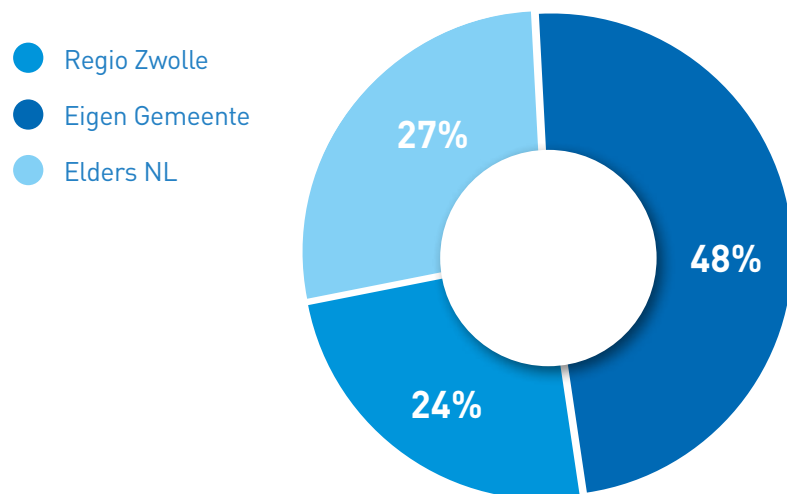
2.6 Woon/Werkverkeer

De woon/werkbalans indicator laat zien hoeveel mensen die wonen in de regio ook hun werk hebben in de regio. Als de regionale economie voldoende draagkracht heeft om de eigen bevolking van werk te voorzien, hoeven werknemers de regio niet te verlaten om werk te vinden dat bij hun past. Voor werkgevers is het van belang dat de regionale beroepsbevolking voldoende mogelijkheden biedt om in hun vraag naar arbeid te voorzien, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin.

Van de totale regionale beroepsbevolking woont en werkt het overgrote deel (72%) in de eigen Regio Zwolle. Het overige deel van de regionale beroepsbevolking reist dagelijks heen en weer naar een werkbestemming buiten de Regio Zwolle. Ten opzichte van het jaar 2011 heeft een kleine verschuiving plaats gevonden. Meer mensen werken in de Regio Zwolle in plaats van in hun eigen gemeente. In 2011 was het percentage werknemers dat in hun eigen gemeente en de Regio Zwolle werkte 49% respectievelijk 23%. Het gaat dus om een verschil van 1%.

Figuur 2.6a

Woon-/werkbalans werknemers woonachtig in de Regio Zwolle, 2012

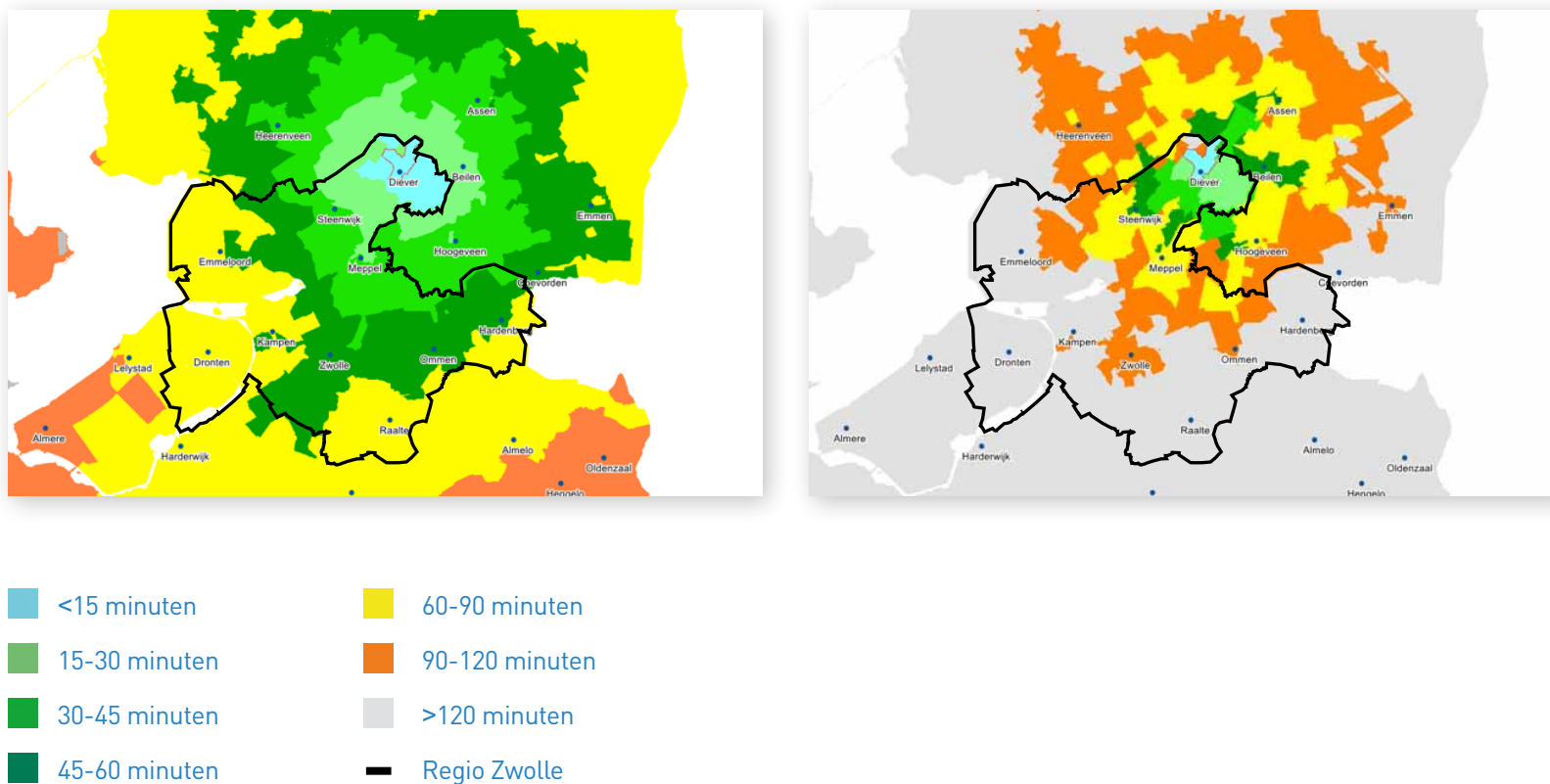
Bron: OViN 2013, bewerking: Hogeschool Windesheim, Lectoraat Area Development

Reistijdisochronen

Om inzicht te geven in de interne bereikbaarheid van de Regio Zwolle is in beeld gebracht welk gebied binnen een redelijke reistijd van bijvoorbeeld 30 minuten met de auto of het openbaar vervoer te bereiken is vanuit drie plaatsen aan de grenzen van de regio. Daarmee kan een indruk worden verkregen van de hechtheid van de regio en het arbeidsmarktbereik. Iemand die op zoek is naar werk, zal bij het bepalen van het zoekgebied een reistijd hanteren die voor hem of haar acceptabel is. De gemiddelde reistijd die Nederlanders acceptabel vinden voor woon-werk verkeer ligt al decennia lang stabiel op iets boven de 40 minuten. Daarbij is vooral een relevant verschil in de mogelijkheid of wens om te kiezen voor de auto, het openbaar vervoer. Een dergelijke afweging van reistijd geldt ook voor verplaatsingen voor het volgen van onderwijs, winkelen of het bezoeken van familie, waarbij geldt dat afhankelijk van het reismotief andere reistijden acceptabel zijn voor mensen. Op een kaart wordt inzichtelijk gemaakt welke gebieden binnen verschillende reistijden (bijvoorbeeld 15, 30 en 45 minuten) te bereiken zijn aan de hand van reistijdisochronen. De buitengrenzen van de Regio Zwolle is op de kaart met een zwarte lijn aangegeven. Daarbij worden telkens de reistijdisochronen van de auto en OV voor de ochtendspits met elkaar vergeleken. Voor het bepalen van reistijden wordt gebruik gemaakt van het Nationale Model 2.0 (NM 2.0) van Goudappel Coffeng.

De kaarten tonen de situatie in 2013. De kaarten tonen telkens de reistijden vanuit één specifiek (viercijferig postcode) gebied. Op elke kaart is te zien welk gebieden binnen 15, 30, 45, 60, 90 en 120 minuten vanaf het geselecteerde gebied te bereik zijn. In de getoonde kaarten is telkens het centrum of de binnenstad van de betreffende plaats als uitgangspunt genomen.

Reistijdisochronen Diever (Westerveld) voor auto (L) en OV (R)

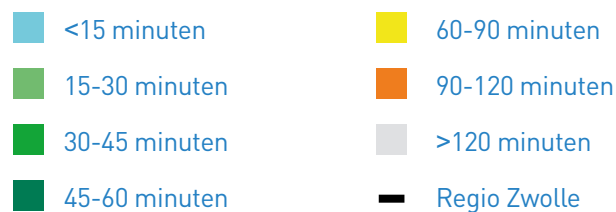
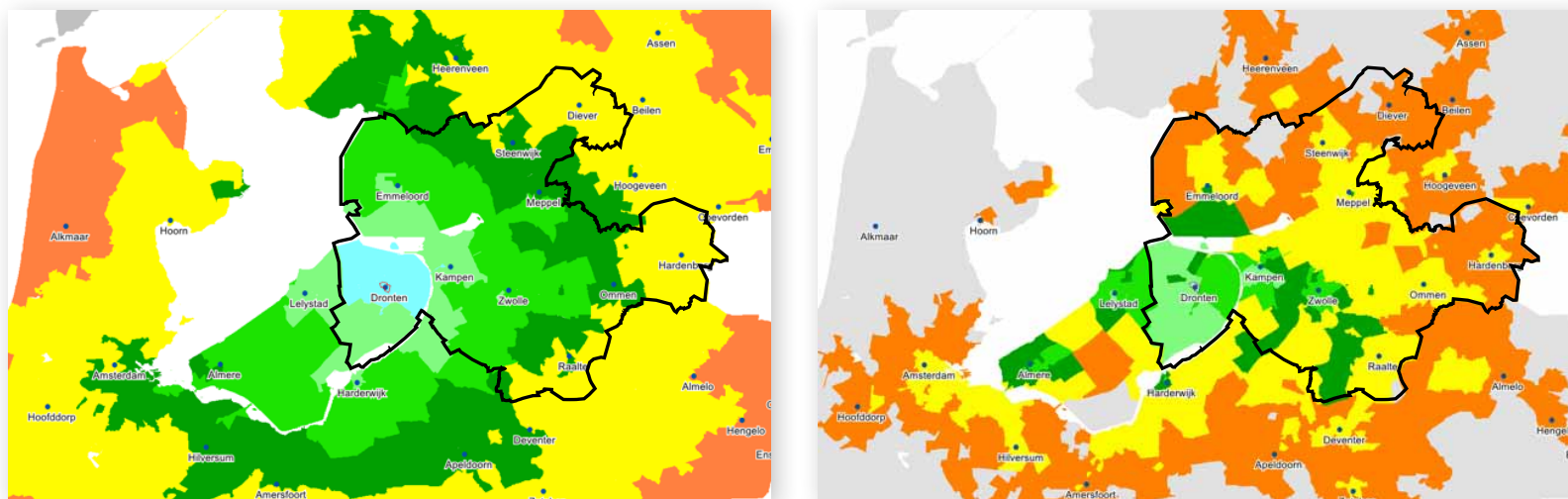
Bron: NM 2.0, (bewerking door Windesheim-lectoraat Area Development).

De kaarten met reistijdisochronen zijn gemaakt voor de plaatsen Diever (Westerveld), Dronen en Raalte. Voor deze plaatsen is gekozen omdat ze aan de rand van de Regio Zwolle liggen. De onderliggende vraag is of ondanks deze 'randpositie' in de Regio Zwolle, deze plaatsen toch relatief makkelijk in de andere zestien gemeenten van de Regio Zwolle kunnen komen. Voor alle drie plaatsen geldt dat de auto hen relatief makkelijk overal in de Regio Zwolle brengt. Alleen vanuit Diever is het langer dan een uur rijden naar de meest oostelijke gedeelten van de Regio Zwolle (Dronen en delen van de Noordoostpolder).

De isochronen voor het openbaar vervoer laten echter een gedifferentieerder beeld zien.

Diever is de meest noordelijk gelegen plaats van de Regio Zwolle. Inwoners uit die plaats die afhankelijk zijn van het openbaar vervoer, zijn ver verwijderd van de Regio Zwolle. Alleen Steenwijkerland en Meppel zijn binnen een uur te bereiken. De overige gemeenten zijn minstens een uur reizen. Het duurt minstens twee uur om vanuit Diever naar Dronen en de gemeenten ten zuiden van Zwolle te reizen.

Reistijdisochronen Dronten auto (L) en OV (R)

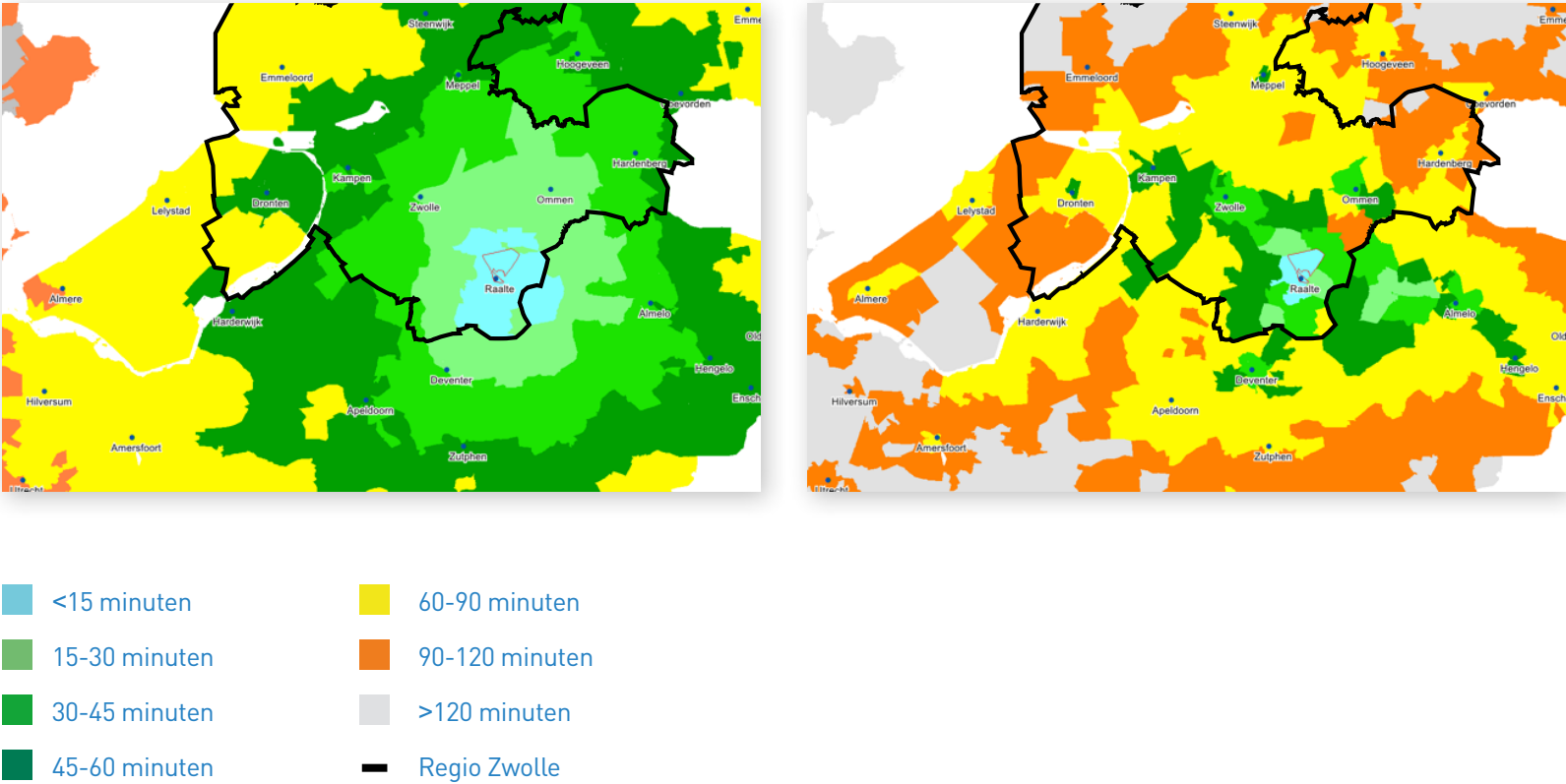
Bron: NM 2.0, (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

In vergelijking met Diever is de Regio Zwolle veel beter bereikbaar met het openbaar vervoer vanuit Dronten. We zien hier de invloed van de Hanzelijn, die vanaf december 2012 twee maal per uur een Sprinter in de richting van Zwolle laat vertrekken. Vanuit Zwolle is er aansluiting op trein- en busverbindingen. Toch liggen ook de noordelijke en noordoostelijke gemeenten van de Regio Zwolle op minimaal een uur reisafstand. Van de randgemeenten is Raalte nog het meest mobiel met het openbaar vervoer in de Regio Zwolle.

Wat betekenen de relatief lange reistijden voor randgemeenten voor de hechtheid in de Regio Zwolle? Delen van de Regio Zwolle zijn vanuit Diever, Dronten en Raalte met de auto bereikbaar met een reistijd die voor woonwerk verkeer iets bovengemiddeld is. Dat lijkt voor een goed functioneren van de regionale arbeidsmarkt geen belemmering. Dat ligt anders voor het openbaar vervoer. De interne OV bereikbaarheid is goed langs de spoorwegassen en is aanzienlijk verbeterd voor Dronten en omgeving. Maar voor de randen van de Regio Zwolle geldt dat de regio

Figuur 2.6d

Reistijdisochronen Raalte auto (L) en OV (R)

Bron: NM 2.0, (bewerking: Windesheim-lectorat Area Development).

als geheel niet binnen een uur bereikbaar is. Dat is vooral van belang voor groepen aangewezen zijn het OV, zoals schoolgaande jongeren en studenten. Een verbeterd OV-netwerk kan bijdragen aan de hechtheid van de Regio Zwolle, vooral voor specifieke doelgroepen in de regio.

HUMAN CAPITAL IN BEELD

Regio Zwolle kent een sterk aanbod van vakkrachten

- De arbeidsparticipatie steeg sinds 2006 bijna twee keer zo hard als het Nederlands gemiddelde
- In dezelfde periode steeg het percentage hoger opgeleiden van 26% naar 29%
- De Regio Zwolle is bereikbaar voor 500.000 potentiële werknemers
- Het pallet aan scholen in de regio is breed en veelzijdig
- Studies in het MBO-domein zorg & welzijn zijn in trek, hetzelfde geldt voor Techniek & Procesindustrie

Vraagzijde van de arbeidsmarkt kent op korte termijn weinig knelpunten

- De Regio Zwolle telt 295.000 arbeidsplaatsen
- Er wordt meer werk aangeboden dan gevraagd
- Dit geldt voor alle beroepsgroepen
- Op langere termijn is behoefte aan technisch geschoold en verzorgend personeel
- Deze studies zijn in trek bij MBO-studenten

Werkgevers en werknemers werken samen aan 'leven lang leren'

- In de Regio Zwolle heerst een goede leercultuur in organisaties
- 87% van de medewerkers is gemotiveerd om te investeren in eigen ontwikkeling
- Werknemers achten zichzelf vooral resultaatgericht en initiatiefrijk
- Lager opgeleiden zijn onzekerder over baankansen buiten eigen bedrijf

3.1 Beroepsbevolking

Volgens het CBS telde de beroepsbevolking in de Regio Zwolle gedurende de periode 2010-2012 een aantal van 388.300. Belangrijke leveranciers zijn Zwolle (80.100), Hardenberg (37.900) en Kampen (32.200). De kleinere gemeenten Hattem, Heerde en Ommen zijn goed voor 6.800, 12.000 en 12.100 inwoners die deel uitmaken van de beroepsbevolking. Ten opzichte van de periode 1999-2001 berekende het CBS dat de beroepsbevolking met een kleine 12.000 werknemers gestegen is.

Arbeidsparticipatie

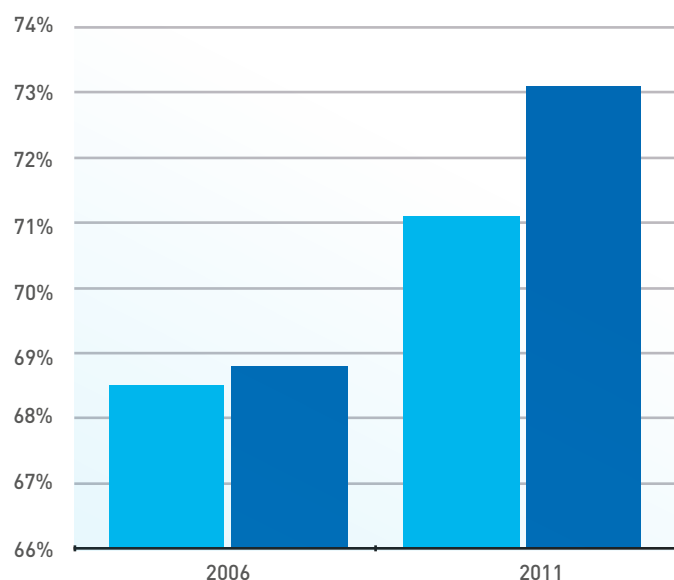
Minstens zo relevant als de omvang van de beroepsbevolking is de arbeidsparticipatie. Arbeidsparticipatie zegt iets over de beroepsbevolking als deel van de potentiële beroepsbevolking. De arbeidsparticipatie is het aandeel van inwoners van alle inwoners tussen de 15 en 65 die werken of aangegeven hebben dat ze willen werken. Dit getal is

belangrijk, omdat een lage arbeidsparticipatie erop duidt dat veel mensen niet kunnen of willen werken. De afgelopen vijftien jaar is er veel geïnvesteerd in het verhogen van de arbeidsparticipatie, bijvoorbeeld door mensen met een handicap van (aangepast) werk te voorzien of door vrouwen te betrekken in het arbeidsproces. Deze maatschappelijke aandacht heeft in de Regio Zwolle effect gesorteerd. Sinds 2006 steeg de arbeidsparticipatie bijna twee keer zo hard als het Nederlands gemiddelde.

Gemiddeld opleidingsniveau stijgt

Ook het gemiddelde opleidingsniveau is de afgelopen jaren gestegen. Uit figuur 3.1b blijkt dat het percentage hoger opgeleiden steeg van 26% naar 29%. Het percentage lager opgeleiden daalde van 25% naar 24%. Ook het percentage middelbaar opgeleiden daalde van 48% naar 47%.

Figuur 3.2a

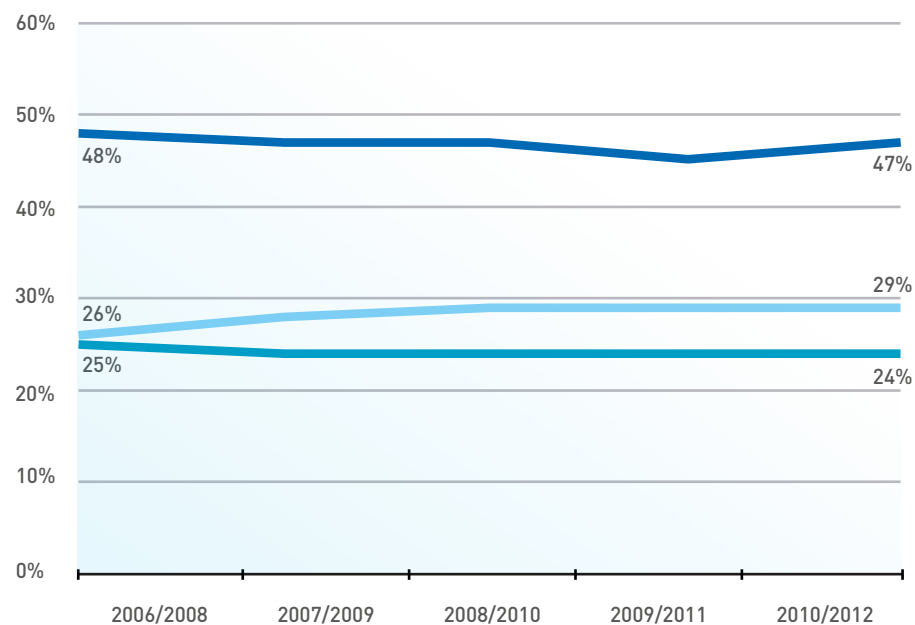

Arbeidsparticipatie in Nederland en de Regio Zwolle

- Regio Zwolle
- Nederland

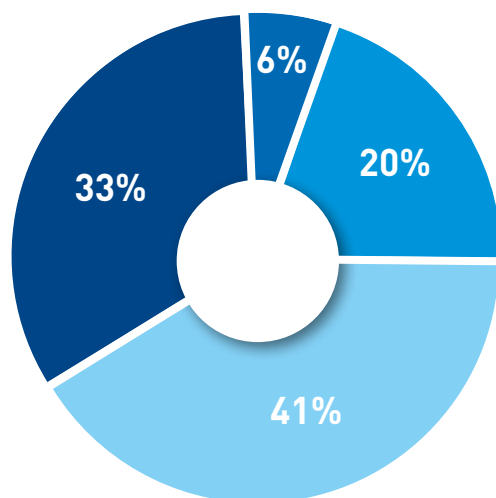
Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

Figuur 3.1c

Bron: CBS (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

Figuur 3.2a

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

3.2 Structuur van de arbeidsmarkt

De structuur van de arbeidsmarkt is ten opzichte van de vorige monitor weinig veranderd. Uit figuur 3.2a blijkt dat alleen de niet-commerciële diensten met ruim 1% zijn gegroeid ten opzichte van 2011. Deze 1% groei ging ten koste van de overige drie categorieën. De 6% agrarische beroepen staat in contrast met het hoge aantal werknemers in de

topsector Agro & Food (zie figuur 1.3c). Echter, de topsector Agro & Food bestaat uit meer subsectoren dan de primaire productie. Onder Agro & Food valt ook de voedingsmiddelenindustrie, de groot- en detailhandel en andere branches. In figuur 3.2a vallen deze arbeidsplaatsen voor een groot deel onder de nijverheid en commerciële diensten.

Tabel 3.2b

Aantal arbeidsplaatsen per sector													
Gemeente													
Dalfsen	10034	1266	2277	260	388	671	413	798	2320	897	140	519	85
Dronten	15652	1356	2433	479	1082	1938	1116	2614	3245	360	76	575	378
Hardenberg	24170	1918	5796	1128	1352	3522	945	1694	4988	1090	391	1216	130
Hattem	3940	147	1213	102	181	585	246	322	819	9	35	210	71
Heerde	6989	255	1950	176	422	1303	348	608	1183	168	95	335	146
Kampen	19513	1789	4440	632	1468	2645	691	1497	4158	1159	124	718	192
Meppel	18921	281	3945	532	1231	3945	543	2389	3838	828	370	631	388
Noordoostpolder	25330	3625	4037	680	1508	3519	913	4100	4216	1049	352	799	532
Oldebroek	8197	361	2655	1194	391	725	257	525	1330	286	68	346	59
Olst-Wijhe	5598	821	1416	155	235	634	216	382	913	355	76	353	42
Ommen	8113	903	1610	153	435	1211	295	796	1430	219	82	930	49
Raalte	17350	1375	3110	387	900	4639	596	1433	3115	818	96	774	107
Staphorst	7033	974	2499	148	215	189	133	533	1506	333	92	357	54
Steenwijkerland	15465	1175	3667	474	801	2150	559	1507	3178	534	125	1155	139
Westerveld	9591	695	1009	2966	267	1606	338	706	885	148	65	828	78
Zwartewaterland	10182	425	4584	210	337	568	200	611	1917	602	397	259	72
Zwolle	88991	418	11846	8332	8867	17820	2989	13239	12107	5388	2371	2862	2752
Regio Zwolle	295069	17784	58487	18008	20080	47670	10798	33754	51148	14243	4955	12867	5274
	Arbeidsplaatsen totaal	Landbouw	Nijverheid	Overheid	Onderwijs	Zorg	Overige dienstverlening	Zakelijke dienstverlening	Handel	Vervoer en opslag	Financiële instellingen	Horeca	Informatica

Bron: LISA (bewerking: Provincie Overijssel, Team Beleidsinformatie).

Uit tabel 3.2b blijkt het aantal arbeidsplaatsen per sector. In totaal zijn in de Regio Zwolle ruim 295.000 arbeidsplaatsen aanwezig. Nijverheid is met ruim 58.000 arbeidsplaatsen de grootste sector, gevolgd door de handel met ruim 51.000 arbeidsplaatsen. Als we dit figuur met figuur 1.3b (Absolute werkgelegenheid per topsector in de Regio Zwolle per april 2012) vergelijken, blijkt dat ongeveer een derde van het aantal arbeidsplaatsen tot een topsector behoort. Het aantal banen binnen een topsector bedraagt namelijk een kleine 99.000 arbeidsplaatsen.

Nationaal Verkeersmodel

Voor het bepalen van de beschikbaarheid van werknemers wordt gebruik gemaakt van het Nationale Model 2.0 (NM 2.0) van adviesbureau Goudappel Coffeng, waarmee reistijden gecombineerd worden met het aantal inwoners per gebied. Het NM 2.0 bevat deze gegevens voor het basisjaar 2008 en het prognosejaar 2020. Voor Regio Zwolle Monitor zijn op basis van deze gegevens en aanvullende gegevens voor het studiegebied inwoners bepaald voor 2013.

Er worden bereikbaarheidskaarten bepaald voor (de ochtendspits van) zowel auto als openbaar vervoer. Voor auto en OV worden verschillende acceptabele reistijdgrenzen gehanteerd omdat reizigers met het openbaar vervoer nu eenmaal bereid zijn om langer te reizen. Voor de auto wordt het aantal inwoners binnen 30 minuten reistijd bepaald. Voor het OV wordt een reistijd van 45 minuten gehanteerd.

3.3 Beschikbaarheid van werknemers

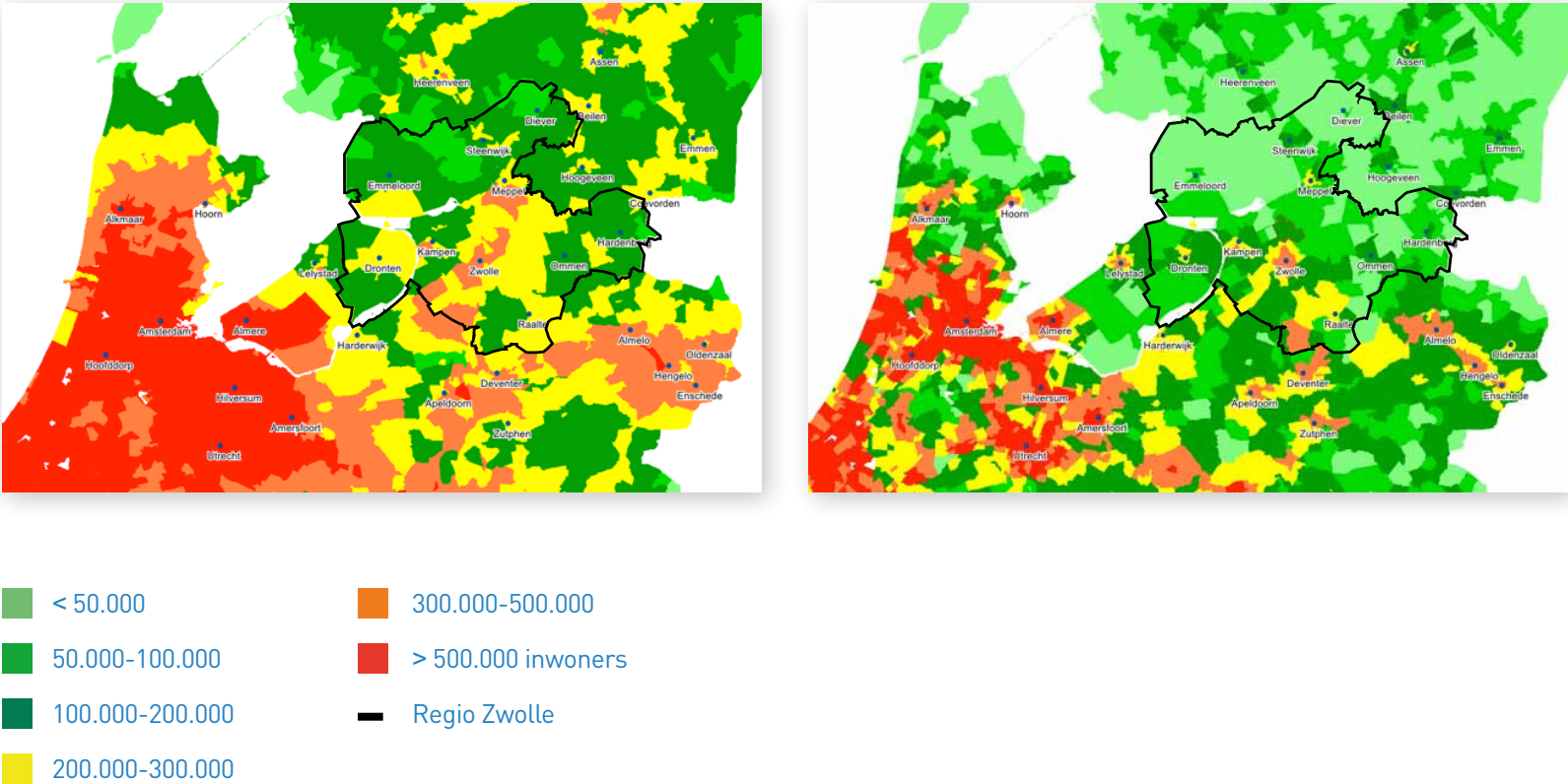
Hoe meer (geschikte) potentiële werknemers (of inwoners) een locatie binnen een redelijke reistijd van 45 minuten kunnen bereiken, des te groter de kans voor bedrijven op het vinden van geschikt personeel of geschikte klanten. Een gebied dat door meer inwoners binnen 45 minuten bereikt kan worden, heeft een betere bereikbaarheid voor werknemers. In figuur 3.3a wordt een tweetal kaarten getoond met de beschikbaarheid van werknemers (inwoners) voor de auto en het OV in de ochtendspits.

De beschikbaarheid van werknemers binnen 45 minuten rijden met de auto is niet voor alle gemeenten in de Regio Zwolle hetzelfde. Niet verrassend zitten Zwolle en Meppel in de categorie met de op-een-na hoogste beschikbaarheid aan werknemers binnen een redelijke reistijd, namelijk 300.000-500.000 werknemers. Voor een klein deel van Kampen is dit ook het geval, evenals voor twee zuidelijke gemeenten die aan snelwegen wonen: Oldebroek (A28) en Heerde (A50). De Regio Zwolle scoort voor veel overige gemeenten in de gele (200.000-300.000) en de donkergroene (100.000) categorie. Opvallend is de donkergroene vlek tussen Raalte en Zwolle. Waar Staphorst en Dalfsen meer dan 200.000 werknemers binnen bereik hebben, geldt voor een groot deel van Raalte dat 'slechts' 100.000-200.000 werknemers beschikbaar zijn binnen 45 minuten autorijden. Een cijfer dat aansluit bij het pleidooi van de Regio Zwolle voor investering in de N35, hetgeen een verbetering in deze situatie kan brengen.

Voor het OV is de beschikbaarheid van werknemers binnen 45 minuten reistijd een stuk lager. Zwolle springt er duidelijk bovenuit. De middelste categorie van 200.000-300.000 bevindt zich duidelijk langs de spoorlijnen die vanuit Zwolle in oostelijke en in zuidelijke richting voeren. In vergelijking met andere regio's valt op dat de Regio Zwolle zich kan meten aan Twente en de Stedendriehoek (Deventer-Apeldoorn-Zutphen) als het gaat om de beschikbaarheid aan werknemers. In vergelijking met Drenthe en Groningen steekt de Regio Zwolle positief af. De regio legt het logischerwijs af tegen de OV bereikbaarheid van de regio's Amsterdam en Utrecht.

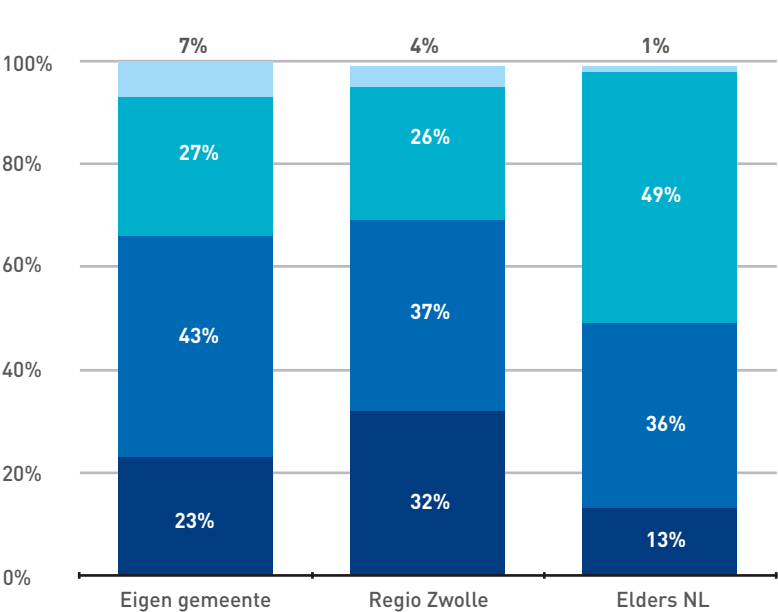
Figuur 3.3a

Beschikbaarheid werknemers binnen reistijd van 45 minuten met auto (L) en het OV (R) in 2013

Bron: NM 2.0, (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

Figuur 3.3b

Arbeidsmobiliteit naar opleidingsniveau in 2012

- Overig
- HBO, Universiteit
- MBO
- LBO

Bron: OViN 2013, (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

Arbeidsmobiliteit naar opleidingsniveau

De mobiliteit van werknemers wordt niet alleen bepaald door de infrastructuur van wegen en openbaar vervoer. Het wordt ook bepaald door de reislustigheid van werknemers of anders gezegd: de bereidwilligheid tot het afleggen van grotere afstanden om naar het werk te reizen. In het algemeen zijn hoger opgeleiden bereid een grotere afstand af te leggen voor werk. Voor inwoners uit de Regio Zwolle geldt dit ook. Van de inwoners die buiten de Regio Zwolle werken, heeft 49% hoger onderwijs genoten. Dat is lager dan het percentage hoger opgeleiden die in de eigen gemeenten of de Regio Zwolle zelf werken: daar is 1 op de 4 werknemers hoger opgeleid. Hoger opgeleiden leggen dus ook in de Regio Zwolle een groter afstand voor woon-werk-verkeer af. Van de inwoners die reizen naar hun werk binnen de Regio Zwolle heeft 37% een MBO opleiding, voor werknemers in de eigen gemeente is dit 43%.

Onderzoek Verplaatsingsgedrag in Nederland

Voor het bepalen van de arbeidsmobiliteit naar opleidingsniveau is gebruik gemaakt van het Onderzoek Verplaatsingsgedrag in Nederland (OViN). Het OViN is een doorlopend onderzoek naar de mobiliteit van de Nederlandse bevolking en is een vervolg op het vroegere Mobiliteitsonderzoek Nederland (MON, 2005-2009) en het Onderzoek Verplaatsingsgedrag (OVG, 1987-2004). Jaarlijks houden 50.000 mensen voor één bepaalde dag van het jaar bij waar ze die dag naar toe gaan, met welk doel, met welk vervoermiddel en hoe lang het duurt om er te komen. Eerder (zie indicator 2.6) werden de gegevens van het OViN gebruikt om per gemeente het aantal personen te bepalen dat in de eigen gemeente, in de Regio Zwolle of elders in Nederland werkt. Hier zijn de resultaten van de gemeenten samengenomen maar wordt een opsplitsing naar de hoogst voltooide opleiding gemaakt. Onder LBO (lager beroepsonderwijs) worden ook VGLO, LAVO, MAVO, MULO en VMBO verstaan. Onder MBO (middelbaar beroepsonderwijs) worden ook HAVO, atheneum, gymnasium, MMS en HBS verstaan.

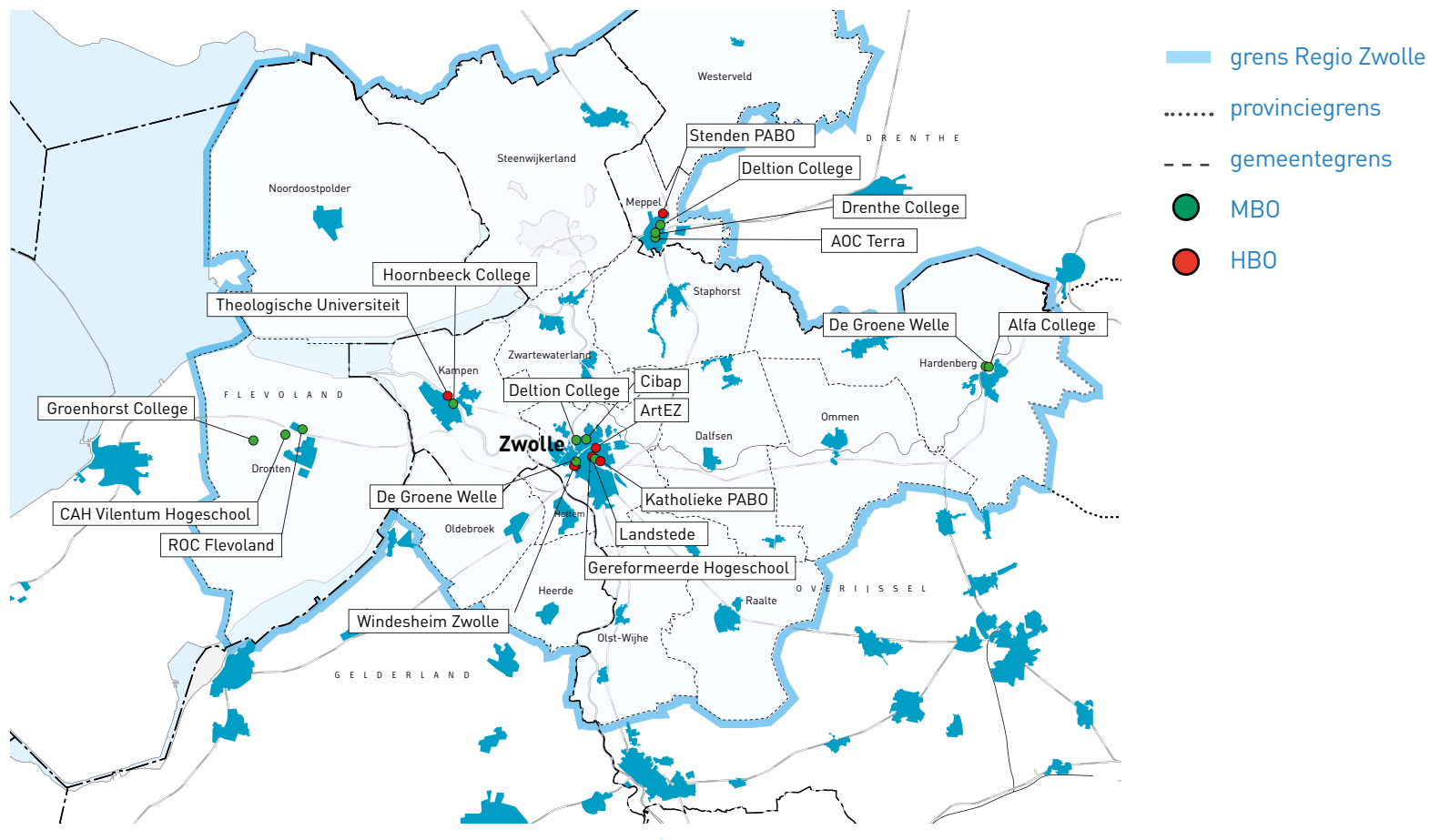
3.4 Beroepsonderwijs

In de Regio Zwolle is een breed onderwijsaanbod aanwezig. Er zijn instellingen te vinden met een religieuze grondslag, zowel als seculiere instellingen. Daarnaast zijn er op mbo-niveau zowel ROC's als AOC's aanwezig in de regio. Op hbo-niveau zijn onderwijsinstellingen met een

breed onderwijsaanbod te vinden, zoals Windesheim Zwolle, en specialistische instellingen, zoals de Katholieke pabo en ArtEZ. Als laatste is er één onderwijsinstelling op WO-niveau in de Regio Zwolle, namelijk de Theologische Universiteit in Kampen.

Figuur 3.4a

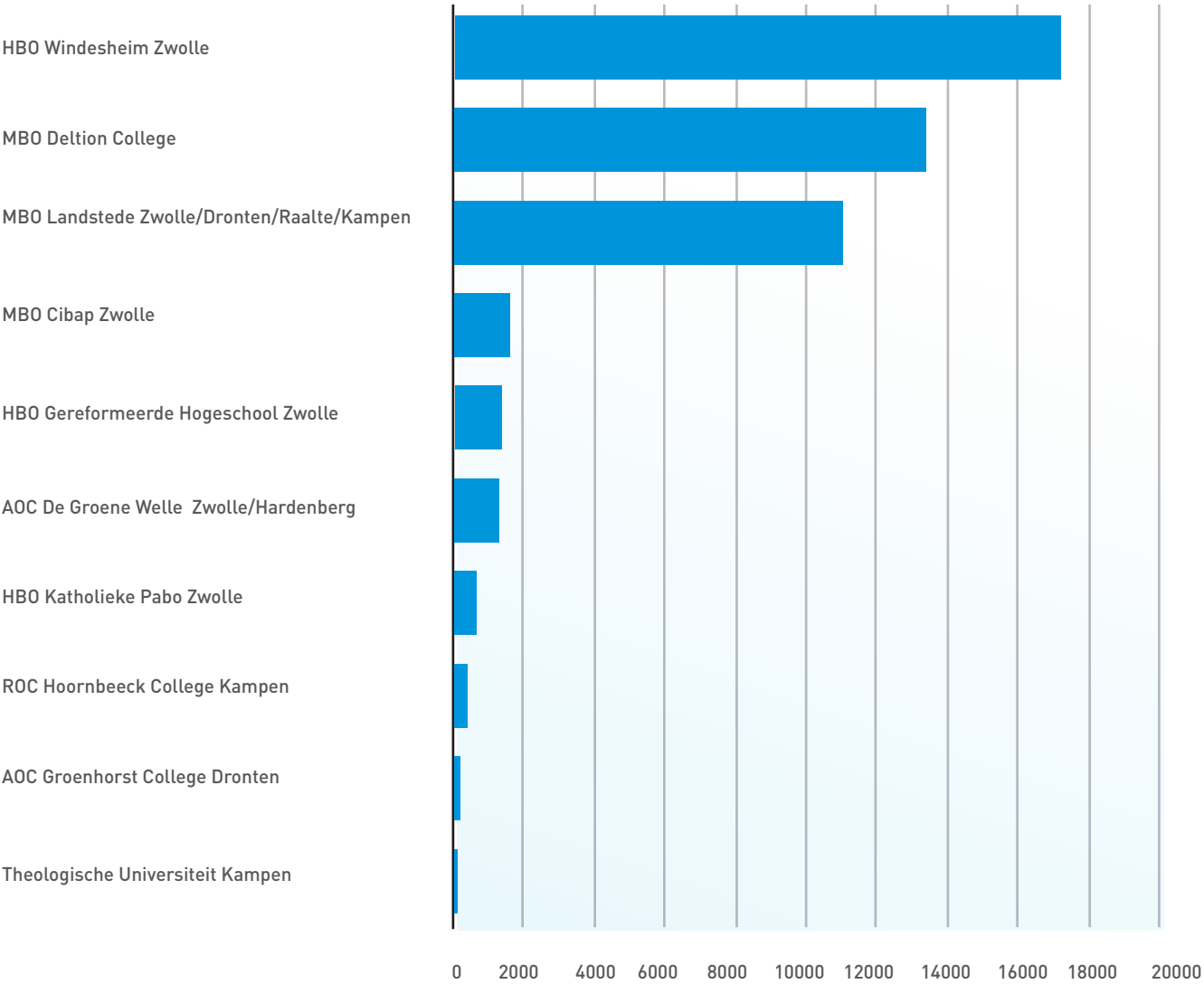
Onderwijslandschap Regio Zwolle

Bron: Jaarverslagen en websites van de respectievelijke onderwijsinstellingen.

Figuur 3.4b

Aantal studenten op 1 oktober 2012

Bron: Jaarverslagen en www.studiekeuzeinformatie.nl (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

Studentaantallen

Naast de verschillen in type onderwijsinstellingen en onderwijsaanbod, zijn er ook verschillen in het studentaantal per onderwijsinstelling in de Regio Zwolle. Figuur 3.4b brengt dit in beeld met behulp van de studentaantallen per onderwijsinstelling in oktober 2012. Alleen de onderwijsinstellingen met hoofdvestiging in de Regio Zwolle staan hierin vermeld. Deze beperking is noodzakelijk omdat niet alle onderwijsinstellingen consequent hun studentaantallen differentiëren naar nevenvestigingen. Belangrijke instellingen zoals CAH Vilentum (voorheen agrarische hogeschool Dronten) zijn niet opgenomen in figuur 3.4b, omdat deze hogeschool ook in Almere nog een vestiging heeft. Vilentum heeft echter wel gedifferentieerd naar nevenvestigingen. In 2012/13 stonden op vestiging Dronten van CAH Vilentum 1.600 studenten ingeschreven. Op de vestiging van het Alfa College (MBO) te Hardenberg stonden 1.539 studenten ingeschreven.

Instroom onderwijsinstellingen Regio Zwolle

Om een beeld te geven van het kennislandschap van de regio Zwolle wordt bijgehouden hoe groot de instroom is bij de voltijdopleidingen die de onderwijsinstellingen in deze regio aanbieden. Deze cijfers zijn, grotendeels, beschikbaar in de Studiekeuzegids. In deze editie van de Zwolle Monitor wordt de instroom van het aantal eerstejaars per opleidingsrichting in de Regio Zwolle in 2011 opgenomen.¹¹

¹¹ NB: de Theologische Universiteit Kampen had in dit jaar geen instroom van eerstejaars.

Tabel 3.4c

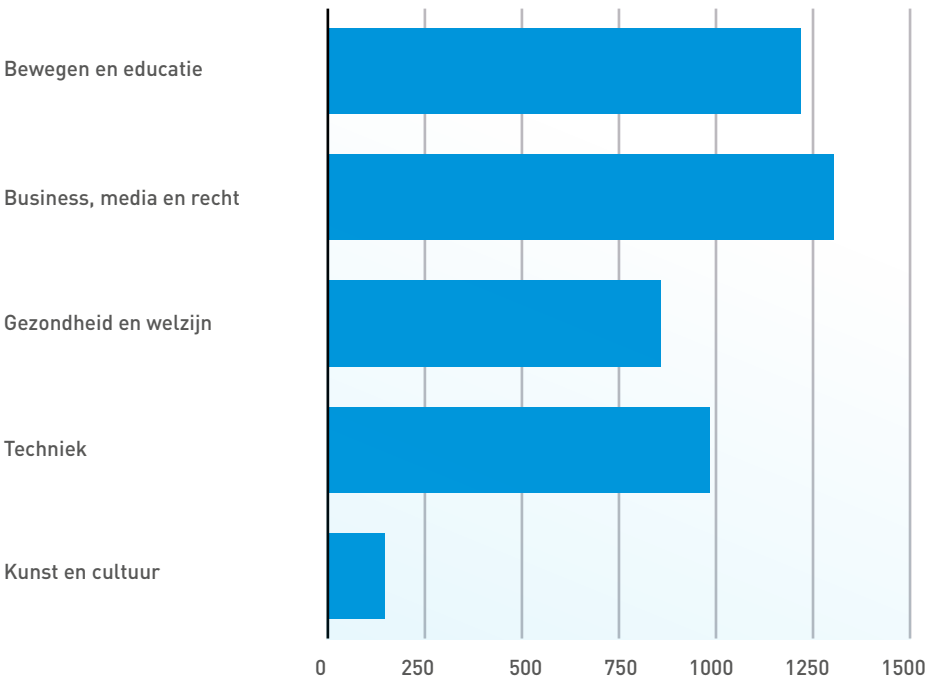
Aantal eerstejaars HBO Voltijd Regio Zwolle 2011/12

Opleidingsrichting	Bewegen en Educatie	Bewegen en Educatie	Gezondheid en Welzijn	Techniek	Kunst en Cultuur
Aantal eerstejaars	1219	1305	860	985	149

Bron: Studiekeuzegids (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

Figuur 3.4d

Aantal eerstejaars HBO Voltijd Regio Zwolle 2011/12

Bron: Studiekeuzegids (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

De tabel 3.4c en figuur 3.4d geven de instroom van eerstejaars HBO-studenten in de regio Zwolle weer.¹² Er worden vijf opleidingsrichtingen binnen het HBO onderscheiden: Bewegen en Educatie; Business, Media en Recht; Gezondheid en Welzijn; Techniek; Kunst en Cultuur.

In de cijfers valt op dat de meeste eerstejaars HBO Voltijd in de Regio Zwolle een opleiding volgen binnen de opleidingsrichting Business, Media en Recht. Daarnaast is de opleidingsrichting Bewegen en Educatie zeer populair, met meer dan 1200 eerstejaars. De opleidingsrichtingen Gezondheid en Welzijn en Techniek zijn net iets minder in trek. In 2011 waren er respectievelijk 860 en 985 eerstejaarsstudenten in de Regio Zwolle die een opleiding volgden in deze richtingen.

¹² Cijfers van de volgende HBO-instellingen zijn opgenomen: CAH Vilentum Dronten; Theologische Uni; Stenden Pabo Meppel; ArtEZ Zwolle; Gereformeerde Hogeschool Zwolle; Windesheim Zwolle; Katholieke Pabo Zwolle

Tabel 3.4e

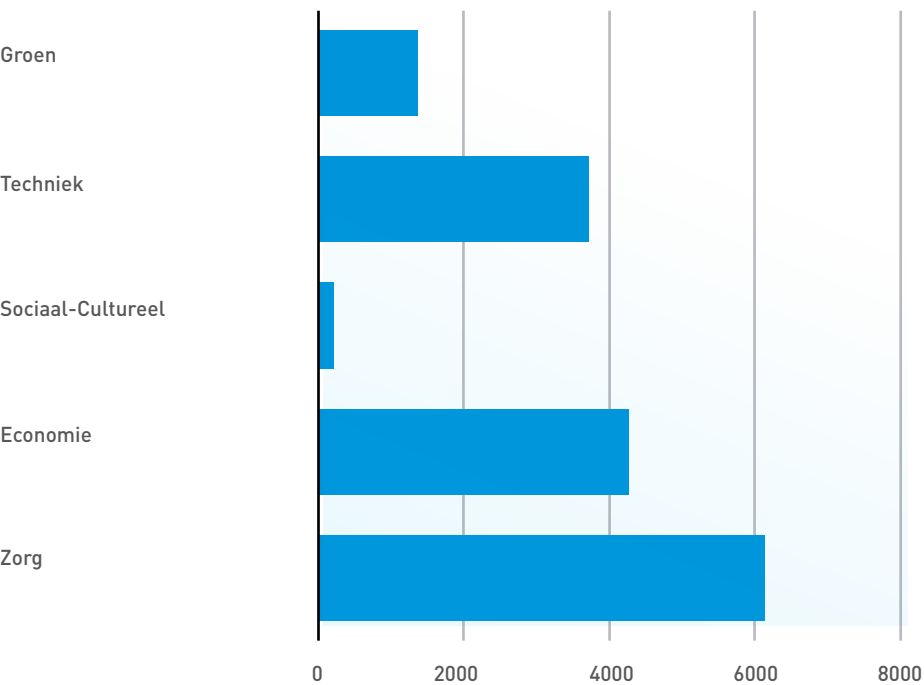
Aantal eerstejaars MBO Regio Zwolle Voltijd 2011/12

Opleidingsrichting	Groen	Techniek	Sociaal-Cultureel	Economie	Zorg
Aantal eerstejaars	1374	3722	226	4271	6149

Bron: Studiekeuzegids (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

Figuur 3.4f

Aantal eerstejaars MBO Regio Zwolle Voltijd 2011/12

Bron: Studiekeuzegids (bewerking: Windesheim-lectoraat Area Development).

De tabel 3.4e en figuur 3.4f geven een beeld van de instroom eerstejaars bij de Voltijd MBO opleidingen in de Regio Zwolle.¹³ Binnen het MBO worden de volgende opleidingsrichtingen onderscheiden: Groen; Techniek; Sociaal-Cultureel; Economie en Zorg.

In de tabel is te lezen dat de opleidingsrichting Zorg verreweg de meeste eerstejaarsstudenten heeft. Meer dan 6.000 MBO'ers volgen een opleiding die past binnen deze richting. Economie en Techniek komen op een respectievelijk tweede en derde plek.

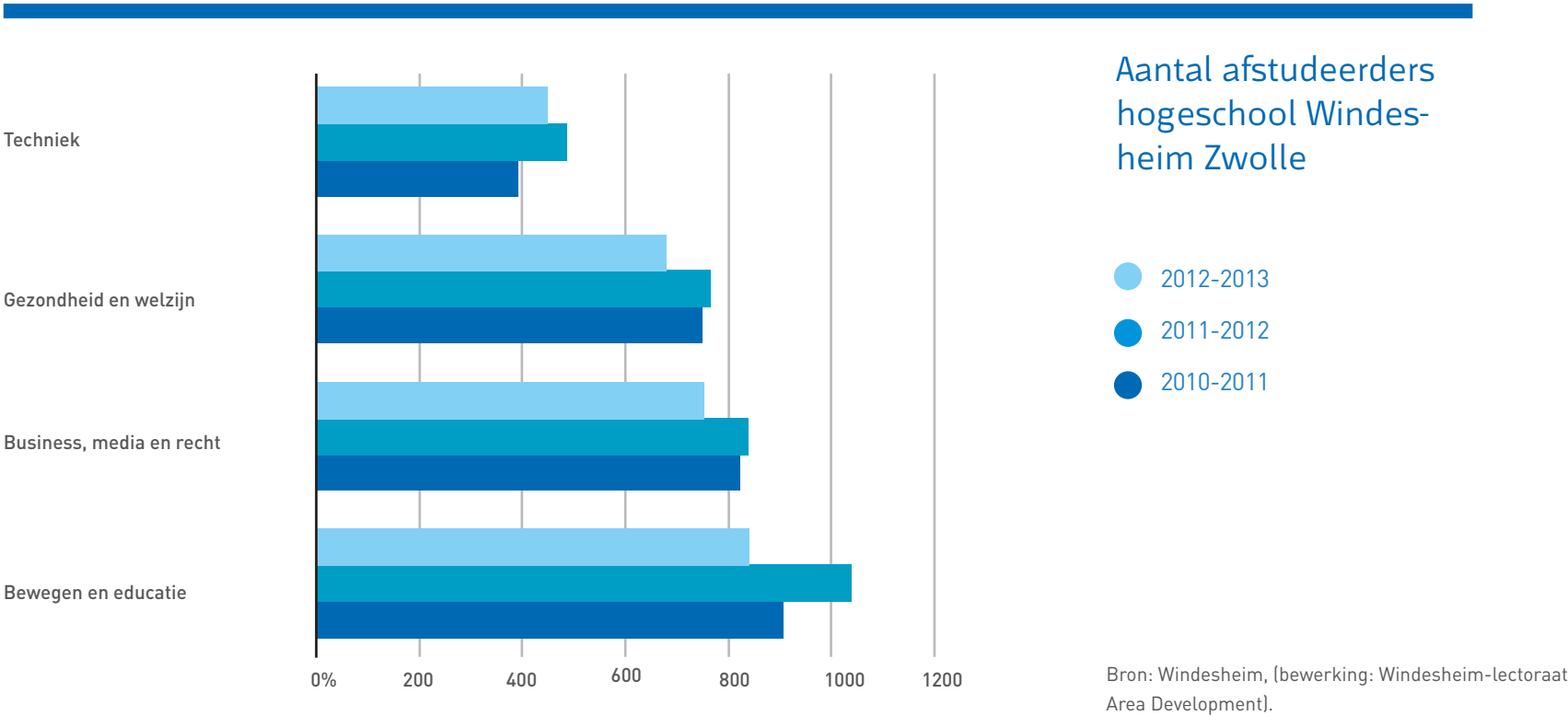
¹³ Cijfers van de volgende MBO-instellingen zijn opgenomen: Landstede Zwolle; Hoornbeeck College Kampen; AOC De Groene Welle Zwolle en Hardenberg; Deltion College Zwolle; Alfa College Hardenberg; Cibap Zwolle.

Afstudeerders in de Regio Zwolle

De laatste indicator die het kennislandschap in de Regio Zwolle in beeld brengt, is het aantal afstudeerders in de Regio Zwolle. In deze editie van de monitor is ervoor gekozen om het aantal afstudeerders op de hogeschool Windesheim Zwolle in kaart te brengen. Deze cijfers zijn op het niveau van de domeinen van de hogeschool. De gegevens laten twee opvallende zaken zien. Ten eerste is er bij alle domeinen een piek in het

aantal afstudeerders in 2011-2012. Met name bij het domein Bewegen en Educatie is het aantal afstudeerders in dat studiejaar fors hoger dan in de andere twee jaren. Daarnaast valt op dat het aantal afstudeerders bij het domein Techniek in 2012-2013 afneemt ten opzichte van het studiejaar 2010-2011. Voor de andere domeinen geldt dat het aantal afstudeerders in het studiejaar 2012-2013 toeneemt ten opzichte van het jaar 2010-2011.

Figuur 3.4f

¹⁴ NB: De cijfers van 2012-2013 zijn uit september 2013. Kleine wijzigingen, door late afstudeerders, kunnen nog plaatsvinden.

¹⁵ Het gaat om volgende veertien gemeenten: Dalfsen; Hardenberg; Hattum; Heerde; Kampen; Meppel; Oldebroek; Ommen; Raalte; Staphorst; Steenwijkerland; Westerveld; Zwartewaterland en Zwolle. Dronten, Noordoostpolder en Olst-Wijhe behoren tot andere arbeidsmarktregio's.

3.5 Vraagzijde van de arbeidsmarkt

Naast het aanbod van vers afgestudeerden staat de vraag naar werknemers vanuit de bedrijven in de Regio Zwolle. Met beperkte middelen kan in deze monitor een peilstok worden gestoken in de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Cijfers van de arbeidsmarktregio IJsselvechtstreek, waartoe 14 van de 17 Regio Zwolle-gemeenten behoren, zijn hierbij behulpzaam.¹⁵ Het UWV telt het aantal vacatures dat per kwartaal zijn aangemeld bij het UWV, maar nog niet zijn ingevuld: het betreft het aantal openstaande vacatures. De vacatures worden in tien beroeps-categorieën ingedeeld en geconfronteerd met het aantal werkzoekenden in de betreffende beroepsgroep. Uit de meest recente cijfers (het tweede kwartaal van 2013) blijkt dat in alle tien beroeps categorieën er onvoldoende aanbod is om alle werkzoekenden van een arbeidsplaats te voorzien.

Uit een andere bron, de Arbeidsmarktprognoses van de provincie Overijssel, blijkt dat werkgevers tot en met 2016 geen problemen hebben bij het vinden van middelbaar gekwalificeerd personeel in de economisch-georiënteerde beroepen.¹⁶ Het gaat bijvoorbeeld om administratieve, commerciële en juridische beroepen. Middelbare culturele en sociaal-maatschappelijke beroepen leveren volgens tabel 3.5b ook geen knelpunten op. Dit in tegenstelling tot de middelbare agrarische en technische beroepen. Ook aan lager opgeleid personeel in de technische sector is behoefte.

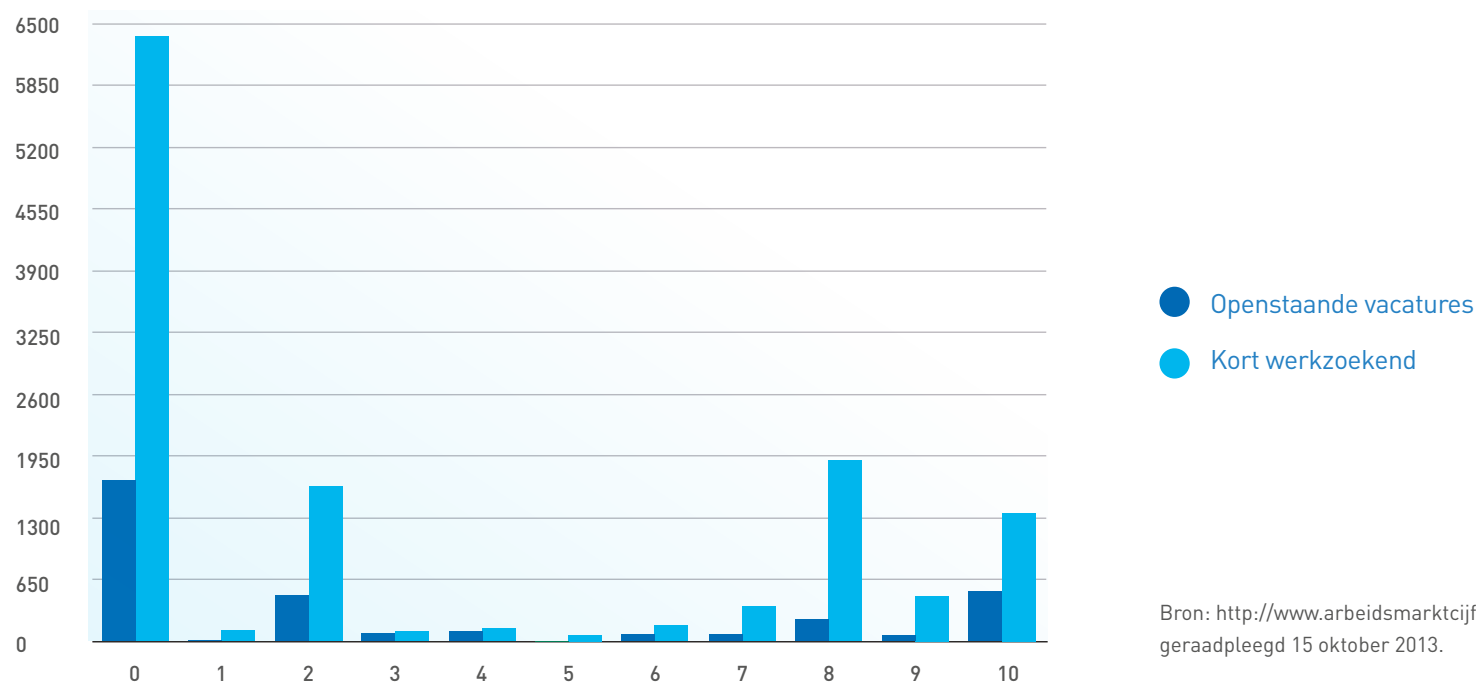
Prognoses op de middellange termijn

Een vooruitblik op het type arbeidskrachten dat het bedrijfsleven in de toekomst nodig heeft, is zeer relevant voor regionaal-economische ontwikkeling. Immers, om ervoor te zorgen dat de studenten van nu aansluiten bij de vraag van morgen, moet de vraagzijde van de arbeidsmarkt voortdurend gemonitord worden. Monitoring van de vraagzijde is tevens zeer complex. Het is niet makkelijk om het bedrijfsleven, dat ook in de regio zeer gedifferentieerd is, te onderzoeken op toekomstige behoeften aan personeel. In opdracht van de gemeente Zwolle bracht bureau Louter in 2012 de studie *De Zwolse arbeidsmarkt in regionaal perspectief uit*. In deze studie zijn ook prognoses opgesteld. Hieruit blijkt dat de Regio Zwolle op middellange termijn (2011-2015) voldoende economisch geschoolde werknemers huisvest. Op andere domeinen is de vraag- en aanbodzijde echter uit balans. Vanuit het regionale bedrijfsleven is er meer vraag dan aanbod van technisch geschoold personeel. Ook naar werknemers geschoold in verzorgende beroepen is meer vraag dan aanbod. Voor beide categorieën berekende Louter een vraagoverschot van ongeveer 2.000 werknemers. Overigens is daarbij uitgegaan van een laag groeiscenario van de regionale economie (zie blz. 86 van *De Zwolse arbeidsmarkt in regionaal perspectief*).

Tabel 3.5a

Spanningsindicator tweede kwartaal 2013 voor arbeidsmarktregio IJsselvechtstreek

	Openstaande vacatures	Kort werkzoekenden	Typering arbeidsmarkt
0. Totaal	1699	6369	zeer ruim
1. Agrarische beroepen	11	122	zeer ruim
2. Economisch-administratieve beroepen	484	1632	zeer ruim
3. Informatica beroepen	91	108	ruim
4. Medische en paramedische beroepen	104	138	ruim
5. Openbare orde- en veiligheidsberoepen	8	71	zeer ruim
6. Pedagogische beroepen	73	167	zeer ruim
7. Sociaal-culturele beroepen	72	373	zeer ruim
8. Technische en industrieberoepen	230	1903	zeer ruim
9. Transportberoepen	69	481	zeer ruim
10. Verzorgende en dienstverlenende beroepen	529	1355	zeer ruim

Bron: <http://www.arbeidsmarktcijfers.nl>,
geraadpleegd 15 oktober 2013.

Tabel 3,5b

Knelpunten werkgevers tot eind 2016

Beroepsgroep	IJssel-Vecht
Elementaire beroepen	enige
Lagere niet-specialistische beroepen	vrijwel geen
Lagere agrarische beroepen	groot
Lagere technische beroepen	enige
Lagere bouwkundige beroepen	groot
Lagere metaal- en elektrotechnische beroepen	groot
Lagere overige industriële beroepen	groot
Lagere transportberoepen	groot
Lagere (para)medische beroepen	enige
Lagere administratieve beroepen	groot
Lagere commerciële en verkoopberoepen	enige
Lagere beveiligingsberoepen	enige
Lagere verzorgende beroepen	enige
Lagere dienstverlenende beroepen	enige
Middelbare agrarische beroepen	groot
Middelbare technische beroepen	groot
Middelbare bouwkundige beroepen	groot
Middelbare metaal- en elektrotechnische beroepen	groot
Middelbare overige industriële beroepen	groot
Middelbare transportberoepen	enige
Middelbare (para)medische beroepen	geen
Middelbare administratieve beroepen	vrijwel geen
Middelbare commerciële en verkoopberoepen	vrijwel geen
Middelbare juridische, bestuurlijke en beveiligingsberoepen	vrijwel geen
Middelbare taalkundige, culturele beroepen	enige
Middelbare sociaal-maatschappelijke beroepen	vrijwel geen
Middelbare verzorgende beroepen	vrijwel geen
Middelbare dienstverlenende beroepen	vrijwel geen

Bron: Arbeidsmarktprognoses provincie Overijssel (maart 2013).

¹⁶ Nieuwsbrief 11 maart 2013: Arbeidsmarkt Prognose Overijssel 2013.

3.6 Vakman Nieuwe Stijl

Vakmanschap gaat over kennis en vaardigheden en blijvend leren. Meegaan met veranderingen vraagt inzet van werkgevers en werknemers. De vakman die zich zelfstandig in zijn vakgebied blijft ontwikkelen en er voor zorgt aantrekkelijk te blijven voor huidige én toekomstige werk- en opdrachtgevers is te typeren als de 'Vakman Nieuwe Stijl'. De Vakman Nieuwe Stijl is in staat om continu en zelfstandig te werken aan het eigen vakmanschap. In de monitor voor 2013 is bijzondere aandacht besteed aan de bereidheid die er in de regionale beroepsbevolking bestaat tot leren en verbeteren van het eigen werk, dat kenmerkend is voor het Vakmanschap Nieuwe Stijl.

In de Regio Zwolle is eind augustus - begin september 2013 een online enquête uitgezet onder de willekeurig gekozen bedrijven. Deze bedrijven is gevraagd om deze enquête te verspreiden onder hun medewerkers. Aan dit onderzoek hebben 175 medewerkers uit de Regio Zwolle meegedaan. De respondenten komen uit verschillende economische sectoren. Vergelijking met Nederlandse gemiddelden viel buiten de kaders van het enquête-onderzoek.

Hoge motivatie medewerkers

Bij de medewerkers die meegedaan hebben aan het onderzoek zijn de zelfsturende competenties goed ontwikkeld. De respondenten scoren vooral hoog op de competenties werkreflectie en samenwerkend leren. Zo geeft 68% van de respondenten aan dat ze manieren bedenken om beter te worden in het werk. 61% van de respondenten geeft aan dat ze hulp bieden aan anderen bij hun ontwikkeling of hulp vragen aan anderen bij eigen ontwikkeling. Bij de leerstrategieën merken de medewerkers dat het plannen van de persoonlijke ontwikkeling iets meer problemen oplevert dan andere competenties. Zo geeft 30% van de respondenten aan geen planning te maken voor de eigen ontwikkeling en 33% houdt de planning niet goed in de gaten.

Daarnaast valt het op dat de medewerkers in de Regio Zwolle zeer gemotiveerd zijn om te leren. Zo geeft 87% aan dat ze in meer of mindere mate gemotiveerd zijn om te investeren in eigen ontwikkeling en heeft 74% van de respondenten het vertrouwen dat ze dat ook goed kunnen.

Welke competenties heeft Vakman Nieuwe Stijl nodig?

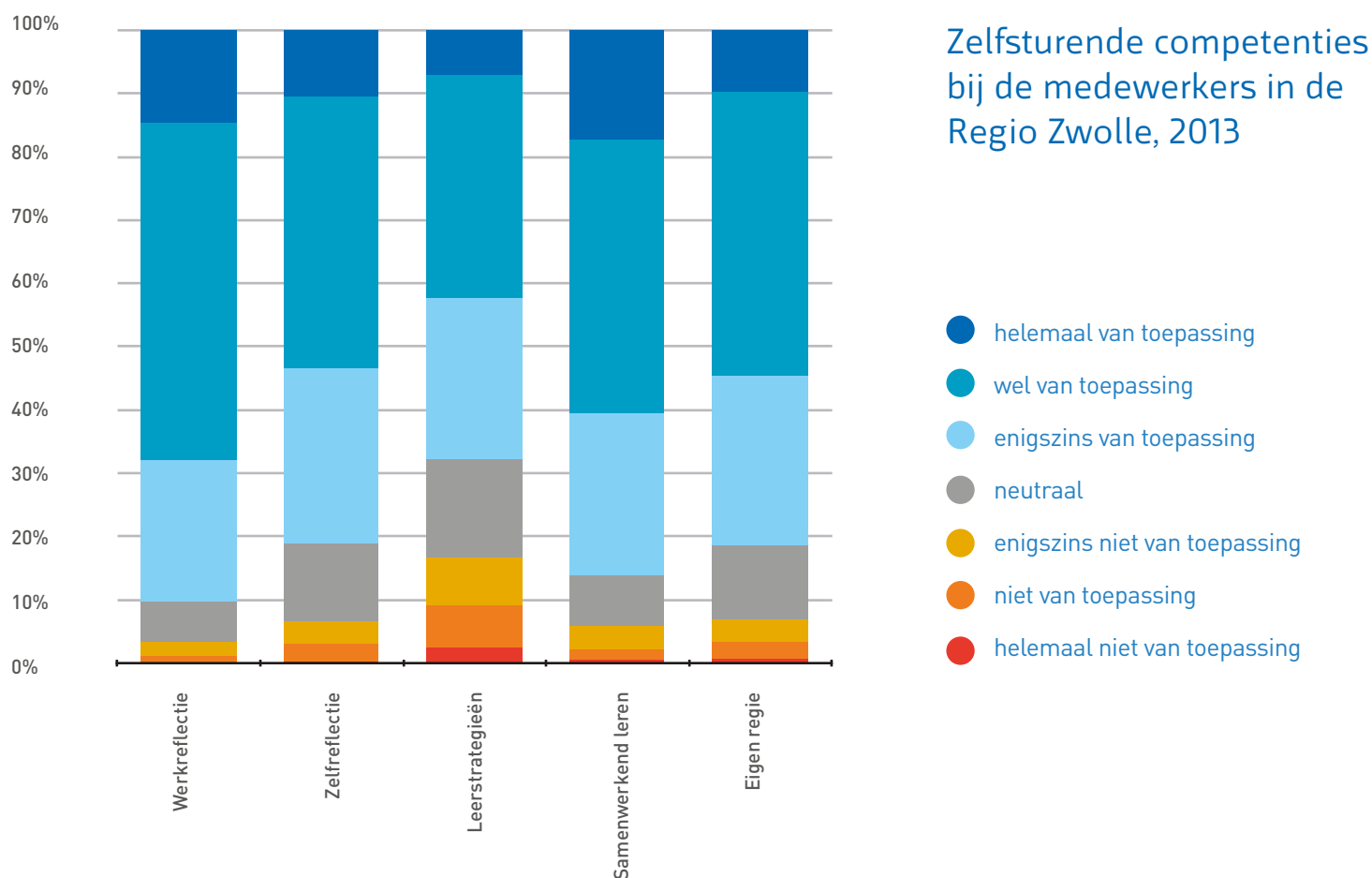
Uit het onderzoek van TNO blijkt dat de Vakman Nieuwe Stijl naast de actuele vakkennis en vaardigheden, over specifieke competenties moet beschikken. De Vakman Nieuwe Stijl is een werknemer die in staat is om de regie te nemen over eigen ontwikkeling. Daartoe zijn zelfsturende competenties noodzakelijk. Zelfsturende competenties maken dat iemand in staat is zelf keuzes te maken uit geboden mogelijkheden om zijn of haar kennis en vaardigheden te verbreden en verdiepen. Leren en ontwikkelen doet de Vakman Nieuwe Stijl dus (zelf)bewust. Hij of zij weet een passende leerstrategie toe te passen, kan op zijn of haar prestatie reflecteren en is in staat om in groepsverband te leren.

ZELFSTUREND LEREN

Werkreflectie	→	nadenken over eigen kwaliteiten in het werk
Zelfreflectie	→	nadenken over de manier om beter te worden in het werk
Leerstrategieën	→	persoonlijke doelen stellen en acties plannen om die doelen te bereiken
Samenwerkend leren	→	hulp vragen van anderen om beter te worden in het werk
Eigen regie	→	zelf bepalen waar beter te worden in het werk

Bron: Sanders, J., Keijzer, L., & Cremer, R. (2011). De Vakman Nieuwe Stijl. Competenties, kenmerken en contouren voor een passende leer-werkomgeving.

Figuur 3.6a

Hoge waardering leercultuur in organisaties

De werkgever moet voor de werknemer de juiste voorwaarden scheppen om de eigen regie ter hand te kunnen nemen. De randvoorwaarden zoals in de organisatie vereist zijn om te komen tot een leercultuur waar de Vakman Nieuwe Stijl zich optimaal kan ontwikkelen, zijn gebaseerd op het model in figuur 3.6b.

Medewerkers in de Regio Zwolle vinden dat ze voldoende richting, ruimte en ruggensteun krijgen van de organisatie waar ze werkzaam

zijn. Zo geeft ruim 52% van de respondenten aan dat ze voldoende steun, waardering en vertrouwen krijgen voor hun professionele ontwikkeling. 47% geeft aan dat hun organisatie voldoende ruimte biedt om zich verder te ontwikkelen in het werk door bijvoorbeeld tijd en middelen beschikbaar te stellen om te leren op het werk. 45% geeft aan dat hun organisatie voldoende inzicht biedt in de toekomstvisie van het bedrijf en wat dat voor hun werk betekent.

Figuur 3.6b

LEERCULTUUR IN ORGANISATIE		
Richting	→	beleving van de duidelijkheid over de toekomstvisie van het bedrijf en wat dat voor het werk betekent
Ruimte	→	beleving van de hoeveelheid tijd en middelen die beschikbaar zijn om beter te worden in het werk, op een manier die bij de werknemer past
Ruggensteun	→	beleving van de steun en waardering die werknemer van het bedrijf krijgt om beter te worden in het werk
Bron: TNO		

Prestaties en innovatief werkgedrag

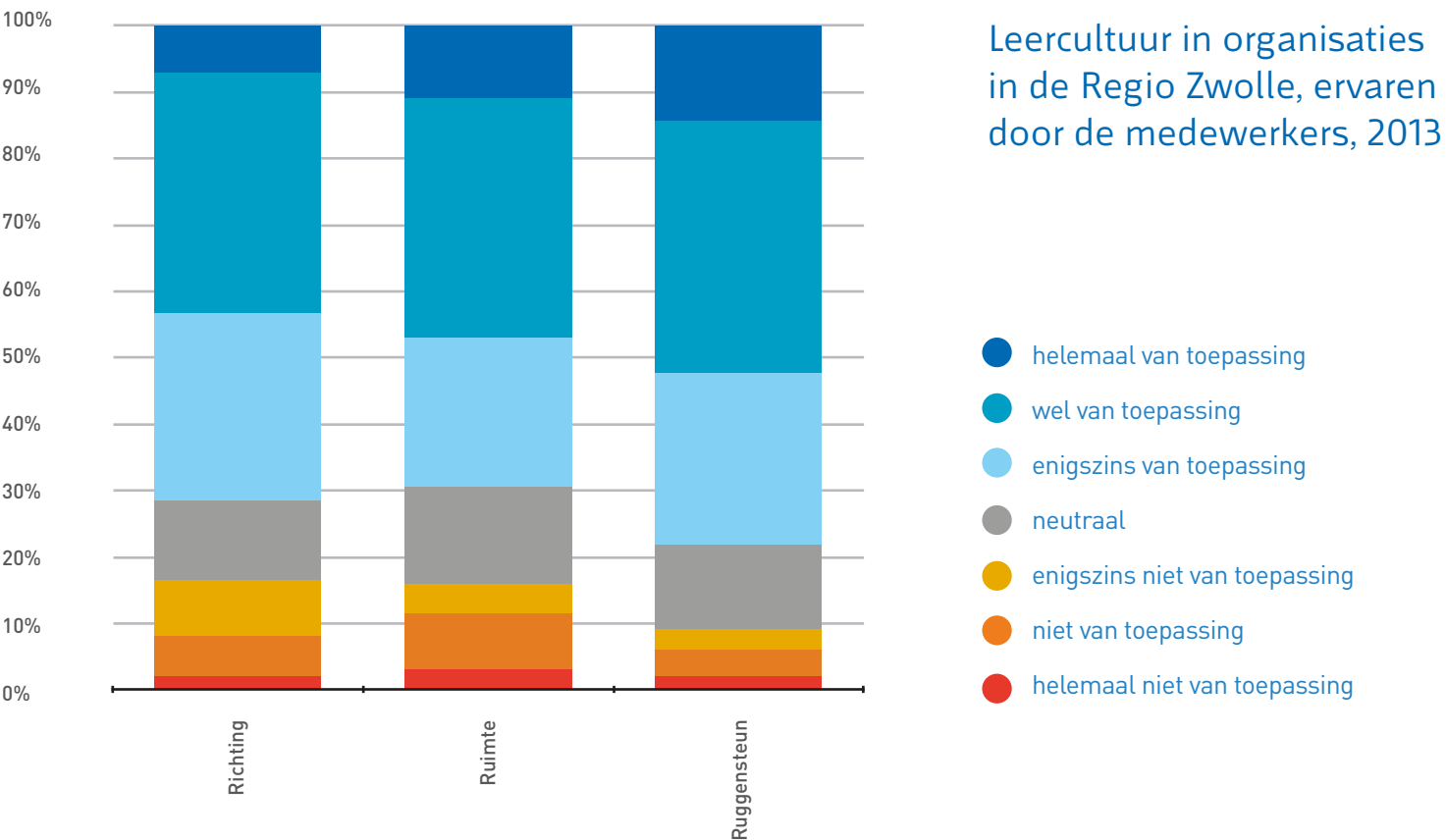
Er zijn diverse onderzoeken bekend die de positieve effecten aantonen van het leercultuur in organisaties en zelfsturend leren door medewerkers op de verbeterde werkprestaties, innovatief gedrag en duurzame inzetbaarheid van medewerkers. In het onderzoek in de Regio Zwolle beoordelen medewerkers hun eigen doeltreffendheid, resultaatgerichtheid, oordeelsvorming, doelmatigheid en planning- en organisatievermogen als onderdelen van hun arbeidsprestaties. Daarnaast geven ze aan hoe vaak ze voorstellen doen voor innovaties en hoe vaak ze helpen deze voorstellen te implementeren. De hoogste scores (op een schaal van 0 tot 5) krijgen resultaatgerichtheid (3,8), oordeelvorming (3,7) en doeltreffendheid of effectiviteit (3,7). Minder goed gaat het met het plannen en organiseren met de score van 2,9. Bij de innovaties blijkt dat medewerkers vaker voorstellen doen om te innoveren (3,6) dan dat ze innovaties helpen implementeren (3,1).

Lager opgeleiden onzeker over eigen externe inzetbaarheid

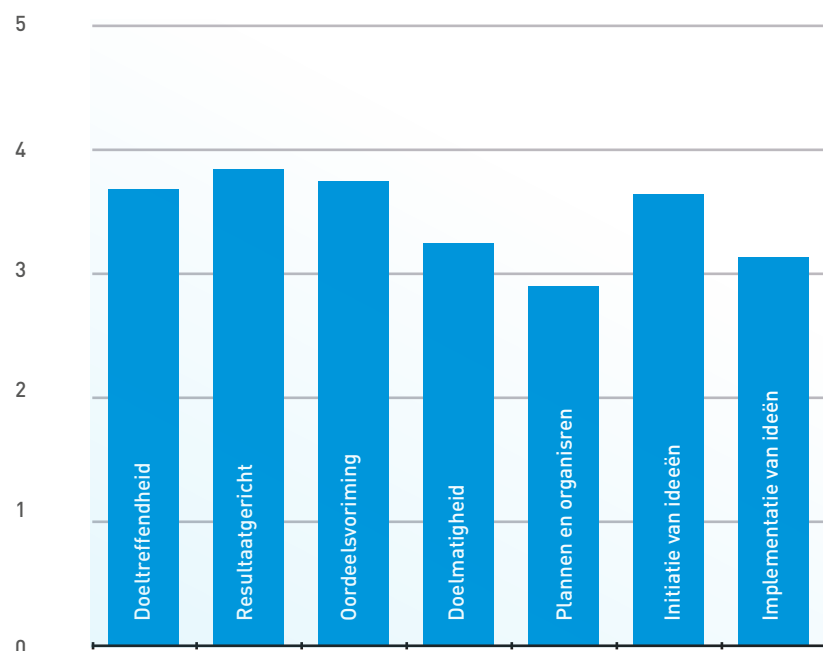
Het is in deze tijd niet meer vanzelfsprekend om een ‘baan voor het leven’ te hebben. Duurzame inzetbaarheid en behoud van vakmanschap hebben een directe relatie. Kansen op werk en behoud van werk worden verhoogd als medewerkers de ruimte nemen en krijgen hun vakmanschap te blijven ontwikkelen. Zij moeten in staat zijn om tegemoet te blijven komen aan de andere én hogere eisen, die hun werkgevers aan hen stellen, bijvoorbeeld door de introductie van nieuwe technieken.

Medewerkers in de Regio Zwolle schatten hun kansen laag als het gaat om de externe inzetbaarheid. Vooral lager opgeleiden zijn onzeker over hun externe inzetbaarheid: bijna 50% vindt dat er weinig kans om een andere baan buiten het eigen bedrijf te vinden. Van de hoger opgeleiden ziet ruim 30% kans om een nieuwe baan buiten de eigen organisatie te vinden, terwijl iets minder dan 30% geen kans zien. Over de interne inzetbaarheid is men echter wel positiever: bijna 50% van de hoger opgeleiden vindt dat ze goed inzetbaar zijn binnen de eigen organisatie en zich nog verder kunnen ontwikkelen. Van de lager opgeleiden is 40% deze mening toegedaan.

Figuur 3.6c

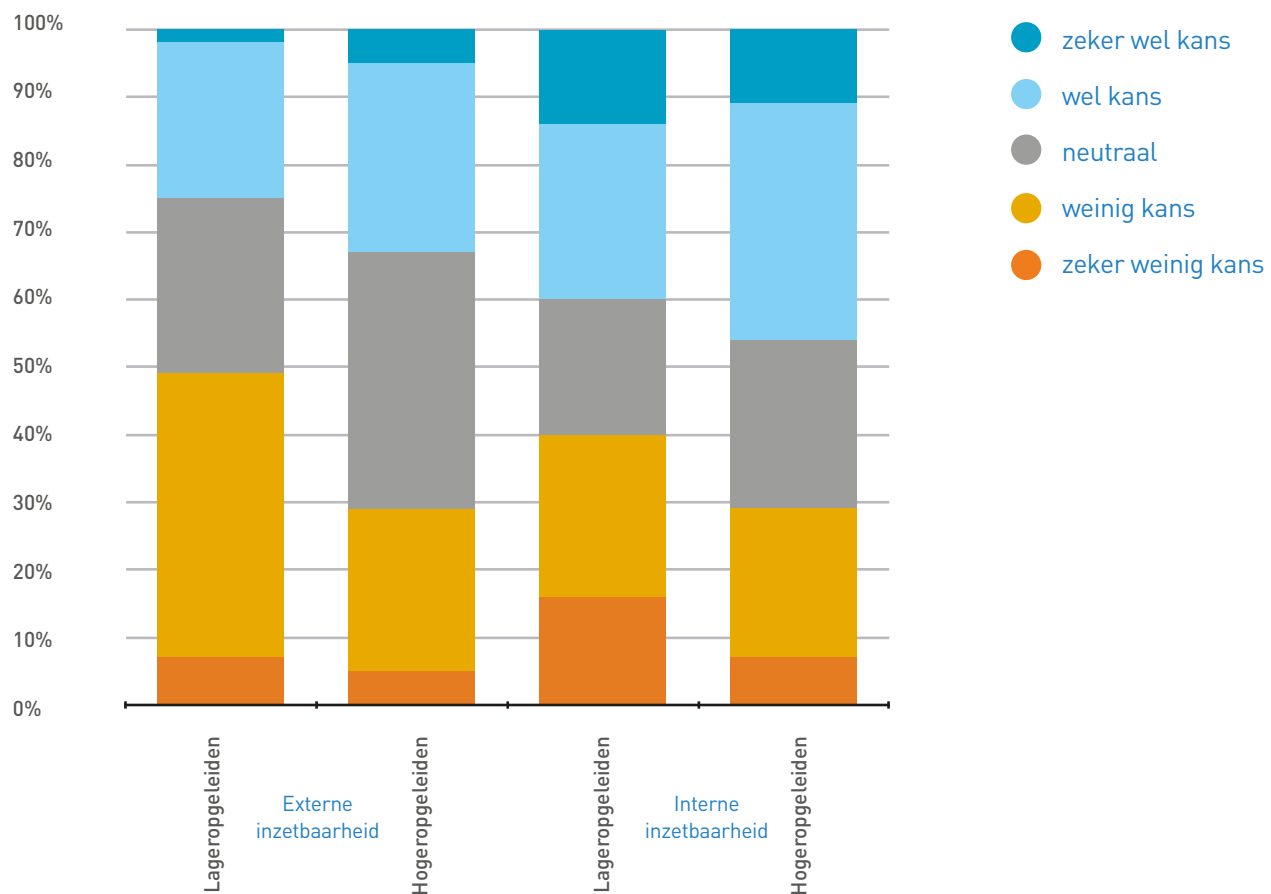
Figuur 3.6d

Zelfoordeel over
eigen arbeidsprestaties en
innovatief werkgedrag door
medewerkers in
Regio Zwolle, 2013

Figuur 3.6e

Zelfoordeel over eigen externe en interne inzetbaarheid door medewerkers in Regio Zwolle, 2013

STICHTING METROPOOL ZWOLLE

De Regio Zwolle Monitor is een uitgave van Stichting Metropool Zwolle, een initiatief van Harke Plas (voorzitter) – Advocaat bij Dommerholt advocaten; Pierre Satink (secretaris) – Accountant RA / partner bij Baker Tilly Berk; Ronald Knoll (penningmeester) – Relatiemanager grootzakelijke relaties bij Rabobank IJsseldelta; Ingrid Heijnen – Ambassadeur bedrijven voor Rabobank IJsseldelta.

De monitor wordt mogelijk gemaakt door de partners van de stichting:

